

MARJATTA KEKKONEN

Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa

Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen



Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES

TOIMITUSNEUVOSTO
Mauno Konttinen, puheenjohtaja

Esa Eriksson

Jouko Karjalainen

Päivi Liikamaa

Pia Mäkelä

Anja Noro

Olli Nylander

Aulikki Rautavaara

Päivi Voutilainen

Suomen kielen tarkistus: Sirkka Laukonsuo

Kansi: Harri Heikkilä

Taitto: Christine Strid

Kannen kuva: Gorilla/Susanne Mertz

ISBN 951-33-1552-5

ISSN 1236-0740

Gummerus Kirjapaino Oy

Saarijärvi 2004

Tiivistelmä

Marjatta Kekkonen: Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Stakes, Raportteja 281. Helsinki 2004.
ISBN 951-33-1552-5

Lähes jokainen suomalainen lapsiperhe käyttää neuvolapalveluja, ja valtaosa lapsista osallistuu varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen ennen seitsemättä ikävuottaan. Lasten peruspalveluilla, neuvolalla ja päivähoidolla on siten näköalapaikka suomalaisen pikkulapsiperheen arkeen. Lasten ja vanhemmuuden ongelmat kärjistyvät perheissä, jotka elävät syrjäytymisuhan alla, mutta vanhemmuuteen kasvaminen ei ole pulmatonta muissakaan lapsiperheissä. Peruspalvelut ovat siten avainasemassa vanhemmuuden ongelmien ennaltaehkäisyssä ja varhaisessa interventiossa.

Stakesin *Vanhemmuuden aika -hankkeen* (2000–2001) tavoitteena oli selvittää ja kehittää vanhemmuutta tukevia työtapoja tavanomaisissa asiakastilanteissa päivähoidossa ja neuvolassa. Tavoitteena oli löytää uusia näkökulmia alle kouluikäisten tavallisten lasten vanhempien tukemiseksi. Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa tehtiin valtakunnallinen kysely neuvoloille ja päiväkodeille (Lammi-Taskula & Varis 2001). Jälkimmäisenä vuonna toteutettiin *vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen -koulutuskokeilu*, jonka toteutuksesta ja tuloksista tämä raportti kertoo.

Koulutuksen tavoitteena oli muuntaa työntekijöiden havainto vanhemmuuden sukupolvisesta muutoksesta vanhemmuutta tukevaksi työotteeksi. Tavoitteena oli työntekijöiden oman elämän tutkimisen avulla luoda ymmärrystä vanhemmuuden rooleista ja muutoksesta. Tavoitteena oli myös tuottaa moniammatillisesti jaettua ymmärrystä asiakasperheiden pulmatilanteista ja auttamiskeinoista. Koulutuksessa kokeiltiin, miten elämäkerrallinen ja narratiivinen lähestymistapa soveltuu hoito- ja kasvatustalouden työntekijöiden ammatillisuuden kehittämiseksi. Arvioitiin myös sitä, miten toiminnalliset ja kokemukselliset menetelmät soveltuvat vaativiksi koettujen asiakastilanteiden tutkimiseen ja vakiintuneiden työorientaatioiden muuttamiseen.

Vanhemmuuden elämäkerrallinen -koulutuskokeilu koostui kolmesta koulutuspäivästä: vanhemmuus meissä, vanhemmuus asiakastyössä ja vanhemmuus työyhteisössä. Koulutus toteutettiin Espoon, Jyväskylän ja Rauman kaupunkien kanssa. Koulutukseen osallistui 65 työntekijää päivähoidosta, äitiys- ja lastenneuvoloista sekä kotipalvelusta ja perhetyöstä. *Koulutusprosessissa* työntekijät kirjoittamisen, keskinäisen jakamisen, reflektion, rooli- ja draamatyöskentelyn sekä itsearvioinnin keinoin tunnistivat ja tutkivat omia ja asiakasvanhempien vanhem-

muuden rooleja, toimintatapoja, arvoja ja asenteita. Koulutuksessa hyödynnettiin vanhemmuuden roolikarttaa. Työntekijöiden henkilökohtaisen vanhemmuuden tutkimisen työkaluina käytettiin työntekijöiden piirtämiä elämänjanoja ja heidän kirjoittamiaan omaelämäkertoja. Asiakastilanteiden tutkimisessa käytettiin apuna työntekijöiden kirjoittamia kuvauksia pulmallisista asiakastilanteista. Vaativia tai vaikeita asiakastilanteita kuvataan raportissa sekä kirjoitettuna kertomuksina että toiminnallisina draamaharjoituksina.

Elämäkerrallinen lähestymistapa ja vanhemmuuden roolikartta havainnollistivat työntekijöille vanhemmuuden sukupolvisen muutoksen. Työntekijöiden oman elämän peilaaminen auttoi pohtimaan myös asiakasvanhempien vanhemmuutta. Työntekijöiden elämäkerrallinen reflektointi toi esiin myös jatkumon, jonka ääripäinä olivat *vahva ammatillinen identiteetti ja hauras ammatillinen identiteetti*. Ammatillisen identiteetin kategoriat kytkeytyivät kiinteästi työntekijän henkilökohtaiseen identiteettiin sekä omille lapsille annettuun ja omilta vanhemmilta saatuun vanhemmuuteen. Oman elämäntarinan kuvaamisella ja kertomisella työntekijä saattoi tunnistaa omaan kasvuhistoriaan ja kasvattajuuteen liittyviä merkittäviä tunnemuistoja ja kokemuksia. Elämäntarinan emotionaalinen tunteminen näyttää raivaavan tilaa sille, että työntekijä asettuu avoimempaan dialogiin asiakasvanhemman ehkä hyvinkin erilaisen vanhemmuustarinan kanssa. Elämäkerrallisuutta ja tarinallisuutta hyödyntävässä menetelmässä kulkivat sisäkkäin, limittäin ja kerroksittain *elämänmuistojen elvyttäminen, elämäntarinan kerronta ja ammatillisuuden elävöityminen*. Elvytetyt elämänmuistot syntyvät muistelutyön ja oman elämäntarinan hahmottamisen kautta. Elämäntarinan kerronnassa sisäinen tarina muuntuu jaetuksi kokemukseksi ja yhteiseksi ymmärrykseksi. Elävöityneessä ammatillisuudessa elämäkerrallinen ymmärrys rikastaa, syventää ja laajentaa työntekijän ammattitaitoa ja osaamista.

Auttamistilanteita tutkittiin työntekijöiden kirjoittamien *asiakastarinoiden* ja niistä työstettyjen *sosiodraamaharjoitusten* avulla. Asiakaskertomukset on raportissa luokiteltu päiväkotikertomuksiin, neuvolakertomuksiin, perhetyön kertomuksiin ja työntekijöiden uupumuskertomuksiin. Hankkeen lähtökohtien mukaisesti raportissa on keskitytty peruspalvelujen pulmatilanteiden analyysiin. Päiväkotikertomukset kertovat työntekijöiden ja vanhempien eriävistä kasvatuskäsityksistä, lapsen rajojen asettamisesta, perhekriiseistä, kasvatusvastuun jakamisen ristiriidoista ja ennakoimattomista vahinkotilanteista. Neuvoloissa vaativat tilanteet syntyvät masentuneiden, neuvottomien tai apua torjuvien, itsekseen sinnittelevien äitien kohtaamisissa. Perhetyössä asiakastarinat ovat kuvauksia vaativista, moniammatillista ja usein monivuotista tukea vaativista perhetilanteista. Työntekijöiden uupumustarinat kertovat voimattomuuden ja yksin jäämisen kokemuksista.

Sosiodraama toiminnallisena menetelmänä vahvisti työntekijöiden kykyä ottaa puheeksi vaikeita asioita, tunnevuorovaikutustaitoja ja vanhemmuuden roolikartan käyttöä. Sosiodraamat mahdollistivat asiakastilanteiden nostattamien emoo-

tioiden käsittelyn. Sosiodraamoissa vanhempien epävarmuus, uupumus ja vihamielisyys ja työntekijöiden pidätelty huoli, epävarmuus ja jopa suuttumus olivat vahvasti läsnä. Sekä kirjalliset kertomukset että erityisesti niistä tehdyt draamat havainnollistivat vanhemmuuden huolet ja niissä tukemisen naisten asiaksi. Lapsi sai harvoin tai hyvin rajoitetusti osallistua itseään koskeviin ratkaisuihin, niiden valmisteluihin tai seurantaan. Lapsen tarinan takaa aukesi usein äidin syvä uupumus, isän poissaolevuus perheessä, parisuhteen ristiriita tai akuutti avioerokriisi. Kahdessa perheessä kolmesta isä puuttui kokonaan tai oli erittäin paljon poissa perheen elämästä. Asiakastilanteiden dramatisoinneissa isät nostettiin tärkeiksi toimijoiksi ja heidät haluttiin tuntuvammin mukaan tilanteiden ratkaisuihin.

Hyvän vanhemmuuden harjoittamiseksi on tarjolla runsaasti tietoa. Vanhempien omien kysymysten ja kokemusten käsittelylle jää palveluissa vähemmän tilaa. Koulutuskokeilussa työntekijät pitivät tärkeänä vanhempien kokemusten tavoittamista ja perheiden yksilöllisten selviytymiskeinojen vahvistamista. Lasten ja lapsiperheiden palveluissa tuleekin vahvistaa neuvonta- ja tiedonjakokulttuurin rinnalla *keskustelu- ja kumppanuuskulttuuria* – palvelukulttuuria, jossa työntekijät jakavat lasten ja perheiden omia tarinoita ja tukevat kumppanuudesta käsin perheiden omia selviytymiskeinoja. Uudenlainen auttamiskulttuuri edellyttää taitoja ja ominaisuuksia, joihin harjaantumiseksi on antauduttava sisäiseen ja keskinäiseen vuoropuheluun ihmisenä kasvamisen peruskysymyksistä.

Avainsanat: ammatillisuus, asiakastilanne, draama, elämänjana, elämäkerta, narratiivinen, lapsi, lapsuus, psykodraama, sosiodraama, päivähoito, päiväkotito, neuvola, perhetyö, rooli, roolikartta, reflektio, kasvatus, hoito, vanhemmuuden tukeminen, vanhempi, vanhemmuus

Sammandrag

Marjatta Kekkonen: Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen [Att söka och stödja föräldraskap. Utveckling av basservice för barnfamiljer]. Stakes, Rapporter 281. Helsingfors 2004. ISBN 951-33-1552-5

Nästan varje barnfamilj i Finland utnyttjar rådgivningsbyråernas service, och majoriteten av barn deltar i småbarnspedagogisk verksamhet eller förskoleundervisning innan de fyller sju år. Därför har de som arbetar inom basservice för barn, rådgivnings-byrå-verksamhet och barnomsorg direkt insyn i småbarnsfamiljernas vardag. Särskilt i familjer som löper risk att slås ut tillspetsas barnens problem och problem i samband med föräldraskap. Men föräldraskapet är inte problemfritt i andra barnfamiljer heller. Sålunda har man inom basservicen en nyckelposition när det gäller att förebygga problem i anslutning till föräldraskap och att kunna ingripa tidigt.

Syftet med Stakes projekt *Tid för föräldraskap* (2000–2001) var att ta fram och utveckla arbetssätt som stöder föräldrarollen i vanliga klientsituationer inom barnomsorgen och rådgivningsverksamheten. Syftet var också att finna nya perspektiv för att kunna stödja vanliga föräldrar med barn under skolåldern. Under den första etappen i projektet genomfördes en landsomfattande frågeenkät i rådgivningsbyråer och daghem (Lammi-Taskula & Varis 2001). Året därefter genomfördes ett *utbildningsförsök med biografiska berättelser som stöd för föräldraskap*. Genomförandet av försöket och dess resultat presenteras i denna rapport.

Utbildningens mål var att omvandla personalens iakttagelser av hur föräldraskapet har förändrats mellan olika generationer till ett arbetssätt som stöder föräldraskap. Tanken var att låta de anställda analysera sina egna liv och på detta sätt skapa förståelse för föräldrarnas roll och den förändring som föräldraskapet genomgått. Man strävade också efter att skapa multiprofessionell förståelse för klientfamiljers problem och hur problemen kan lösas. Inom utbildningen utprovades hur ett biografiskt och narrativt tillvägagångssätt lämpar sig för att utveckla professionalism hos den personal som arbetar med små barn inom hälsovård, på daghem och i familjer. Man utvärderade också hur funktionella och erfarenhetsbaserade metoder lämpar sig för analys av klientsituationer som upplevts som krävande samt för ändring av inarbetad arbetsorientering.

Utbildningsförsöket med biografiska berättelser som stöd för föräldraskap bestod av tre utbildningsdagar: personligt föräldraskap, föräldraskap inom klientarbete och föräldraskap i arbetsgemenskapen. Utbildningen genomfördes tillsammans med städerna Esbo, Jyväskylä och Raumo. I utbildningen deltog 65 anställda som

arbetar inom barnomsorg och på mödra- och barnrådgivningsbyråer samt inom hemservice och familjearbete. I *utbildningen* identifierade och analyserade de anställda genom skrivande, ömsesidigt utbyte, reflektion, rollspel och dramatisering samt självvärdering sina egna och klientföräldrarnas roller, tillvägagångssätt, värderingar och attityder. Inom utbildningen använde man en rollkarta för föräldraskap. När man analyserade de anställdas personliga erfarenheter av föräldraskap, utgick man från de avsnitt ur deras liv som de ritat samt biografiska berättelser som de skrivit. Som hjälp vid analyserna av klientsituationer användes de anställdas nedskrivna berättelser om problematiska klientsituationer. Krävande eller svåra klientsituationer beskrivs i rapporten både i form av skrivna berättelser och dramaövningar.

Det självbiografiska betraktelsesättet och rollkartan för föräldraskap åskådliggjorde för de anställda hur föräldraskapet förändrats från en generation till en annan. Analyserna av de anställdas egna liv var utgångspunkten för diskussionerna om klientföräldrarnas föräldraskap. De anställdas självbiografiska reflektioner lyfte också fram ett kontinuum, vars ytterligheter var *en stark och en svag yrkesidentitet*. Yrkesidentitetens kategorier var nära kopplade till den anställdes egen identitet samt till hur man upplevt föräldraskapet som barn och hur man genomfört sitt eget föräldraskap. Genom att rita och berätta sin egen levnadshistoria kunde den anställda identifiera viktiga känslomässiga minnen och erfarenheter under sin egen uppväxt och som fostrare. Och genom att återkalla minnen och återuppleva dem emotionellt verkar den anställda kunna föra en öppnare dialog med klientföräldern om ett föräldraskap som kan vara helt annorlunda än det egna. I den metod som utnyttjar självbiografi och berättande går *återkallande av minnen, berättande av levnadshistorien och upplivande av professionalism* in i varandra, parallellt och ovanpå varandra. Minnen väcks till liv genom minnesarbete och tolkning av den egna levnadshistorien. Vid berättandet av levnadshistorien förvandlas den inre berättelsen till en delad erfarenhet och samförstånd. När det gäller upplivande av professionalism, så berikar, fördjupar och utvidgar biografisk förståelse den anställdes yrkeskompetens.

Hjälp-situationerna analyserades genom de klientberättelser som de anställda skrivit och de *sociodramaövningar* som utarbetades på grundval av dem. Klientberättelserna har i rapporten delats in i daghemsberättelser, berättelser från rådgivningsbyråer, berättelser om familjearbete och de anställdas berättelser om trötthet. I enlighet med utgångspunkterna för projektet har man i rapporten fokuserat på analys av problem-situationer inom basservicen. I daghemsberättelserna berättas om de anställdas och föräldrarnas olika uppfattningar om uppfostran, uppställandet av gränser för barn, familjekriser, motsättningar när det gäller fördelningen av fostringsansvar samt oförutsedda olyckshändelser. På rådgivningsbyråerna uppstår krävande situationer när man möter mammor som kämpar sig fram på egen hand och är deprimerade och rådlösa eller som vägrar att ta emot hjälp. I

familjearbetets klientberättelser beskrivs familjesituationer som kräver hjälp från många yrkesgrupper och som ofta är mångåriga. I de anställdas berättelser om trötthet beskrivs hur det är att känna sig ensam och kraftlös.

Sociodrama som funktionell metod ökade de anställdas förmåga att kunna diskutera svåra frågor samt deras interaktiva emotionella färdigheter och användning av rollkartan för föräldraskap. Genom sociodramaövningarna var det möjligt att hantera de känslor som klientsituationer skapar. I sociodramaövningarna var föräldrarnas osäkerhet, trötthet och fientlighet starkt närvarande liksom de anställdas återhållna oro, osäkerhet och till och med ilska. Både de nedskrivna berättelserna och särskilt de dramaövningar som utarbetades på grundval av dem visade att problem i anslutning till föräldraskap och det stöd som dessa frågor kräver är sådant som kvinnor engagerar sig i. Barnet fick sällan eller i mycket begränsad utsträckning delta i beslut om sig själv, förberedelserna av beslutet eller uppföljningen av det. I barnets berättelse kunde man ofta urskönja i bakgrunden mammas djupa trötthet, en frånvarande pappa, brister i parförhållandet eller en akut skilsmässokris. Två familjer av tre hade ingen pappa eller så var han mycket frånvarande. I dramatiseringarna av klientsituationerna lyftes papporna fram som viktiga aktörer och man ville att de på ett mer konkret sätt skulle ingå i lösningen på situationen.

Det finns mycket information om hur man är en bra förälder. Föräldrarnas egna frågor och erfarenheter kommer lätt i skymundan inom servicen. I utbildningsförsöket ansåg personalen att det är viktigt att få kännedom om föräldrarnas erfarenheter och att stärka familjernas egna sätt att klara av situationer. Inom servicen för barn och barnfamiljer bör man stärka vid sidan av rådgivning och lämnande av information en *diskussions- och samförståndskultur*, dvs. en servicekultur där de anställda tar del av barnens och familjernas egna berättelser och stöder genom samförstånd familjernas egna sätt att klara av situationer. Ett nytt sätt att hjälpa kräver färdigheter och egenskaper som förutsätter att man för både en inre och en ömsesidig dialog om grundläggande frågor när det gäller att växa som människa.

Nyckelord: professionalism, klientsituation, drama, avsnitt ur livet, levnadshistoria, narrativ, barn, barndom, psykodrama, sociodrama, barnomsorg, daghem, rådgivningsbyrå, familjearbete, roll, rollkarta, reflektion, uppfostran, vård, stöd för föräldraskap, förälder, föräldraskap

Abstract

Marjatta Kekkonen: Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen [Seeking and supporting parenthood. Developing basic services for families with children]. National Research and Development Centre for Welfare and Health (STAKES), Reports 281. Helsinki 2004. ISBN 951-33-1552-5

Nearly every Finnish family with children uses the services of a public mother-child clinic, and most children attend some form of pre-school or nursery before primary school begins at the age of seven. Basic services for children, mother-child clinics and daycare centres therefore reflect the everyday lives of Finnish families with small children particularly well. The problems involved in parenthood and having children are particularly aggravated in families at risk of social exclusion, but growth into parenthood is not without its difficulties in other families, either. Basic services thus play a key role in prevention and early intervention related to parenthood problems.

The aim of Stakes' *Age of Parenthood* project (2000-2001) was to analyse and develop working methods that would support parenthood in everyday client situations at daycare centres and clinics. The aim was to find new approaches in supporting the parents of normal pre-school children. In the first phase, a nationwide survey was made at clinics and daycare centres (Lammi-Taskula & Varis 2001). In that year a pilot training project was also carried out in *life stories as support for parenthood*, the implementation and results of which the present report describes.

The *aim of the training* was to transform the employee view of a generational change in parenthood into a tool for supporting parenthood. Employees were encouraged to analyse their own lives and thereby gain understanding of parenthood roles and changes in them. Another aim was to generate multiprofessional, shared understanding of the problems encountered by families with children and ways of helping them. The training experimented with use of a biographical and narrative approach in raising the vocational skills of people working in care and education. An assessment was also made of how well functional and experimental methods are suited to the study of client situations found to be difficult and to changes in established working orientations.

The *life story training in parenthood* experiment comprised three training days focusing respectively on personal parenthood, supporting client's parenthood and reflecting parenthood concepts prevailing in the work community. The training was carried out jointly with the cities of Espoo, Jyväskylä and Rauma. Sixty-five

employees who worked at daycare centre and mother-child clinics, and in home care and family work, took part. In the *training process* these employees used a variety of methods – ranging from writing, sharing, reflection, role play and drama work, through to self-assessment – to identify and analyse the parenthood roles, approaches, values and attitudes of both themselves and their clients. The training utilized a ‘role map’ of parenthood. Tools used to study personal parenthood included lifelines drawn up by the employees and life stories that they wrote. Descriptions by employees of difficult client situations were used for study purposes. Demanding or difficult client situations feature in the report both as written accounts and as active drama exercises.

The life story approach and the role map of parenthood revealed to the employees the generational change that had taken place in parenthood. Pondering their own life history helped them to analyse parenthood and revealed the continuum between the extremes of a *strong vocational identity and a weak vocational identity*. These were closely linked with the employee’s own personal sense of identity and the parenthood devoted to their own children and received from their own parents. By describing and telling about their own lives, employees often identified important emotional memories and experiences in their own growing-up process and in bringing up their own children. Emotional awareness of one’s life story seems to clear space for a more open dialogue between what may be the very different parenthood experiences of the employee and the client parent. The method using biographical material and narration utilizes *revival of memories, narration of life story and invigoration of professionalism* all side by side, one inside the other, and one on top of the other. The recalled memories come to the surface through the work of remembering and the construction of a personal life story. In telling that story, the person’s own personal story becomes a shared experience and part of common understanding. In invigorated professionalism, biographical understanding enriches, deepens and extends the employee’s skills and competence.

Help situations were studied through *client stories* written by the employees and sociodrama exercises derived from them. In the report, client stories are grouped into daycare centres, clinics, family work and employees’ accounts of burn-out. In accordance with the principles behind the project, the report concentrates on analysing problem situations in basic services. The daycare centre stories concern different views about upbringing between employees and parents, fixing limits for children, family crises, disputes about how the responsibility for upbringing should be shared, and unforeseen disaster situations. At clinics, the difficult situations come in encounters with depressed or indecisive mothers, or those who reject help and stubbornly keep themselves to themselves. In family work, client stories are descriptions of difficult family situations calling for support from many professional fields, often over several years. Employees’ stories of burn-out reflect their sense of being powerless and alone.

Sociodrama is a method that increases employee abilities to talk about difficult matters, their emotional interaction skills and their use of the parenthood role map. Sociodramas make it possible to handle the emotions raised by client situations. Parents' uncertainties, exhaustion and hostility, and employees' repressed worries, uncertainty and even anger were strongly to the fore in these dramas. Both the written accounts and specifically the dramas made out of them illustrated both concerns of parenthood and the support provided as a matter for mothers. The children themselves rarely or only occasionally got a chance to contribute to planning, monitoring and carrying out solutions concerning them. What the child's story often revealed was the mother's exhaustion, the father's absence from family life, or disputes between the couple or an acute divorce crisis. In two families out of three there was no father present at all, or much of the time the father took no part in family life. In the dramatizations of client situations, however, fathers were prominent and important actors, and the other parties wanted them to play a bigger role.

There is plenty of information available for practising good parenthood. However, there is less allowance in actual services for dealing with parents' questions and experiences.

In the training experiment, the employees considered it important for parents' experiences to be accessed and for individual ways of coping in families to be strengthened. In services for children and families with children, a *culture of discussion and partnership* should be consolidated side by side with existing clinics and information provision – a service culture in which employees share in individual children's and families' stories, helping families to find ways of coping on a partnership basis. This new culture of helping calls for skills and properties that can only be nurtured by sharing in an internal and shared dialogue on the basic issues of growing up as a person.

Key terms: professionalism, client situation, drama, lifeline, life story, narrative, child, childhood, psychodrama, reflection, upbringing, care, support for parenthood, parent, parenthood

Sisällys

Tiivistelmä Sammandrag Abstract

Lähtökohta	15
Vanhemmuuden aika	15
Vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen	16
Sukupolvisuus, ammatillisuus ja vanhemmuus	20
Sukupolvisuus ja palvelut	20
Elämäkerrallisuus ja ammatillisuus	22
Vanhemmuuden sukupolvisuus	25
Elämäkerrallinen työskentely	28
Liikkeellelähtö	28
Työkalut	29
Elämänjana	29
Omaelämäkertta	30
Vanhemmuuden roolikartta	33
Toteutus	35
Työntekijöiden kokemukset	39
Vanhemmuuden roolit	39
Elämäkerrallinen työskentely	40
Elämäntarinan kerronta	40
Tunnemuistot	41
Annettu vanhemmuus	43
Saatu vanhemmuus	44
Henkilökohtainen identiteetti	45
Ammatillinen identiteetti	45
Pohdintaa	46
Vanhemmuuden tukeminen pulmallisissa asiakastilanteissa	49
Asiakaskertomukset	49
Asiakaskertomusten kuvaus	50
Asiakaskertomukset palveluittain	51
Päiväkotikertomukset	52
Päiväkoti rajojen asettajana	52
Päiväkoti eriävien kasvatuskäsitysten jännitekenttänä	55
Päiväkoti vahinkotilanteiden selvittäjänä	57
Päiväkoti perheen sisäisten jännitteiden purkajana	58
Päiväkoti lapsen hoitoratkaisun kyseenalaistajana	60

Neuvolakertomukset	61
Neuvola vanhempien tukena lapsen kehityksessä	61
Neuvola kriisiytyneen äitiyden apuna	62
Neuvola sinnittelevän äitiyden tukena	63
Perhetyön/lastensuojelun asiakaskertomukset	65
Työntekijän uupumuskertomukset	66
Vanhemmuuden tukemisen tutkiminen draamamenetelmin	68
Draama ammatillisen reflektion välineenä	68
Draamatyöskentely	69
Draamakuvaukset	70
Työntekijä vauvaperheen apuna	70
Työntekijä isän roolin vahvistajana	72
Työntekijä kasvatusvastuun tasapainottajana	74
Työntekijä lapsen hoitoratkaisun kyseenalaistajana	77
Työntekijä yksinhuoltajaäidin tukena	80
Pohdintaa	81
Yhteenveto ja pohdintaa	84
Vanhemmuutta etsimässä	84
Vanhemmuutta muistelemassa ja kertomassa	87
Vanhemmuutta tukemassa	91
Lähteet	95
Liitteet:	
Liite 1. Pilottikuntayhteistyö	97
Liite 2. Pilottikuntien omat vanhemmuuden tukemisen hankkeet	100
Liite 3. Elämänjanan piirtämistehtävä	104
Omaelämäkerran kirjoittaminen	104

Lähtökohta

Vanhemmuuden aika

Vanhemmuuden aika -hankkeen tavoitteena oli selvittää niitä työ- ja toimintakäytäntöjä, joilla vanhemmuutta ja perheiden hyvinvointia peruspalveluissa tuetaan. Hankkeessa pyrittiin myös kartoittamaan työntekijöiden havaintoja vanhemmuuden tukemisen haasteista sekä edistämään työntekijöiden jaksamista. Hankkeessa käynnistettiin lapsi-, perhe- ja henkilöstöjärjestöjen verkosto, Vanhemmuuden foorumi. Foorumin jäseniksi kutsuttiin edustajat lapsi- ja perhetyön järjestöistä, kirkon perhetyöstä, lapsi- ja perhetyöntekijöitä edustavista henkilöstöjärjestöistä sekä kuntasektorilta.

Vanhemmuuden aika -hanke teki vuonna 2000 *valtakunnallisen kyselyn* päiväkodeille ja äitiys- ja lastenneuvoloille (Lammi-Taskula & Varsa 2001). Kyselyn mukaan terveydenhoitajista yhdeksän kymmenestä arvioi, että vanhemmuuden tukeminen on keskeinen osa äitiys- ja lastenneuvolatyötä. Neuvolatyön tavoitteiksi mainittiin varhaisen vuorovaikutuksen edistäminen, vanhemmuuteen kasvamisen tukeminen, perheiden ongelmien ennaltaehkäisy ja parisuhteen tukeminen. Vanhemmuuden tukemisessa korostuivat konkreettiset hoito- ja kasvatusohjeet. Äitiyden ja isyyden identiteetti muutoksen tukemista tai psykososiaalista apua tarjottiin harvemmin. Neuvoloissa järjestettiin vanhempainvalmennusta, mutta vanhempien vertaisryhmiä selvästi harvemmin. Joka toisessa neuvolassa oli toteutettu erillinen vanhemmuuden tukemisen projekti kyselyä edeltäneen viiden vuoden aikana. Tulevaisuuden haasteina terveydenhoitajat toivat esiin vanhemmuuteen kasvun ja parisuhteen tukemisen. Tulevaisuuden toimintamuotona työntekijät pitivät vanhempainryhmiä. (Lammi-Taskula & Varsa 2001.)

Päiväkodeissa vanhemmuuden tukemista piti keskeisenä työn tavoitteena puolet vastanneista. Yleisempää oli, että työn kohteeksi miellettiin lapsi. Työntekijöiden ensisijaisena tavoitteena oli avoin ja luottamuksellinen yhteistyö vanhempien kanssa. Koettiin, ettei vaikeita asioita voida käsitellä, ellei vanhempi itse tuonut niitä esiin. Parhaana työmuotona henkilöstö piti kahdenkeskisiä keskusteluja vanhempien kanssa. Päiväkodeissa järjestettiin myös erilaisia vanhempainryhmiä sekä luento- ja teemailtoja vanhemmille. Tulevaisuuden haasteina työntekijät mainitsivat kasvun vanhemmuuteen, rajat ja rakkaus -teeman sekä lapsen ja vanhemman yhteisen ajan lisäämisen. Työntekijät halusivat kehittää keskusteluja vanhempien ja henkilöstön kesken, erilaisia vanhempainryhmiä sekä teema- ja luentoiltoja. (Lammi-Taskula & Varsa 2001.)

Vanhemmuuden tukemista pidettiin siis sekä neuvoloissa että päiväkodeissa tärkeänä, mutta voimavaroja – aikaa, rahaa, henkilöstöä – niukkoina ja työtapoja riittämättöminä. Vanhemmille annettiin enemmän konkreettista opastusta lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja vuorovaikutuksesta kuin otettiin puheeksi vanhemmuuden mukanaan tuomia identiteetti muutoksia tai perhe-elämän ongelmia. Kyselyn mukaan perhemuotojen moninaistuminen, perheiden sosiaalisten verkostojen hauraus ja lasten yleistyvät psykososiaaliset ongelmat asettavat uusia vaatimuksia henkilöstön osaamiselle. Myös perhekulttuurien yksilöllistyminen ja vanhempien aikaisempaa suurempi kasvatustietoisuus ovat työntekijöille uusi haaste. (Lammi-Taskula & Varsa 2001.)

Kyselyn tuloksia ja vanhemmuuden muutoksia läpikäytiin joulukuussa 2000 järjestetyssä Vanhemmuuden aika -seminaarissa. Seminaari keräsi laajan joukon (160) päivähoidon, äitiysneuvolan, lastenneuvolan ja muiden lapsipalvelujen työntekijöitä. Tutkimustulokset ja puheenvuorot vanhemmuuden sukupolvisesta muutoksesta ja vanhemmuuden yhteiskunnallisten ehtojen eriytymisestä havahduttivat osanottajia. Seminaarin osanottajat olivat omassa työssään tunnistaneet, että nykyvanhempien käsitys vanhemmuudesta on toisenlainen kuin aiemmilla sukupolvilla. Osanottajat toivoivatkin palautteessa täydennyskoulutusta vanhempien kohtaamisesta, vaikeiden kysymysten puheeksi ottamisesta ja vuorovaikutustaidoista. (Lammi-Taskula & Varsa 2001.)

Vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen

Päiväkoti- ja neivolakyselyn tulosten ja seminaaripalautteen viitoittamana käynnistettiin Vanhemmuuden aika -hankkeen jälkimmäisenä vuonna (2001) koulutuskokeilu neuvola- ja päiväkotipalvelujen työ- ja toimintakäytäntöjen kehittämiseksi. *Vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen -koulutuskokeilun* kantavaksi teemaksi nousi tutkimuksen päätelmä – mutta myös lapsipalveluissa työskentelevien ammattilaisten havainto – vanhemmuuden sukupolvisesta muutoksesta. Nykyvanhempien käsitykset vanhemmuudesta, lapsuudesta, kasvatuksesta ja perheestä poikkeavat edellisten sukupolvien näkemyksistä. (Korhonen 2001.) Äitiys- ja lastenneuvoloiden sekä päivähoidon työntekijät ovat työssään havainneet lapsi- ja kasvatuskäsitysten muutoksen. Eivät vain vanhemmat, vaan myös työntekijät, edustavat tiettyä kasvattajasukupolvea. Päivähoito- ja neivolatyöntekijöiden käsitykset vanhemmuudesta ja vanhemmuuden tukemisesta kumpuavat ammatillisen tiedon ja osaamisen lisäksi heidän henkilökohtaisista uskomuksistaan ja kokemuksestaan. *Vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen -koulutushankkeen lähtökohdista oli kysymys siitä, miten muuntaa työntekijöiden havainto vanhemmuuden sukupolvisesta muutoksesta yhteistyötä rakentavaksi ja vanhemmuutta vahvistavaksi työotteeksi.*

Vanhemmuuden yhteiskunnallisten ehtojen kiristyessä vanhemmuudelle jäävä aika ja tila kapenevat. Työttömyys, lapsiperheköyhyys, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen ongelmat ja kotipalvelujen leikkaukset koettelevat perheiden arkea ja selviytymistä. (Bardy et al. 2001, 31–57.) Vanhemmuuteen liittyvät ongelmat kärjistyvätkin näkyvimmin syrjäytymisuhan alla elävissä perheissä. Lapsi- ja perhepalvelujen työntekijät ovat kuitenkin huolissaan myös aivan tavallisten perheiden selviytymisestä. Vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen -koulutuskokeilun yleiseksi tavoitteeksi asetettiin Vanhemmuuden aika -hankkeen mukaisesti

- ◆ vanhemmuutta tukevien työtapojen kehittäminen *tavanomaisissa asiakastilanteissa* peruspalveluissa; erityisesti päiväkodeissa, neuvoloissa ja avohuollon perhetyössä.
- ◆ uusien työ- ja toimintakäytäntöjen etsiminen *tavallisten, alle kouluikäisten lasten vanhempien tukemiseksi*.
- ◆ *moniammatillisen yhteistyön* edistäminen paikallisesti.

Koulutuskokeilun kuluessa arveltiin saatavan tarkempi kuva siitä, miten sukupolvinen ja elämäkerrallinen lähestymistapa soveltuu ammatillisuuden kehittämiseen. Toivottiin saatavan lisäymmärrystä myös siitä, miten toiminnallisten ja kokemuksellisten menetelmien avulla voidaan tarkastella vaativiksi koettuja asiakastilanteita sekä arvioida ja avata työntekijöiden vakiintuneita työorientaatioita. Edelleen tavoitteena oli edistää hallinnonrajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä. Pyrittiin tuottamaan jaettua ymmärrystä asiakasperheiden ja vanhempien tilanteesta. Koulutus suunniteltiin kolmeksi, päivän mittaiseksi jaksoksi:

1. Vanhemmuus meissä
2. Vanhemmuus asiakastyössä
3. Vanhemmuus työyhteisössä.

Vanhemmuus meissä -koulutuspäivässä paneuduttiin työntekijöiden omiin elämäntarinoihin. Osanottajien kokemuksia vanhemmuudesta ja ammatillisuudesta käytiin läpi elämänjanojen, omaelämäkertojen ja vanhemmuuden roolikartan avulla. Päivän loppuun työntekijöiltä kerättiin swot-itsearviot työskentelyn vahvuuksista, heikkouksista, mahdollisuuksista ja uhkista. Osanottajilta kysyttiin, mitä kokemuksia ja oivalluksia henkilökohtaisen elämänhistorian ja vanhemmuuden läpikäymisen ja vertaisjakaminen oli synnyttänyt.

Vanhemmuus asiakastyössä -koulutuspäivää edelsi välitehtävä. Työntekijöitä pyydettiin kirjoittamaan 1–2 asiakaskertomusta vaikeaksi tai vaativaksi kokemastaan todellisesta asiakastilanteesta. Näistä asiakaskertomuksista osa valittiin Vanhemmuus asiakastyössä -koulutuspäivän materiaaliksi. Osanottajat tutkivat ja harjoittelivat sosiodraaman ja rooliharjoitusten avulla pulmallisia asiakastilanteita. Toiminnallisten menetelmien avulla arveltiin päästävän lähemmäksi työntekijöiden kokemuksia ja tunteita. Myös tästä jaksosta kerättiin swot-itsearviot.

Kolmas koulutusjakso, *Vanhemmuus työyhteisössä*, toteutettiin kaikille yhteisenä loppuseminaarina. Mikäli aikaa olisi ollut enemmän, Vanhemmuus työyhteisössä -koulutuspäivä olisi toteutettu kussakin pilottikunnassa. Tällöin osanottajia olisi voitu pyytää pohtimaan ja selvittämään omien työyhteisöjensä kehittämistarpeita ja -haasteita vanhemmuuden tukemisessa. Työyhteisön tarkastelussa olisivat voineet nousta esiin yhteisön kirjoittamattomat, julkilausumattomat uskomukset ja asenteet vastuullisesta tai riittävästä vanhemmuudesta. Työyhteisötarkastelussa olisi voitu myös pohtia eri palvelujen tapoja kohdata ja auttaa vanhempia. Yhteisötarkastelussa työkäytäntöjen kehittäminen olisi laajentunut yksittäisen työntekijän työtavoista koko yhteisön toimintatapoihin. Yksittäisen osanottajan oivallukset ja työtavan muutokset eivät välttämättä muunnu uusiksi käytänteiksi työyhteisössä. Vaikka tässä kokeilussa ei järjestetty erillistä työyhteisöön liittyvää koulutuspäivää, moni työntekijä osallistui koulutukseen yhdessä kollegansa kanssa. Näin uusien ajatusten vieminen työyhteisöön helpottui.

Vanhemmouden elämäkerrallinen -koulutuskokeilu toteutettiin Espoon, Jyväskylän ja Rauman kaupunkien kanssa¹. Kaikissa kolmessa pilottikunnassa oli meneillään oma vanhemmuuden tukemiseen liittyvä hanke² kaupungin lapsipoliittisen, nuorisopoliittisen tai perhepoliittisen ohjelman mukaisesti. Kukin pilottikunta päätti osanottajien lukumäärän ja ammattijakauman. Toivomuksena esitettiin, että koulutusryhmä ei kasvaisi yli 25 henkilön. Lisäksi toivottiin, että osanottajat tulisivat lapsiperheiden peruspalveluista, päivähoidosta ja neuvolasta. Myöhemmin mukaan valikoitui myös perhetyöntekijöitä. Osanottajien toivottiin tulevan samalta palvelualueelta.

Yhteensä pilottikokeiluun osallistui 67 työntekijää Espoosta, Jyväskylästä ja Raumalta. Espoon keskuksen sosiaali- ja terveyskeskuksen alueelta mukaan tuli 26 osanottajaa, joista 11 päivähoidosta, 9 neuvolasta, 4 kotipalvelusta ja 2 perhetyöstä. Perhetyöntekijöistä toinen oli Perhepyykki-projektista. Raumalla osanottajat tulivat eri puolilta kaupunkia, heitä oli yhteensä 26, joista 19 päivähoidosta ja 7 neuvolasta. Jyväskylästä koulutukseen osallistui 15 työntekijää, joista 10 päivähoidosta, 2 neuvolasta ja 3 perhetyöstä. Jyväskylässä ja Raumalla neuvolatyöntekijöitä oli selvästi vähemmän, Espoossa ammatillinen jakauma oli tasaisempi.

Kussakin pilottikunnassa käytiin esittelemässä koulutuksen ohjelma. Yhdessä kunnassa (Espoo) hanke-esittely tehtiin palvelualueen sosiaali- ja terveydenhuollon esimiehille. Jyväskylässä ja Raumalla myös tulevat osanottajat osallistuivat esittelyyn. Kussakin pilottikunnassa koulutusryhmä kokoontui kaksi kertaa (Vanhemmuus meissä -päivään sekä Vanhemmuus asiakastyössä -päivään). Ennen Vanhemmouden elämäkerrallista -koulutusprosessia osanottajat kävivät pilottikunnan järjestämän Vanhemmouden roolikartta -koulutuksen (yksi päivä). Lopuksi osanottajat osallistuivat yhteiseen loppuseminaariin.

¹ Pilottikuntayhteistyön prosessi kuvattuna liitteessä 1.

² Pilottikuntien vanhemmuuden tukemisen hankkeet kuvattu liitteessä 2.

Tämän raportin kuvaukset ja päätelmät perustuvat pilottikunta-kohtaisten koulutuspäivien materiaaliin ja osanottajien palautteisiin. Yhteistä loppuseminaaria ei käsitellä. Raportin tavoitteena on kertoa niistä havainnoista ja kokemuksista, joita elämäkerrallisten ja kokemuksellisten menetelmien käyttö tuotti. Raportin alussa kuvataan hieman laajemmin sukupolvisuutta ja elämäkerrallisuutta sekä koulutuspäivillä käytettyjä työkaluja. Lukijan toivotaan jäsentävän koulutuskokeilun osaksi tutkimus- ja kehittämistoimintaa, jossa pohditaan hoito- ja kasvatusalan työntekijöiden ammatillista kasvua ja kehittymistä narratiivisuudesta ja elämäkerrallisuudesta käsin.

Osanottajat kirjoittivat ensimmäisen ja toisen koulutuspäivän välitehtävänä kuvauksia pulmallisiksi kokemistaan asiakastilanteista. Raportissa analysoidaan näitä osanottajien kirjoittamia *asiakaskertomuksia*. Kirjoitetut asiakaskertomukset tarjoavat yhden ikkunan vanhempien kanssa tehtävään työhön, niiden pohjalta tehdyt draamaharjoitukset toisen. Asiakaskertomukset kirjoitettuna tarinoina kuvaavat asiakastilanteita siten kuin työntekijät ovat ne kokeneet. Raportissa keskitytään niihin pulmiin, ongelmiin ja tilanteisiin, jotka palvelujen ja perheiden välille syntyvät. Huomio ei ole niinkään perheessä tai perheen ongelmissa sinänsä, vaan niissä kohtaamisissa, joissa lapsen, vanhemman tai perheen asiaa pyritään ratkaisemaan tai helpottamaan. Raportti tarkastelee työntekijöiden tapoja hahmottaa, tutkia ja käsitellä asiakasperheiden vanhemmuutta ja vanhemmuuden tuen tarvetta.

Koulutuskokeilun kouluttajana toimi psykologi, psykodraamaohjaaja Mari Rautiainen. Havaintomuistiinpanoista huolehtivat terveydenhuollon ylioppilas Hanna Eerola ja projektisuunnittelija Marjatta Kekkonen. Pilottikuntien yhteyshenkilöinä toimivat Raumalla projektipäällikkö Johanna Talo, Espoossa projektipäällikkö Liisa Ollikainen ja Jyväskylässä projektivastaava Aila Koistinen.

Sukupolvisuus, ammatillisuus ja vanhemmuus

Sukupolvisuus ja palvelut

Lapsuuden osittainen viettäminen muualla kuin perheessä ilmentää modernin yhteiskunnan hyväksymää ja toivomaa tilaa. Hyvinvointivaltion tasa-arvoideologiassa pienten lasten hoiva järjestetään kodin ulkopuolelle. Toisaalta yhteiskunnan sivistyksellinen tavoite kansalaisten elinikäisestä oppimisesta ulotetaan yhä nuorempiin ikäluokkiin esiopetus- ja varhaiskasvatuspalveluissa. Järjestämällä aikuisten ja lasten paikkoja palveluissa tuotetaan samalla *palvelujen sukupolvisuutta*. ”Sukupolvisuus ilmenee palvelujen ja yhteiskunnallisten instituutioiden tasolla, sillä modernissa yhteiskunnassa lapsuudelle on varattu erilliset paikat ja maailmat – perhe, päiväkotit, koulu – jotka säätelevät ja läpäisevät lasten todellisuuksia sekä niitä tapoja, joilla lapsuuden ja aikuisuuden välisiä suhteita järjestetään ja määritetään. Palkka- ja kotityön eriytyminen on institutionalisoitunut myös lapsuuden ajan- ja tilankäyttöä. Lapsuutta pidetään erillään aikuisten töistä, mutta samalla siitä on tullut aikuisten työ ja toimi.” (Bardy 1998.)

Palveluita tuotetaan ja vaihdetaan ihmisten välisissä suhteissa, ja palvelut tarjoavat yhteisiä tiloja sekä lasten ja aikuisten vertaissuhteille että lasten ja aikuisten kanssakäymiselle (Bardy et al. 2001). Lasten peruspalvelujen (päivähoito, neuvola ja koulu) voidaan ajatella olevan osa sitä ”tilaa, jonka aikuiset tekevät ja jota katsotaan aikuisuudesta ja joka säätelee lapsen elatusta, hoitoa, opetusta ja kasvatusta. Sen pohjalta ei kuitenkaan voi tehdä päätelmiä esimerkiksi lasten ja aikuisten vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteista.” (Bardy 1998, 71.) Lapsipalvelut on mielletty eräänlaisiksi ”odotushuoneiksi”, joissa lasten tehtävänä on hankkia niitä tietoja ja taitoja, joita he tulevat tarvitsemaan aikuisyhteiskunnassa. Suhteessa aikuisuuteen lapsuus näyttäytyy eräänlaisena kasvatuslapsuutena (Korhonen 2002, 61–62). Haastavaksi kysymykseksi nousee, minkä roolin ja paikan vanhemmat näissä palveluissa saavat ja ottavat. Entä miten hoito- ja kasvatusvastuun jakaminen järjestetään perheiden ja lapsuuden palvelujen kesken? Miten vanhemmat ja perheet integroidaan mukaan lastensa palveluissa viettämään elämään?

Perheyhteisöt ja palveluyhteisöt tuottavat lapsen elämään erilaista aikuisuutta, vanhemmuutta ja kasvattajuutta. Samalla yhteisöt tuottavat lapsen elämään erilaista lapsuutta. Vanhemmuus muuttuu yhä julkisemmaksi, vähemmän yksityiseksi asiaksi. Nykypäivän vanhemmuus onkin aikaisempaa enemmän julkisten instituutioiden – neuvolan, päivähoidon ja koulun – kanssa jaettava. Instituutit jakavat vanhemmille lapsen hoitoon, kasvuun, kehitykseen ja kasvattamiseen liit-

tyvää tietoa ja omalta osaltaan määrittävät, mikä on hyvää ja oikeaa lastenkasvatusta. Samalla ne myös valvovat kotikasvatusta. (Kemppainen 2001, 16.) Yhä aiheellisempi on kuitenkin kysymys siitä, vastaako tiedon jakaminen vanhempien tarpeita ja odotuksia.

Vanhemmuuteen ja kasvattamiseen liittyvää tietoa on runsaasti tarjolla. Palvelujen ja asiantuntijoiden tarjoaman tiedon runsaudesta vanhemmat pyrkivät omaksumaan sellaisia käsityksiä ja ajatuksia, joita he pitävät oikeina, järkevinä ja soveliaina. Asiantuntijatieto edustaa osaltaan lapsuutta, vanhemmuutta ja kasvatusta koskevia uskomuksia ja kulttuurisia malleja. Asiantuntija- ja kasvatustieto eivät kuitenkaan siirry vanhemmille sellaisenaan, vaan vanhemmat suodattavat tietoa omien uskomustensa kautta. Uskomuksilla tarkoitetaan puolestaan yksilöiden omia, kokemuksiin perustuvia henkilökohtaisia ajatuksia ja tulkintoja arkipäivän tilanteista. Uskomusten olemassaoloa ei tarvitse perustella, toisin kuin tiedon. (Kemppainen 2001, 16–36.)

Vanhempien kotikasvatukseen liittyviä uskomuksia on tutkittu jonkin verran (Katvala 2001; Kemppainen 2001; Hoikkala 1993). Vähemmän on kiinnitetty huomiota siihen, millaisia ovat lapsipalveluissa työskentelevien asiantuntijoiden ja ammattilaisten uskomukset ja kokemukset lapsuudesta, vanhemmuudesta ja kasvatuksesta. Vanhempien ohella myös lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset kantavat tietyn sukupolven mukaisia vanhemmuuden ja lapsuuden kulttuurisia malleja ja uskomuksia itsessään. ”Lasten ollessa päivähoitossa kasvatustilanteissa on läsnä kolme sukupolvea, sillä lapset edustavat tuntematonta tulevaisuutta, vanhemmat nuoria aikuisia omine elämismaailmoineen ja arvoineen ja ikääntyvät työntekijät oman elämismaailmansa arvoja ja uskomuksia. Kasvatuskumppanuus eri sukupolvien välillä edellyttääkin kasvatuksen kulttuurisen perustan pohdintaa ja tiedostamista.” (Karila & Nummenmaa 2001, 16.)

Hoito- ja kasvatustyön tekijä – kuten ei ehkä minkään työn tekijä – ei voi täysin erottaa, eriyttää, ammattiroolistaan henkilökohtaisia kokemuksiaan. Päiväkodin työntekijät jäsentävät varhaiskasvatustyötään viiden erilaisen ja jatkuvasti vaihtuvan orientaation eli kehysten kautta. Kehykset ovat: opetuksellinen kehys, hoivakehys, hallinnan kehys, käytännöllinen kehys ja persoonallinen kehys. Persoonallisessa kehyksessä arkityön tilanteita ja työtä koskevia tulkintoja määrittivät työntekijöiden elämänhistoriaan, elämäntilanteisiin, persoonallisuuden piirteisiin ja tunteisiin liittyvät tekijät. Oma vanhemmuus nousi työntekijöiden puheissa merkitykselliseksi ensinnäkin sitä kautta, että lapsen syntymä ja hoito jaksottivat omaa työuraa. Oma vanhemmuutta käytettiin myös peilinä haettaessa ratkaisuja päiväkodin ongelmatilanteisiin ja kritisoidaessa päiväkodin käytäntöjä. Työntekijän oma vanhemmuus tarjosi mahdollisuuden ”kohdata päiväkodissa olevien lasten vanhemmat samoista lähtökohdista, samojen asioiden kanssa kamppailevina ja samoja kysymyksiä pohtivina ihmisinä”. (Puroila 2002, 133.)

Lapset saavat osakseen, paitsi omien vanhempiensa biologista ja/tai psykologista vanhemmuutta, myös sosiaalista vanhemmuutta. Sosiaalinen vanhempi on

aikuinen, joka ei ole lapsen biologinen isä tai äiti, mutta jonka kanssa lapsi elää tai asuu esimerkiksi perhekodissa, lastenkodissa, nuorisokodissa tai muussa asuintai kasvatusyhteisössä. Lapset voivat luoda toissijaisen kiintymyssuhteen ammatikasvattajaan, jolloin työntekijän tehtävänä on ylläpitää turvallista kiintymysjärjestelmää. Lapsella voi olla useita kiintymyssuhteita samanaikaisesti. (Valkonen 1995, 2; Rusanen 1995, 48.) Toisin kuin esimerkiksi lastenneuvolassa, päivähoitossa työntekijä osallistuu päivittäin lapsen kasvatustehtävään ja jakaa vanhempien rinnalla kasvatustuuta. Työntekijä voi saada lapsen elämässä sosiaalisen vanhemman roolin.

Vanhemmuuden aika -kyselyn (2001) mukaan vanhemmuuden identiteettikysymyksiä ei juuri käsitelty neuvola- ja päiväkotipalveluissa ja vanhempien omien kokemusten puheeksi ottaminen oli edelleen satunnaista. Palveluja onkin viime vuosina kritisoitu siitä, että ne eivät riittävästi vastaa vanhempien tarpeeseen jakaa kokemuksiaan. Vanhemmat eivät koe saavansa tukea vanhemmuuden emotionaaliin ja psykologisiin kysymyksiin tai vuorovaikutusongelmiin. Vanhemmuuden kokemuksellinen ja emotionaalinen ulottuvuus ei tule palveluissa kuulluksi ja jaetuksi. Ammatillisena tehtävänä vanhempien uudenlainen kohtaaminen on monitahoinen haaste. Yhtäältä työntekijät tarvitsevat uusinta tietoa lapsi-vanhempi-vuorovaikutuksen tekijöistä ja kiintymyssuhteen psykososiaalisesta perustasta. Toisaalta tarvitaan ymmärryksen lisäämistä modernin vanhemmuuden yhteiskunnallisista reunaehdoista.

Tiedon lisäämisen ohella on tärkeää etsiä ja tavoittaa työntekijöiden omaa emotionaalista ja kokemuksellista todellisuutta lapsuudesta ja vanhemmuudesta. Jokainen työntekijä on elänyt oman lapsuutensa ja kantaa muistoja omien vanhempiensa antamasta hoidosta ja kasvatuksesta. Useimmilla työntekijöillä on myös kokemusta omille (pienille) lapsille annettusta vanhemmuudesta. Työntekijä kantaa sisäistyneitä uskomuksia ja kokemuksia lapsuudesta ja kasvatuksesta. Asiakasvanhempien kokemusten ja tunteiden kunnioittavaa vastaanottoa ja jakamista auttaa, jos työntekijä on tietoinen sisäistyneistä uskomuksistaan ja käsityksistään. Muistelemalla ja luomalla tarinaa ja kuvaa omasta menneisyydestä työntekijä rakentaa samalla omaa identiteettiään ja ammatillisuuttaan.

Elämäkerrallisuus ja ammatillisuus

Elämäkerrallisuus, tarinallisuus, kuroo yhteen sitä välimatkaa, joka tietoon perustuvan ammatillisuuden ja henkilökohtaisen kokemuksen väliin jää. ”Opettamisessa ei voida erottaa omaa minää ja ammattipersonaa. Samoin *elämäkerrallisessa lähestymistavassa on tuskin mahdollista sivuuttaa omaa henkilökohtaista identiteettiä ja keskeisiä olemassaolon kysymyksiä.*” (Syrjälä et al. 1996, 138.) Vastaavasti

voidaan olettaa, että lasten päivähoidossa, lastenneuvoloissa, lastensuojelulaitoksissa, koulukodeissa ja muissa lapsipalveluissa työskentelevillä henkilökohtainen ja ammatillinen identiteetti silmukoituvat yhteen. Tiedon rinnalle kaivataan kokemusta omiin kokemuksiin.

Elämäkerrallinen lähestymistapa sitoo ammatillisen kasvun välittömästi elämän suuriin peruskysymyksiin siitä, *keitä me olemme, mihin me kuulumme ja miten me elämme ja teemme työtä* (Bardy 2001, 125; Heikkinen 2002, 125). Kantavat peruskysymykset luovat perustan uusien sukupolvien vastaanottoon lapsen perusyhteisöissä, kodissa, päiväkodissa ja kouluissa. Peruskysymyksiin vastaamalla luodaan mahdollisuudet lasten yhteisöön kuulumiselle, osallisuudelle ja liittymiselle (Bardy 2001, 125). Peruskysymyksillä on perusteltu myös kasvatuksen pitkää ja hidasta prosessia, jossa vanhemmat antavat lapselle aineksia omaa olemassaoloon koskeviin peruskysymyksiin. ”Vanhempien tehtävänä on auttaa tunteen ja tietoisuuden herättämisessä lapsessa niin, että tämä tuntee kuuluvansa johonkin, että hän on osa sukupolviketjua ja että hänellä on jokin elämäntehtävä.” (Pulkkinen 2002, 135, ref. Hoikkala 2002.)

Lapsen kasvuun aikuisuuteen osallistuu lukuisia määriä hoito- ja kasvatustalon ammattilaisia. Mitä aineksia he tuovat lapsen elämään? Elämäkertatutkimusta on hyödynnetty muun muassa opettajien ammatillisen kasvun edistämisessä. Elämäkerrallisessa näkökulmassa keskeisiä ovat opettajan omat tulokset ja ammatillisen elämän muutosten kuvaaminen opettajan itsensä kokemana. Lähtökohdaksi on myös ajatus siitä, että opettajan aikaisemmat elämäkokemukset ja tulevaisuutta koskevat odotukset vaikuttavat hänen tämän päivän näkemyksiinsä. Narratiivien käyttö voi siten lisätä opettajan tietoisuutta omasta itsestä ja kehittää kriittisen reflektion taitoja (Syrjälä et al. 1996, 138). Elämäkerrallinen, narratiivinen lähestymistapa kiinnittää huomion työntekijän ajatteluun sen sijaan, että keskityttäisiin opettajan käyttäytymiseen ja toimintaan luokkahuoneessa. Kysymys on syvällisestä ammatillisen identiteetin reflektiosta (Heikkinen 2002, 125).

Ammatillisen kehityksen näkökulmasta *elämäkerrallinen perspektiivi on*

1. Narratiivinen, jolloin oleellista on, mitä henkilö kertoo itse työstään.
2. Konstruktiiivinen, jolloin kertoja kertoessaan rakentaa elämänsä ja ammatillista uraansa uudelleen.
3. Dynaaminen, jolloin elämäkerta muuttuu ajan mukana.
4. Kontekstuaalinen eli liittyy merkityksenantoon.
5. Interaktiivinen eli vuorovaikutteinen. (Syrjälä et al. 1996, 138.)

Elämäkertatutkimusta on opettajien ammatin ja arkityön tutkimuksessa hyödynnetty ammatillisen kehityskaaren ja uratutkimuksen välineenä, jolloin on oltu kiinnostuneita ammattiuran kriittisistä vaiheista. Käännekohtat voivat liittyä ulkoisiin, sisäisiin tai henkilökohtaisiin kriittisiin ammatillisiin vaiheisiin tai merkittä-

viin ihmisiin. Toinen, kasvava suuntaus on opettajien omien kokemusten ja työhön liittyvien merkitysten tutkimus elämäkertatutkimuksen keinoin. Tällöin opettajan työ nähdään ihmisen koko elämänkaareen ja persoonallisuuteen liittyvänä. Toimintatutkimuksessa omaelämäkerralliset selostukset luovat uutta tietoa ja persoonallisia merkityksiä. (Syrjälä et al. 1996, 140.) Elämäkertatutkimuksessa yksityinen ja yleinen kohtaavat. Ihmisen omaksumat ajatustavat eivät koskaan ole pelkästään hänen henkilökohtaisia tulkintojaan ympäröivästä maailmasta, vaan ne kertovat samalla myös yhteisön ja yhteiskunnan tavoista ja normeista (Pohjakallio 1998, 140).

Mitä vaikutusta omasta elämästä kertomisella voi olla? Opiskelijoiden elämäkerrallisen työskentelyn perusteella omasta elämästä kertominen auttoi hahmottamaan omaa minuutta, identiteettiä ja elämäkokonaisuutta. Elämäkerta toimi myös tunteiden ja emootioiden avaajana. (Syrjälä et al. 1996, 141.) Omaan elämään palaaminen, siitä kirjoittaminen tai sen kuvaaminen on usein vahva, tunteita herättävä prosessi. Työskentely voi helposti laukaista vahvoja psyykkisiä prosesseja, joiden hallinta asettaa vaatimuksia ohjaajalle. Terapeuttiset ulottuvuudet ovat kuitenkin aina läsnä reflektiivisessä työskentelyssä, eivätkä ammatillinen ja henkilökohtainen kasvu ole helposti erotettavista prosessin terapeuttisuudesta. Kun käytetään elämäkerrallisuutta ammatillisen kehittymisen ja identiteetin vahvistamisen välineenä, ohjaajan on kuitenkin tehtävä itselleen selväksi, että hän ei ole prosessissa terapeutin roolissa. (Heikkinen 2002, 127.) Vaikka elämäkerrallinen työskentely on luonteeltaan terapeuttista, kyseessä ei ole terapia eikä terapeuttinen hoito. Elämäkerrallinen työskentelyn tavoitteena on pikemminkin ”arkisen kanssakäymisen rikastuttamisesta niin, että emotionaalisesti merkitykselliset kohtaamiset olisivat mahdollisia” (Bardy & Barkman 2001, 206).

Narratiivisessa, elämäkerrallisessa työskentelyssä tärkeimmäksi onnistumista sääteleväksi tekijäksi nousee *ryhmän etos, henki*. Kun ryhmässä jaetaan omaan menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen liittyviä elämäkokemuksia, toiveita ja unelmia, tärkeintä on luoda avoin, turvallinen ja kunnioittava ilmapiiri. Tämä edellyttää, että narratiiviseen työskentelyyn varataan riittävästi aikaa, niin yksittäisiin kokoontumisiin kuin koko prosessiin. (Heikkinen 2002, 134.)

Elämäkerrallisuuden avulla voidaan lähestyä lapsen ja aikuisen emotionaalista suhdetta. Samalla rakennetaan perustaa aikuisten ja lasten keskinäiselle kanssakäymiselle ja kokemusten jakamiselle. Elämänmuistelun avulla voidaan päästä kosketuksiin ihmisen perusluottamukseen tai perusluottamuksen puuttumiseen. Sen pohja on luotu varhaisissa kiintymyssuhteissa. ”Normatiivisessa elämän opastuksessa on tähdellistä saada perille se, mikä on oikein ja mikä on väärin tai se, mikä on toiminnan tasolla sallittua tai kiellettyä. Sen onnistuminen riippuu siitä, miten hyvin opastus sattuu koskettamaan vastaanottajan kokemusmaailmaa. Taidelähtöisissä kehitysmenetelmissä juuri tuo kokemusmaailma otetaan työn ’kohdeeksi’. Tästä näkökulmasta oikein on päästä lähelle tärkeitä kokemuksiaan, jolloin voi ymmärtää myös toisten kokemuksia. Tarinallisuus ja elämänkaaren hahmot-

taminen auttavat oman kokemuksen tavoittamista ja kanssakäymisen rikastuttamista niin, että arkisesta elämästä kertomisessa tavoitetaan emotionaalisesti tosi taso.” (Bardy & Barkman 2001, 200.)

Vanhemmuuden sukupolvisuus

Lapsi on vanhemmuuden välttämätön edellytys. Vanhemmuudessa on siten läsnä aina vähintään kaksi sukupolvea: lapsi ja aikuinen. Isovanhemmat, vanhemmat ja lapset kuuluvat eri sukupolviin ja muodostavat samassa perheessä sukupolviketjun. Eri sukupolvet määrittyvät perheenjäsenten eri-ikäisyyden, aseman ja tehtävien kautta. Samanikäinen mies voi kuitenkin olla yhdessä perheessä isoisä ja toisessa vastasyntyneen isä. Lineaariseen ajankulkuun perustuvan sukupolvikäsitteen ohella sukupolvet voidaan määritellä tietyn avainkokemuksen ja siitä juontuvan yhteisen kokemusmaailman perusteella (Katvala 2001, 12). Avainkokemukset liittyvät usein määrättyihin yhteiskunnallisiin murroksiin, kuten Roosin (1987) sukupolvinen nelijako sodan ja jälleenrakentamisen, suuren murroksen, lähiöiden ja koulutuksen sukupolviin ja niin sanottuun uuteen sukupolveen.

Tarinasukupolvi viittaa niihin temaattisiin painopisteisiin ja rakenteellisiin ominaisuuksiin, joita ihmiset korostavat elämäkerroissa tai haastatteluissa (Vilko 1997, 100–101). Tällöin sukupolvi saa muotonsa elämäntarinan kerrontatavan mukaan. Iällisesti samaan sukupolveen kuuluvilla voi olla erilaisia kasvatuskäsitteitä ja kasvatusasenteita, joita yhdistää kuitenkin yhteinen perusteema. Ohjaava valmentajamalli, kantapään kautta oppimisen malli, yhdessäolomalli, konfliktimalli, kaveruusmalli sekä itsekriittinen malli ja äitikriittinen malli ilmentävät Hoikkalan (1993) mukaan kaikki vastuullista vanhemmuutta.

Perheiden kasvatustyyli on vaihtunut *tottelevaisuus- ja kuuliaisuus* kulttuurista *keskustelu- ja neuvottelukulttuuriksi* (Korhonen 2001). Näkemykset siitä, miten aikuisten ja lasten kuuluu käyttäytyä toisiaan kohtaan ovat merkittäväällä tavalla muuttunut. Eri sukupolvet, esimerkiksi 1950- ja 1990-luvun vanhemmat, antavat erilaisia merkityksiä sellaisille asioille kuin perhe, lapsen oikeudet ja velvollisuudet, fyysinen rankaiseminen, rajat ja säännöt, kasvatusvastuu, vertaisryhmä, yhdessäolo jne. Käsitteet määrittelevät myös lapsen itseymmärrystä ja tulkintoja. Kasvatuskulttuurin muutos ilmentää lapsuuden ja aikuisuuden keskinäisten suhteiden muutosta. (Korhonen 2001.) Vanhemmuutta, äitiyttä ja isyyttä, voidaan pitää sosiaalisesti rakentuneena kulttuurisena ilmiönä, jolloin vanhemmuutta luodaan, opitaan ja kehitetään sosiaalisessa toiminnassa, vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Kemppainen 2001, 15).

Keski-ikäiset naiset luonnehtivat omia äitejään vahvoiksi kasvattajiksi, etäiksi huolehtijoiksi, läheisiksi huolehtijoiksi ja pelottaviksi äideiksi. Naisten oma,

annettu vanhemmuus jakautui tietoiisiin kasvattajiin, yksilöllisyyttä korostaviin äiteihin, ymmärttäviin huolenpitäjiin ja puuskittaisiin äiteihin. Kasvatustyylistä riippumatta kaikki naiset korostavat puhumisen, keskustelun ja perustelujen tärkeyttä ja suhtautuvat lapsiinsa lempeämmin kuin oma äiti aikoinaan. Kasvatusotteen muuttuminen keskusteleammaksi ei kuitenkaan merkitse arvottomuutta tai sukupolvien välistä katkosta. ”Yksilöllisyys, jota korostetaan omia vanhempia vahvemmin, ymmärretään pikemminkin ’ainutkertaisuutena’ ja lapsen yksilöllisten taipumusten tukemisena kuin ’riippumattomuutena’, joka voisi johtaa välinpitämättömään käytökseen. Vanhat ajattelutavat näyttävät elävän yllättävän mutkattomasti rinnan uudenlaisen lapsiin suhtautumisen kanssa. Lapsuudesta säilytetään se, mikä tuntuu kestävältä ja vahvistaa omia tulkintoja oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta.” (Korhonen 1999, 230.) Toisaalta, keski-ikäisten miesten oma isyys jakautui vastuutaan korostaviin, taustalta tukijoihin, toiminnallisiin, miehiin auktoriteetteihin, otteensa menettäneisiin sekä poikkeuksellisen äidillisiin isiin. Miesten lapsuuden isien ja oman isätyypin välillä ei ollut selvää jatkuvuutta. Miehet olivat joutuneet muokkaamaan omalta isältään saamaansa kasvattajamallia vaimonsa ja lastensa tuella. (Korhonen 1999.)

Mannheim (1959, 299) on korostanut, että vanhemmuus rakentuu sukupolvien ketjussa ajatusten, toimintatapojen ja perinteen siirtymisen kautta joko tietoisesti tai tiedostamatta. Perinteiden tiedostamaton siirtyminen sukupolvelta toisella on hänen mukaansa sekä määrällisesti että laadullisesti tietoista merkityksellisempää. Vanhempien ja lasten vuorovaikutustilanteet sisältävät paljon sellaista yhdessäoloa, jonka aikana vanhemmat ohjaavat lapsiaan tiedostamattomasti. Lapset omaksuvat vanhemmiltaan jo varhaisessa vaiheessa erilaisia tapoja toimia ja ajatella. Lapsuuskokemuksilla on ratkaiseva merkitys lapsen varhaisen maailmankuvan rakentumisessa ja sitä kautta myös myöhempien elämäkokemusten tulkitsemisessa.

Bardyn (1996) mukaan lapsuuden ja aikuisuuden väliset suhteet ovat sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla aina olemassa peräkkäin, sisäkkäin ja rinnakkain. Riippumatta siitä, mihin kohtiin huomio kiinnitetään lapsuuden ja aikuisuuden välisissä suhteissa, suhteet ovat näkyvillä tai näkymättömissä neljässä eri paikassa. Lapsuuden ja aikuisuuden välisiä suhteita voidaan tarkastella lasten lapsuudesta, aikuisten lapsuudesta, aikuisten aikuisuudesta ja lasten tulevasta aikuisuudesta käsin. Bardy tiivistää, että lapsuus on lapsen iässä olevien ihmisten elämä, lapsiväestölle varattu tila yhteiskunnan rakenteissa, aikuissukupolvien lapsuudesta kerrostunut kulttuurinen rakenne ja aikuismielen rakenne.

Lapsuus ja aikuisuus määrittyvät aina uudelleen suhteessa toisiinsa. Kun aikuisuus muuttuu, muuttuu lapsuuskin. Kulttuuriset käsitykset lapsuudesta vaikuttavat aikuisen tapaan suhtautua lapseen. Sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa heijastuvat sekä aikuisten että lasten omat itseymmärrykset ja tulkinnat ympäröivästä todellisuudesta. Kasvattajina vanhemmat luovat suhteen kahteen lap-

suuteen: yhtäältä omaan lapseensa kehittyvänä yksilönä ja toisaalta kulttuurisesti määrittyvään lapsuuteen, joka kehystää yksittäisten lasten elämää. (Korhonen 2002, 62.) Bardyn nelikentän kautta avautuu näkymä myös siihen sukupolvisuuteen, piiloon jäävään vuorovaikutukseen, jossa aikuinen luo suhdetta omaan (sisäiseen) lapsuuteensa, omaan aikuismielen lapsuutta konstruoivaan rakenteeseensa ja oman sukupolvensa kulttuuriseen lapsuuteen.

Negatiivinen sukupolviperimä viittaa tilanteeseen, jossa edellisen sukupolven (vanhempien) haitalliset tai vahingolliset kasvatus- ja käyttäytymismallit toistuvat myöhemmin lasten omassa elämässä ja vanhemmuudessa. ”Kaltoin kohdellun lapsen on vaikea ottaa hyvää vastaan myöhemminkään elämässä kun sitä olisi tarjolla. Lapsella ei ole luottamusta muihin ja hän on häpeänsä sulkema. Tällainen itsestä syrjäytyminen estää käyttämästä omia kehitysmahdollisuuksia elämän rakentamisessa, kuten esimerkiksi vanhemmuuteen kasvamisessa, jolloin kaltoinkohtelu jatkuu uudessa lapsi–vanhempi-suhteessa. Vanhemmuudelle olisi siten hyödyllistä päästä lähelle omia lapsuuden kokemuksia ja tunteita. Olennaista ei ole, mitä hirveyksiä lapsuudessa on tapahtunut vaan mikä henkilön suhde on niihin. Varhainen kiintymyssuhde luo perustan maailmassa olemisen asennolle, ts. siihen miten lapsi suhtautuu ja suuntautuu muihin ihmisiin ja ympäristöönsä.” (Bardy & Barkman 2001, 200.)

Vanhemmuutta, kuten muitakin yksilön persoonan osa-alueita, voidaan morenolaisen teorian mukaan arvioida roolikokoelmana. Jokainen rooli kuvaa aikuisen (vanhemman) kokemusta, identiteettiin kuuluvaa sisäistä toimintaa suhteessa lapseen. Mitä enemmän vanhemmalla on rooleja käytössään, sitä joustavampi hän on äitinä tai isänä. Rooli ei ole staattinen, paikallaan pysyvä tila, vaan rooleja voi kehittää jatkuvasti. Vanhemmuuden keskeiset roolit kypsyvät läpi elämän. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999.) *Morenolainen roolikäsité*, joka sisältää sekä yksilön persoonallisuuden kehityksen että yksilön vuorovaikutuksen sosiaalisen yhteisön kanssa, mahdollistaa vanhemmuuden sukupolvisten ulottuvuuksien yhdistämisen ja käsittelemisen. Tämä on tärkeää, sillä ”vanhemmuus ei koskaan toteudu historiallisessa tyhjiössä vaan siinä on läsnä aina vähintään kaksi sukupolvea” (Bardy 1996).

Vanhemmuuden rooleja voidaan tarkastella sekä saadun (olla lapsi omille vanhemmille) että annetun (olla vanhempi omille lapsille) vanhemmuuden kautta. Eri rooleja vertaamalla voidaan pohtia, miten sukupolvinen murros ilmenee lapsuudessa ja vanhemmuudessa. Yksilön tasolla vanhemmuus kiteytyy ainutkertaiseksi, yksilölliseksi vanhemmuudeksi, joka sisältää aina sekä vanhaa, lapsuudesta sisäistettyä vanhemmuutta että uutta, aikuisuudessa (pois)opittua, koettua ja ymmärrettyä vanhemmuutta. Kollektiivisella tasolla kehittyvät vanhemmuuden erilaiset kulttuuriset mallit ja ehdot toimia vanhempina. Rooli on siten kollektiivisten ja yksilöllisten elementtien yhteensulautuma (Nieminen & Saarenheimo 1981).

Elämäkerrallinen työskentely

Liikkeellelähtö

Koulutuskokeilun ”emohankkeessa” (Vanhemmuuden aika) oli vuonna 2000 tehty kysely päiväkodeille ja järjestetty laaja seminaari. Työntekijät olivat tunnistanneet työnsä kehittämisen haasteiksi lapsi–vanhempi-vuorovaikutuksen edistämisen, vanhemmuuteen kasvamisen tukemisen, isyyden vahvistamisen sekä avoimen ja luottamuksellisen yhteistyön luomisen perheiden kanssa. Vanhempainryhmät, perheiden yksilöllinen huomioon ottaminen ja avoin vuorovaikutus vanhempien kanssa tuotiin myös esiin työn kehittämisen haasteina. (Lammi-Taskula & Varsa 2001, 28–37.) Kyselyn jälkeen tuntui luonteelta jatkaa hanketta tavalla, jossa työntekijöiden itsensä kanssa tutkittaisiin työ- ja toimintakäytäntöjen ja vanhempien tuen tarpeiden välisiä suhteita.

Elämäkerrallisen lähestymistavan valintaan vaikutti myös koulutushankkeen lähiympäristö, Stakesin Lapsuus ja perhe -ryhmä. Ryhmässä on useiden vuosien ajan etsitty ja kehitetty uudenlaisia, elämäkerronnallisia ja taidellehtöisiä tutkimus- ja kehittämisvälineitä. Uusia työkaluja on käytetty työn ja perheen yhteensovittamiseksi, lastensuojelun ja koulukotien työntekijöiden työn kehittämiseksi ja sijoitettujen lasten elämäkysymysten puheeksi ottamiseksi. Lapsuus ja perhe -ryhmän tutkimuksellinen suuntautuneisuus ohjasi koulutuskokeilun toteuttamista. Erityispalveluissa koeteltua kokemuksellista ja elämäkerrallista lähestymistapaa haluttiin laajentaa vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön peruspalveluissa neuvoloissa, päivähoidossa ja perhetyössä.

Vastuullista vanhemmuutta voidaan toteuttaa monin eri tavoin (vrt. Hoikkala 1993). Myös vanhemmuuden vaikeudet ja vastuuttomuus ilmenevät monitahoisina. Monenlaisten vanhemmuuksien tukeminen edellyttää työntekijöiltä vanhempien erilaisten ”todellisuuksien” tunnistamista ja ymmärtämistä. Elämäkerrallisen koulutuksen lähtökohtana oli ajatus, että työntekijää tukee auttamistyössä, jos hän itse on reflektoinut, peilannut, omaa vanhemmuuttaan, sen vahvuuksia ja heikkouksia. Oman vanhemmuuden identiteetin tunnistaminen auttaa työntekijää kohtaamaan kunnioittavammin asiakasvanhempia, joiden uskomukset ja näkemykset vanhemmuudesta poikkeavat ehkä suurestikin työntekijän omista arvoista.

Koulutus toteutettiin toiminnallisilla menetelmin ja sosiodraaman keinoin. Sosiodraaman käyttö mahdollisti ongelman tutkimisen (vanhemmuuden tukeminen) ja koko ryhmän osallistumisen. Novitskyn (1989, 9–10) mukaan sosiodraaman tehtävänä on ohjaajan johdolla käsitellä johonkin sosiaaliseen rooliin liit-

tyvää ristiriitaa (opettaja–oppilas, työntekijä–vanhempi, työntekijä–lapsi) tai keskittyä koko ryhmän yhteisiin teemoihin tai ongelmiin. Sosiodraama voidaankin nähdä sosiaalisten tilanteiden ja ryhmän vuorovaikutussuhteiden tutkimusmenetelmäksi. Sosiodraamassa tutkitaan aina jonkin tietyn ryhmän tai tilanteen sosiaalista todellisuutta, psykodraamassa puolestaan ryhmän jäsenen sisäistä, henkilökohtaista ihmissuhdehistoriaa. Sosiodraamaa voidaan siten käyttää hyvin tietyn tilanteen tai ryhmän ongelman tutkimisen ja ongelmanratkaisun etsinnän välineenä.

Koulutushankkeen kouluttajaksi saatiin psykodraamaohjaaja Mari Rautiainen (ent. Iso-Heiniemi). Kouluttaja oli perehtynyt vanhemmuuden tukemiseen jo aiemmin, sillä hän oli kehittänyt Vanhemmuuden roolikartta -arviointivälineen yhdessä lastenkodin johtaja Marja-Liisa Helmisen kanssa. Psykodraamaohjaajana kouluttajalla oli valmius ja pätevyys turvallisesti käsitellä vaikeita tunteita ja muistoja, joita elämäkerrallisen työskentelyn aikana mahdollisesti nousisi pintaan. Kouluttajan ammatillinen pätevyys antoi myös mahdollisuuden toiminnallisten menetelmien monipuoliseen käyttöön.

Koulutuskokeilussa käytettiin työkaluina elämänjanaa, omaelämäkertoja ja vanhemmuuden roolikarttaa. Hankkeessa ei käytetty varsinaisia taidelähtöisiä menetelmiä. Niiden käyttö olisi vaatinut eri alojen (kuva, valokuva, musiikki jne.) ammattilaisia ohjaajiksi.

Työkalut

Elämänjana

Elämänjana on ihmisen itsensä piirtämä graafinen kuva elämäkokemuksistaan, elämäntapahtumistaan ja muistoistaan. Elämänjana voi olla muodoltaan kronologisesti tai lineaarisesti etenevä jatkumo tai viiva. Elämänjanan voi myös visualisoida joeksi, puuksi, poluksi, taloksi, autoradaksi tai vaikkapa matonkuteeksi. Elämänjana on lähtökohdaltaan retrospektiivinen, taaksepäin katsova. Elämänjanaan voi sisältyä myös futurologinen ulottuvuus: tulevaisuuden hahmottelu tai tulevaisuuden muistelu. Elämänjanassa kuvataan yleensä elämän konkreettisia tapahtumia (syntyminen, kuolema, muutto, seurustelu, avioliitto, ero, työ- ja asuinpaikat). Elämänjanan piirtäminen vie ennen kaikkea kosketukseen elämähistoriaan sisältyvien tunnemuistojen kanssa. Elämänjanasta voidaan käyttää myös nimitystä *elämäviiva* tai *elämäkaari*. Elämäkaarella voidaan tarkoittaa ihmiselämän yleistä kehityksellistä etenemistä lapsuudesta aikuisuuteen ja edelleen vanhuuteen sekä näihin vaiheisiin liittyviä kehittymistehtäviä.

Elämänjana voidaan tehdä usealla tavalla. Yksi tapa on miettiä, millainen käyrä, viiva tai kaari omasta elämänculusta tulisi ja mitä symboleja ja merkkejä elämäncakaan taitekohtiin laittaisi. Toinen tapa on piirtää paperille yksinkertainen viiva tai käyrä, jakaa se vuosilukuihin ja täyttää vuosiluvut tapahtumilla ja tunnelmilla. Kolmas tapa on hahmottaa elämäncakaan vaiheet yleisemmin, kehitysjaksoittain (lapsuus, nuoruus, varhaisaikuisuus jne.) ja merkitä kunkin kehitysjakson tärkeimmät kehitystehtävät ja kehityshaasteet. (Dunderfelt 1996, 262–263.)

Elämänjanan tarkoitus on luoda kokonaiskatsaus ihmisen omaan elämäncakaan. Elämänjana tekee näkyväksi sekä tekijälle itselleen että muille ihmisille hänen elämäncahistoriaansa, elämään kuuluneita tapahtumia, ihmisiä ja elämän käännekohtia (Dunderfelt 1996, 262). Elämänjanan piirtämisen syvempi tehtävä on avata tunnemuistoja ja -kokemuksia. Sen avulla voidaan kuvata eri elämäncatapahtumia. Iloiset, onnelliset, surulliset, ahdistavat, ankeat tai havahduttavat kokemukset, tunnemuistot ja elämykset avautuvat elämänjanan kautta. Elämänjanassa on mahdollista palata varhaislapsuuteen, omiin lapsuuden kokemuksiin ja lapsuutta värittäneeseen yhteisölliseen kulttuuriperinteeseen. (Dunderfelt 1996, 260–261.) Elämänjana ei ole paljastustarina, sillä jokainen ihminen piirtää ja avaa elämäncäänsä vain siltä osin ja sillä tasolla kuin se kulloisessakin elämäncatilanteessa ja esittämistilanteessa tuntuu hyvältä.

Omaelämäncakerta

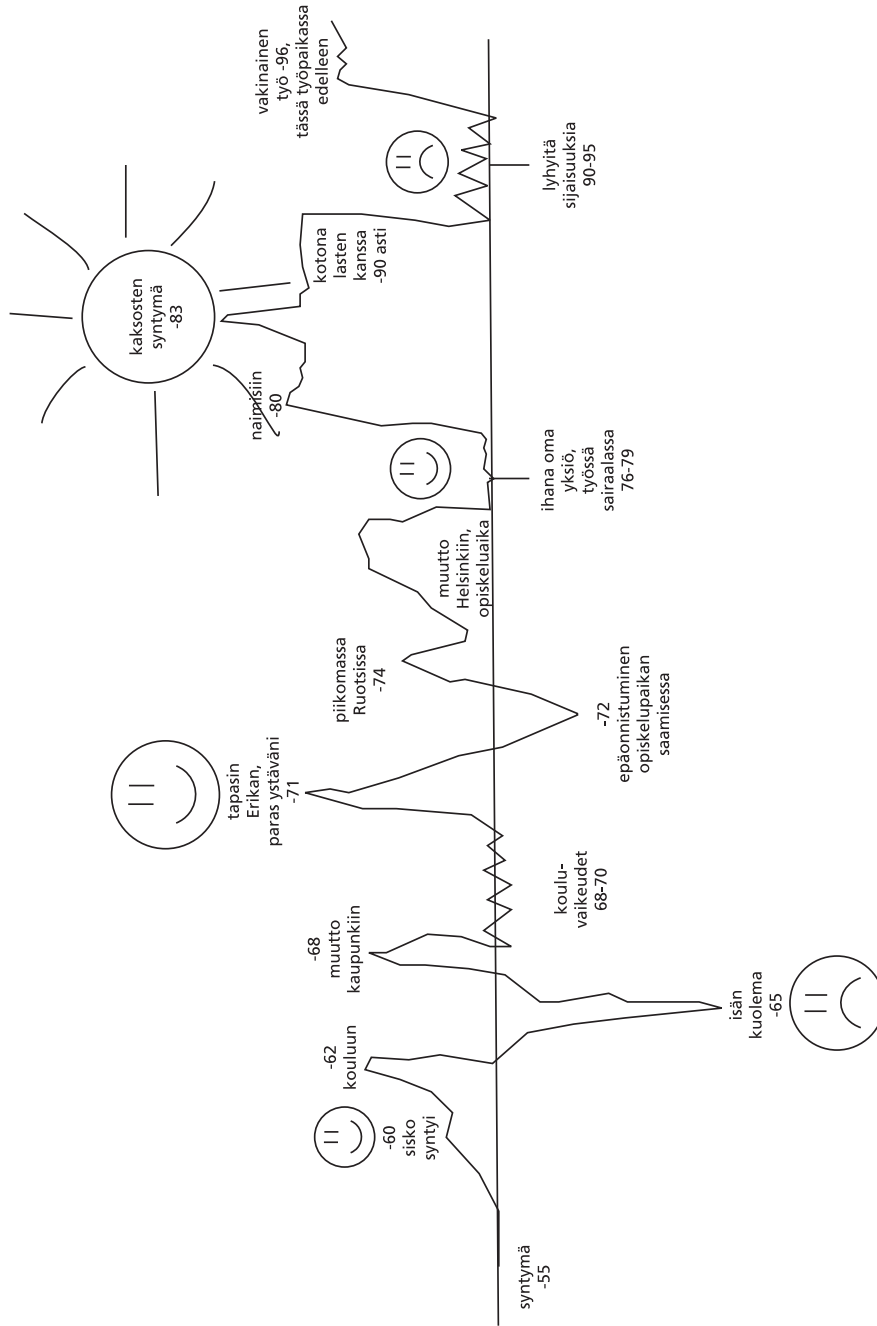
Jokaisella ihmisellä on elämäncatarina, mutta vain pieni osa meistä dokumentoi elämäncäänsä. *Elämäncakerta* on persoonallisen dokumentin laji. Se voi olla mikä tahansa yksilöä kuvaava tuote, jota voidaan käyttää valaisemaan hänen omaa itseään, hänen elämäncatilannettaan tai maailmaa siten kuin hän itse sen ymmärtää (Syrjäla et al. 1996, 137). Yksilön elämäncakaan ja elämäncatarinan avulla voidaan jäsentää tietyn perheen ja tietyn suvun tyypillisiä ja sukupolvilta toisille siirtyviä kasvatuskomuksia, kasvatusasenteita ja kasvatusmenetelmiä (Kemppainen 2001, 20–22).

Omaelämäncakerta on ihmisen itsensä kertoma tai kirjoittama tarina omasta elämäncästään. Omaelämäncakerta voidaan tulkita elämäncatarinaksi tai elämäncakertomukseksi, joka liittyy elettyyn elämään, elinympäristöön, historialliseen aikakauteen ja todellisiin tapahtumiin. Toisaalta omaelämäncakerta liittyy kerrottuun elämään, kulttuuriseen tapaan esittää ja jäsentää elämäncakulkua. Omaelämäncakerran keskiössä on yksilö, joka ilmaisee elämäncatapahtumiensa kautta sitä, kuka hän kokee olevansa (identiteetti). Omaelämäncakerrassa ihminen muovaa käsitystä itsestään, antaa mieltä elämäncälleen, paikantaa itseänsä tässä ja nyt ja ennakoi tulevaisuutta. Elämäncatarina on samalla kuitenkin elämän esittämistä jollekulle, kuulijalle tai lukijalle. (Vilkko 1997, 73–77.) Omaelämäncakerta voidaan tuottaa koko siihen asti eletystä elämäncästä tai jostain elämän osa-alueesta, teemasta.

Omaelämäkertojen käyttö ja tutkimus tarjoavat keinon työntekijöiden omien kokemusten ja työhön liittyvien merkitysten pohtimiselle. Tällöin työ nähdään henkilön koko elämänkaareen ja persoonallisuuteen liittyvänä. Toimintatutkimuksessa omaelämäkerralliset selostukset luovat uutta tietoa ja persoonallisia merkityksiä. (Syrjälä et al. 1996, 140.) Elämäkerrallisuus liittyy reflektioon, sillä omaehtoisten kertomusten, elämäntarinoiden, kautta lähestytään niitä mielikuvia, käsikirjoituksia ja toimintasääntöjä, jotka ohjaavat tiedostamattomasti toimintaamme (Moilanen 1999, 104).

Yksilöiden ainutkertaisiin elämäkertoihin vaikuttavat henkilökohtaisten kokemusten lisäksi ne historialliset ja kulttuuriset mallit ja käytänteet, joilla tuotetaan ja ylläpidetään käsityksiä hyvästä, ihanteellisesta vanhemmuudesta, aikuisuudesta ja lapsuudesta. Muistelemalla omaa lapsuuttaan ja vanhempana olemistaan yksilöt ilmentävät omien yksilöllisten kokemustensa rinnalla myös laajempia kulttuurisesti vakiintuneita ajattelutapoja, joilla kokemuksia jäsennetään ja ilmaistaan. Vanhemmuus on siten sitä koskevien tulkintojen kautta jatkuvassa yhteydessä ympäröivään kulttuuriin ja siinä vallitseviin uskomuksiin, jotka osaltaan välittävät sekä ammattikasvattajille että vanhemmille hyvän kasvattamisen ja äitiyden tai isyyden kuvaa. (Kempainen 2001, 12.)

Ympäristöomaelämäkerta on menetelmä, jonka avulla pyritään paljastamaan lapsuuden paikkojen ja ympäristöllisten kokemusten vaikutus aikuisen ympäristöllisiin tulkintoihin ja arvostuksiin. Ympäristöelämäkerran tavoitteena on paljastaa lapsuuden merkityksellisten tilojen ja paikkojen yhteydet nykyisiin, aikuisiän mielikuviiin ja arvoasetelmiin. (Teknillinen korkeakoulu: <http://www.hut.fi>) Menneisyyden paikkoihin matkustamista on hyödynnetty myös menneisyysmatkailussa eli *Solveig-terapiassa*. Työntekijä matkustaa konkreettisesti yhdessä lapsen tai nuoren kanssa niihin paikkoihin ja ympäristöihin, joissa lapsi on varttunut ja elänyt. Menneisyysmatkailussa rakennetaan ja täydennetään lapsen tai nuoren menneisyyteen sijoittuvia mielikuvia, muistoja ja tunnekokemuksia. Nuorelle luodaan kuva siitä, mitä hänelle on tapahtunut. (Karppinen & Tervonen-Arnkil 2001, 53.)



KUVA 1. Esimerkki elämänjanaanasta

Vanhemmuuden roolikartta

Vanhemmuuden roolikartta³ perustuu Jacob Levy Morenon rooliteoriaan, jonka tavoitteena on tarkastella paitsi ihmisten välisiä roolisuhteita myös ihmisen sisäisiä roolisuhteita. Roolikartassa vanhemmuus jaetaan viiteen rooliin:

- elämän opettaja
- ihmissuhdeosaaja
- rajojen asettaja
- huoltaja
- rakkauden antaja.

Vanhemmuuden roolit ovat sukupolvisia. Ne sisäistyvät ja kulkevat sukupolvelta toiselle. Roolit eivät kuitenkaan ole pysyviä, vaan niissä voi kehittyä läpi elämän. Osa vanhemmuuden rooleista on sidottu lapsen tiettyyn ikäkauteen (imettäjän rooli) tai kehitysvaiheeseen (rajojen asettaja), osa jatkuu läpi elämän (rakkauden antaja). Kaikki vanhemmuuden roolikartassa esitetyt roolit ovat merkityksellisiä lapsen kannalta, mutta osa on elintärkeitä; ilman niitä lapsi menehtyisi tai joutuisi heitteille. Jokainen vanhempi toteuttaa vanhemmuuttaan omalla yksilöllisellä tavallaan kunkin lapsen kanssa. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999.)

Vanhemmuuden roolikartassa rooleja tarkastellaan ensisijaisesti useiden merkityssuhteiden valikoitumana. Yksittäisen vanhemman rooli liittyy tiettyyn tilanteeseen, määrätyn vanhemman suhteeseen määrättyyn lapseen. (Ks. Nieminen & Saarenheimo 1981, 93.)

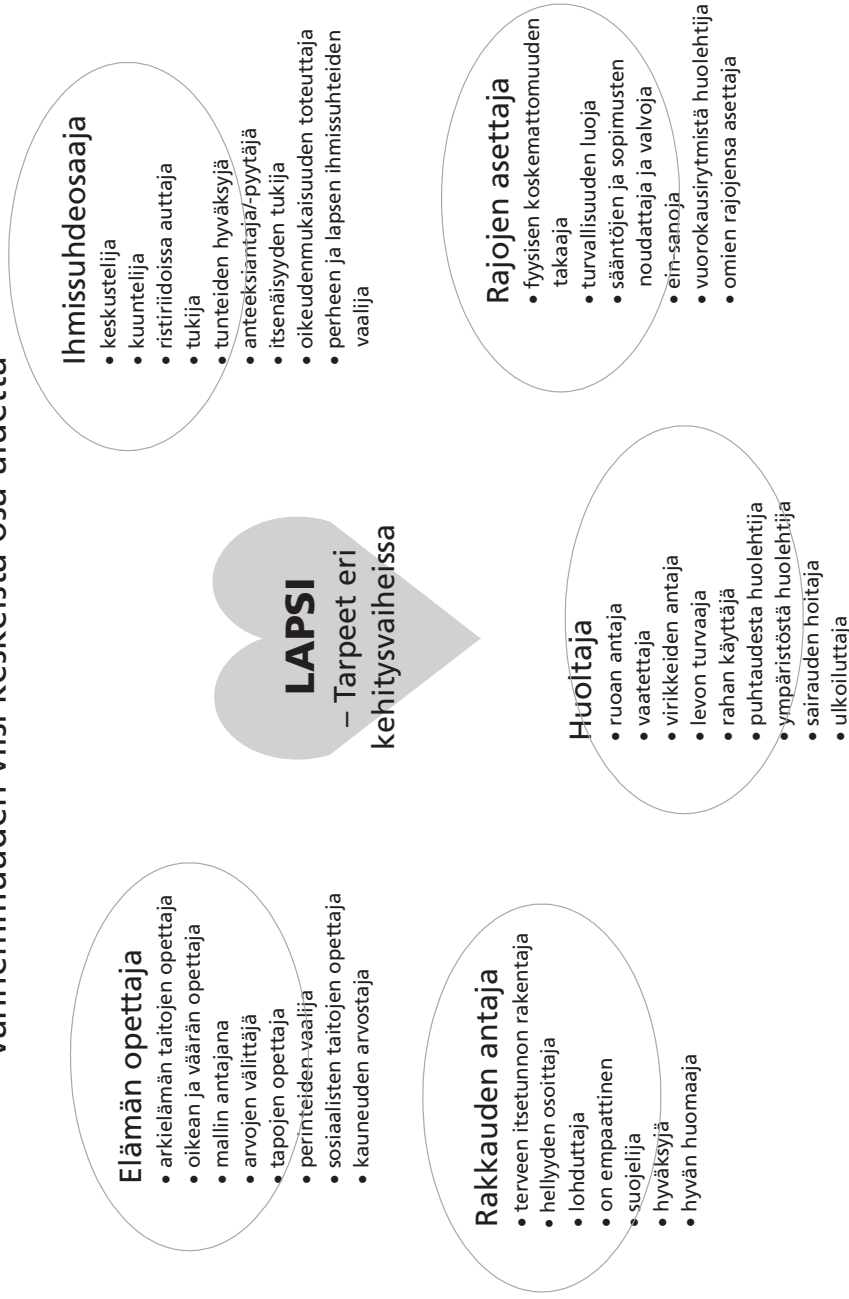
Helminen ja Iso-Heiniemen (2000, 20) mukaan erityisesti silloin, kun perheellä on erilaisia sosiaalisia ongelmia, esimerkiksi päihteiden käyttöä, tai selvästi havaittavia vaikeuksia tai puutteita vanhemmuudessa, tilanne saattaa helposti lukkiutua vanhempien (sanattomaksi) osoitteluksi tai vaihtoehtoisesti vaikeutukseksi. ”Tärkeämpää olisi miettiä yhdessä vanhemman kanssa, mitä esimerkiksi juominen tarkoittaa lapsen kannalta. Miten se näkyy vanhemmuuden toteutumisessa? Jaksako vanhempi huolehtia lapsesta. Vanhemmuutta ei tällöin arvioida siksi, että saataisiin selville jotain vanhemmasta, vaan miten vanhemmuus toteutuu suhteessa lapseen.”

Vanhemmuuden rooleja arvioidaan kehityksellisestä näkökulmasta laatuasteikolla alikehittynyt–sopiva–ylikehittynyt, ei suoriutumista tai kykenevyyttä mittaavalla numeerisella mitta-asteikolla. Roolikartta on voimavarakeskeinen, asiakaslähtöinen, helposti ymmärrettävä ja visuaalisesti selkeä. Roolikartta tarjoaa sekä työntekijälle että vanhemmalle mahdollisuuden tasavertaisesti ja avoimesti keskustella vanhemmuuden osa-alueista.

³ Vanhemmuuden roolikartta on Suomen Kuntaliiton Lasso-projektissa Varsinais-Suomen Lastensuojelun kuntayhtymässä kehitetty käytännön arviointi- ja työväline. Henkilöstö käyttää roolikarttaa apuvälineenä vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä. Roolikartta on alun perin kehitetty lastensuojelun perhekuntoutukseen, mutta se on osoittautunut sopivan hyvin myös peruspalveluihin.

Vanhemmuuden roolikartta

vanhemmuuden viisi keskeistä osa-aluetta



KUVA 2. Vanhemmuuden roolikartta

Vanhemmuuden roolikartan eräs heikkous ja kehittämishaaste on, miten saada lapsi-vanhempisuhteen vastavuoroisuus, dialogisuus, näkyviin, ilman että menetetään roolikartan selkeyttä ja ymmärrettävyyttä käytännön työtilanteissa. Nyt lapsi toimijana jää helposti vanhemmalle annetun tai vanhemman ottaman roolin varjoon. Roolikartan roolit voidaan helposti tulkita vanhempi-lapsisuhteen auktoriteetti- ja hierarkiasuhteiksi. Kuitenkin morenolaisen näkemyksen mukaan rooli tuottaa aina vastaroolin. Siten vanhemman ja lapsen roolit ovat rooleina tasavertaiset ja keskenään riippuvaiset, toista ei ole ilman toista.

Roolikartta on levinnyt laajasti kuntiin ja sen käyttöön on koulutettu neuvolatyössä, päivähoitossa, kotipalvelussa, kouluissa ja erityiskasvatuksessa työntekijöitä. Tuntui tarkoituksenmukaiselta rakentaa uutta elämäkerrallista lähestymistapaa laajalle levinneen vanhemmuuden arviointimenetelmän pohjalle. Yhdenkin arviointivälineen hyvä ja monipuolinen hallinta vaatii työntekijältä ja työyhteisöltä perehtyneisyyttä ja harjaantumista. Vanhemmuuden elämäkerrallisen koulutuksen arveltiin olevan, paitsi keino kehittää työntekijöiden työmenetelmiä, mahdollisuus laajentaa roolikartan sovellusalueita. Roolikartta on dynaaminen, ihmisen psyykkisen kasvun ja yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ympäristön huomioitava arviointiväline.

Toteutus

Vanhemmuus meissä -koulutuspäivän tavoitteena oli peilata työntekijöiden kokemusten, uskomusten ja näkemysten eroja ja yhtäläisyyksiä suhteessa omiin vanhempiin, edelliseen sukupolveen. Samalla nousivat keskusteluun kysymykset siitä, miten työntekijöiden omat kokemukset ja käsitykset erosivat asiakasperheiden vanhemmuudesta. Elämäkerrallinen työskentely ponnistaa kokemuksellisen oppimisen teoriasta, jossa kokemus, havainto, kognitio ja toiminta pyritään yhdistämään. ”Kokemuksellinen oppiminen tapahtuu tiedostamattoman, tunteisiin ja aistimuksiin perustuvan ja tiedostetun, käsitteille ja symboleille perustuvan tietämisen vuorovaikutuksessa.” (Räsänen, 2000.)

Osanottajille oli lähetetty ennen ensimmäistä koulutuspäivää kirje (liite 3.), jossa oli *ohjeistus elämänjanan piirtämiseksi ja omaelämäkerran kirjoittamiseksi*. Kaikki koulutukseen osallistuvat olivat piirtäneet elämänjanan. Valtaosa oli painunut tehtävään erittäin huolellisesti ja monipuolisesti, aikaa ja vaivaa säästämättä. Moni oli työstänyt elämänjanaa piirtämällä, värittämällä, koodaamalla, numeroimalla tai muulla tavoin merkitsemällä eri elämänvaiheita. Kirjallisia omaelämäkertoja⁴ työntekijät olivat kirjoittaneet hajanaisemmin. Omaelämäkerran

⁴ Kirjalliset omaelämäkerrat kerättiin niiltä työntekijöiltä, joille tehtiin erillinen teemahaastattelu. Haastatteluaineistoa ei analysoida tässä raportissa.

kirjoittamisen tärkeyttä kuitenkin korostettiin elämäntarinan yhtenä prosessointimuotona. Koulutuspäivän työskentelyssä hyödynnettiin ennen kaikkea piirrettyjä omaelämäkertoja, elämänjanoja, ja kirjoitetut elämäntarinat jäivät osanottajien omaan tietoon.

Vanhemmuuden jäsenyksessä käytettiin apuna vanhemmuuden roolikarttaa. Roolikartta soveltui elämäkerralliseen lähestymistapaan hyvin, sillä morenolaisen teorian mukaan roolit ovat aina yksilöllisen elämänhistorian kautta syntyneitä ja sisältävät yhtä aikaa menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. Roolikartta tarjosi siten välineen peilata vanhemmuutta ”jo toteutuneina, mutta myös vielä toteutumattomina mahdollisuuksina” (Nieminen & Saarenheimo 1981, 89).

Roolikartan avulla tutkittiin annettua ja saatua vanhemmuutta. *Annetulla vanhemmuudella* tarkoitetaan työntekijöiden omaa, henkilökohtaista vanhemmuutta, toisin sanoen sitä suhdetta, joka työntekijällä on tai on ollut omaan lapseensa tai omiin lapsiinsa. Mikäli työntekijällä ei ollut omia biologisia, adoptio- tai muita lapsia, annettua vanhemmuutta pyydettiin arvioimaan suhteessa johonkin läheiseen lapseen (kummilapsi, veljen tai sisaren lapsi, uusperheen ei-biologinen lapsi jne.). *Saatu vanhemmuus* viittaa puolestaan työntekijän omiin vanhempiin. Saadussa vanhemmuudessa työntekijä arvioi vanhemmuutta (omaan elämänhistoriaansa sijoittuvan) lapsen näkökulmasta. Työntekijöiltä ei erikseen kysytty sitä, oliko työntekijöiden saama tai antama vanhemmuus syntynyt biologisen vanhemmuuden vai adoptio- tai sijaisvanhemmuuden kautta. Osanottajilta ei erikseen kysytty vanhemmuussuhteen alkuperää.

Koulutuspäivän aikana hyödynnettiin vaihdellen yksilö-, pari- ja ryhmätyöskentelyä ja koottiin yhteen osanottajien tavoitteita, kokemuksia ja kehittämisajatuksia. Koulutuspäivä noudatti seuraavaa vaiheistusta:

1. Esittelykierrros
2. Motivointi – parityöskentely
3. Tavoitteiden asettaminen – ryhmätyöskentely
4. Morenon rooliteoria – lyhyt esittely
5. Elämänjanan jakaminen – parityöskentely
6. Elämänjanan jakamisen kokemukset – yhdessä
7. Saatu ja annettu vanhemmuus – roolikartan koonti ryhmätyönä
8. Sukupolvisen vanhemmuuden havainnointi – roolikartan koonti
9. Vanhemmuuden kehittämistehtävät – ryhmätyöskentely

Koulutuspäivien alussa käytettiin aikaa ryhmän virittämiseen ja ryhmäytymiseen. *Virittäytymisharjoitukset* tarjosivat osanottajille tilan ilmaista koulutuspäivään liittyviä pelkoja ja epäilyjä, vastustusta ja uteliaisuutta. Virittämisen tehtävänä oli myös tutustuttaa osanottajat toisiinsa ja ryhmään. Ohjaajalle virittäytymisharjoitukset tarjosivat näkymän siitä, miten turvalliseksi–turvattomaksi, luottamukselliseksi – luottamattomaksi ryhmä itsensä koki. Virittäytymisharjoitusten tarkoitus on läm-

mittää ryhmän jäsenet toiminnallisuuteen ja saada heidät tilanteeseen tässä ja nyt (Novitsky 1989, 25).

Virittäytymisharjoituksina käytettiin muun muassa erilaisia *toiminnallisia janoja*. Osanottajia pyydettiin ottamaan paikkansa janalta, jonka yksi ääripää (= 0) edusti kohtaa ”Tulin kurssille täysin omasta tahdostani” ja toinen ääripää (= 100) kohtaa: ”Tulin kurssille työntäjän määräyksestä.” Vastaavia virittäytymisjanoja tehtiin muun muassa käsitepareista halukas–vastahakoinen, väsynyt–voimissaan, pelkää–ei pelkää jne. Janalla seisovat ihmiset kertoivat lyhyesti, yhdellä lauseella tai sanalla, miltä heistä tuntui. Näin ryhmän jäsenet saattoivat ilmaista muutoin ehkä piiloon jäävän ryhmän toimintaan vaikuttavan olotilan. Osanottajien sijoittuminen janalle kertoi myös ohjaajalle, missä ryhmä ”menee” esille otettujen kysymyksen suhteen.

Osanottajat tutustuivat ja tutkivat yksilö-, pari- ja ryhmätyönä henkilökohtaista vanhemmuuttaan – sitä vanhemmuutta, jota he olivat saaneet omilta vanhemmiltaan ja toisaalta antaneet omille lapsilleen. Tavoitteena oli, että työntekijät tutustuvat omaan vanhemmuuden historiaansa ja elämäntarinaansa ja sitä kautta löytävät näkökulmia vanhemmuuden kulttuurisiin malleihin, yhteisesti jaettuuihin ja henkilökohtaisiin kokemuksiin sekä mielikuviin ja tunnemuistoihin.

Työskentelyn aikana työntekijät jaettiin pareihin ennestään tuntemattoman osanottajan kanssa. Näin haluttiin varmistaa mahdollisimman suuren luottamuksellisuuden syntyminen yhteiseen jakamiseen. Luottamuksellisuus on olennainen tekijä elämäkerrallisessa työskentelyssä. Mikäli ryhmän osanottajilla on suhteita ryhmän ulkopuolella, esimerkiksi sama työpaikka, tähdennetään erikseen, että ryhmässä jaettuja asioita ei kerrota muualla.

Ensin toinen parista kertoi sen, mitä halusi parilleen jakaa elämänjanastaan, tämän jälkeen oli toisen vuoro. Jakamiseen varattiin kaksi 20 minuutin jaksoa. Jakamisessa noudatettiin kunnioittavaa kuuntelua: kuulijana olevan parin tehtävänä oli kuunnella, ei keskeyttää, kommentoida tai kysellä. Jokainen valitsi itse sen tason ja tavan, jolla omasta elämästään kertoi. Vasta kun molemmat olivat kertoneet oman elämäntarinansa, he saivat vapaasti keskustella ja kysellä toisiltaan.

Kunnioittava kuunteleminen ja jakaminen koettiin antoisana. Moni pari kertoi, ettei ollut ehtinyt elämäntarinassaan lähelle puoltaväliäkään. Tehtävälle olisi-kin toivottu enemmän aikaa. Mitä parempi oli parin keskinäinen luottamus, sitä avoimemmin osapuolet kertoivat omasta elämästään. Osa osanottajista ei kuitenkaan ollut varauksettoman innostunut elämäkertansa läpikäymisestä. He kysyivät muun muassa sitä, mikä yhteys heidän henkilökohtaisella elämällään ja vanhemmuudellaan oli heidän työnsä ja työkäytäntöjensä kehittämisen kanssa.

Kun osanottajat olivat pareina jakaneet omaa elämäntarinaansa, heitä pyydettiin vanhemmuuden roolikarttaa hyödyntäen nimeämään annetun vanhemmuuden ja saadun vanhemmuuden rooleja 4–5 hengen ryhmissä. Pienryhmien tekemät roolikartat siirrettiin kahteen seinälle ripustettuun suureen roolikarttaan.

Toiseen kokoomaroolikarttaan merkittiin saadun vanhemmuuden kehittyneet roolit, toiseen annetun vanhemmuuden kehittyneet roolit. Vanhemmuuden roolikarttaa käytettiin seuraavien kysymysten avaamiseen:

- 1) Mitkä roolikartan alueet ovat/olivat olleet saadussa vanhemmuudessa vahvoja – lapsen näkökulma.
- 2) Mitkä roolikartan alueet ovat/ovat olleet annetussa vanhemmuudessa vahvoja – aikuisen näkökulma.
- 3) Miten osanottajien vahvoiksi kokemat vanhemmuuden alueet ilmenivät saadun ja annetun vanhemmuuden kokoomaroolikarttoina – sukupolvinäkökulma.

Annetun ja saadun vanhemmuuden roolien vahvuuksia merkittiin plus- (+) merkillä. Ensimmäisessä koulutustilaisuudessa ohjeistuksessa ei rajattu vahvojen roolien enimmäismäärää. Vahvasti kehittyneet roolit eivät eriytyneet heikosti kehittyneistä. Myöhemmin tehtäväksiäntoa täsmennettiin siten, että vanhemmuuden roolikartan tekorooleista, pääroolien alaroleista, tuli valita korkeintaan kolme sellaista, joita piti omassa ja saadussa vanhemmuudessa vahvoina. Ohjeistuksen muutos tuotti eriytyneempää sukupolvista kuvaa vanhemmuudesta. Vahvoiksi nousivat ne roolit, joihin oli merkitty eniten plusmerkkejä. Erikseen ei siis alleviivattu vanhemmuuden heikommin kehittyneitä alueita, sillä ne tulivat automaattisesti näkyviin vahvojen roolien katveesta. Samalla osanottajat käyttivät – huomauttaen – vanhemmuuden roolikartta -työvälinettä oman vanhemmuutensa, mutta myös lapsena kokemansa vanhemmuuden arviointiin ja pohdintaan yhdessä muiden kanssa.

Sukupolvisen roolikartan tekeminen käynnisti ryhmissä vilkkaan keskustelun. ”Aluksi näytti käyvän niin, että jokainen syventyi ryhmässä hiljaa täyttämään omaa roolikartaansa. Ryhmän jäseniä kehoitettiin keskustelemaan ja kertomaan esimerkkejä valitsemistaan rooleista, mikä osoittautui hyväksi. Keskustelu vilkastui, kun ryhmäläisten piti jakaa kokemuksia ja perustella, miksi he olivat valinneet tietyn roolin. Keskusteltiin mm. omien vanhempien toiminnasta ja vertailtiin sitä omaan toimintaan. Lapsuusmuistoja nousi mieleen ja niitä vaihdettiin. Kukin ryhmä kokosi omien jäsentensä vahvoiksi merkitsemät roolit roolikartaksi. Ryhmien merkinnät vahvoista rooleista siirrettiin ryhmätilan seinälle kiinnitettyihin isoihin roolikarttoihin, joista toinen kuvasi saatua vanhemmuutta ja toinen annettua, omaa vanhemmuutta.” (Eronen 2001b.)

Koulutuspäivän päätteeksi työntekijät arvioivat niitä vahvuuksia ja heikkouksia sekä uhkia ja mahdollisuuksia, joita vanhemmuuden elämäkerrallinen, henkilökohtainen peilaaminen osanottajissa herätti. *Swot-itsearvion* tarkoituksena on arvioida omaa itseään ja työympäristöään vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien näkökulmasta. Swot-analyysi tarjoaa perinteisen ”urasuuntautuneisuuden” lisäksi mahdollisuuden myös henkilökohtaisen kehittymisen arvioin-

tiin, pohdintaan siitä, mitkä asiat ovat minulle tärkeitä, mitkä ovat tavoitteeni ja vaihtoehtoni niiden toteuttamiseksi. Osanottajat antoivat palautetta siitä, mitä havaintoja, kokemuksia, ajatuksia ja suunnitelmia koulutusjakso oli tuonut mieleen. Swot⁵-itsearviota pyydettiin seuraavilla kysymyksillä:

- Mitä vahvuuksia ja uusia myönteisiä ominaisuuksia vanhemmuuden elämäkerrallinen prosessityöskentely on nostanut Sinusta esiin?
- Mitä heikkouksia tai kehittämistarpeita vanhemmuuden elämäkerrallinen prosessityöskentely on paljastanut Sinulle itsestäsi?
- Mitä mahdollisuuksia vanhemmuuden elämäkerrallinen prosessityöskentely on avannut Sinulle?
- Mitä uhkia tai pelkoja vanhemmuuden elämäkerralliseen prosessityöskentelyyn on liittynyt?

Työntekijöiden kokemukset

Vanhemmuuden roolit

Vahvoiksi *saadun vanhemmuuden rooleiksi* nousivat elämän opettajan pääroolista arkielämän taitojen opettaja, oikean ja väärän opettajan sekä tapojen ja arvojen opettajan roolit. Rakkauden antajan rooleista vahvoja olivat lohduttajan, suojelejan ja hellyyden antajan roolit. Ihmissuhdeosaajan rooleista vahvimmit nousivat keskustelijan ja tasapuolisuuden toteuttajan roolit. Omat vanhemmat olivat rajojen asettajan roolissa vahvoja turvallisuuden luojina, sääntöjen ja sopimusten noudattajina ja vuorokausirytmistä huolehtijoina. Omat vanhemmat olivat vahvoja huoltajan roolissa ruoan antajina, vaatettajina ja puhtaudesta huolehtijoina, sekä myös sairauden hoitajina.

Saadun vanhemmuuden vahvojen roolien katveesta nousivat heikommin kehittyneinä rooleina esiin mallin antajan, itsensä rakastajan, virikkeiden tarjoajan, tunteiden hyväksyjän, ihmissuhteiden vaalijan ja omien rajojen asettajan roolit. Myöskään arvostaja ja ulkoiluttaja eivät nousseet vahvoiksi rooleiksi.

Omassa *annetussa vanhemmuudessa* vahvoiksi rooleiksi nimettiin arkielämän opettajan, hellyyden antajan, ruoan antajan ja turvallisuuden luojan roolit. Saadusta vanhemmuudesta poiketen vahvoiksi rooleiksi omassa vanhemmuudessa nousivat sosiaalisten taitojen opettajan, hyväksyjän, keskustelijan, kuuntelijan ja virikkeiden antajan roolit. Työntekijät kokivat heikoimmin kehittyneiksi omassa

⁵ Elämäkerrallista ja sosiodraamallista työskentelyä arvioitiin swot-analyysillä (Strengths = vahvuudet, Weaknesses = heikkoudet, Opportunities = mahdollisuudet ja Threats = uhat). Swot-analyysi on alun perin kehitetty yritysmaailman tarpeisiin, mutta analyysiä sovelletaan nykyään laajasti myös opetus-, tutkimus- ja kehittämistyössä.

vanhemmuudessaan perinteiden vaalijan, mallin antajan ja ulkoiluttajan roolit. Myös sairauden hoitajan, ristiriidoissa auttajan, anteeksiantajan tai -pyytäjän ja omien rajojen asettajan roolit koettiin haasteellisiksi.

Roolikartan hyödyntäminen vanhemmuuden sukupolvisessa tarkastelussa mahdollisti sen, että vanhemmuuden toinen ulottuvuus – lapsen kokemus – tuli omakohtaisemmin peilatuksi suhteessa saatuun vanhemmuuteen. Vanhemmuus käsitteenä ohjaa katseen helposti ja automaattisesti vanhempaan, aikuiseen. Tämä on luonnollista, mutta jättää lapsen ja lapsuuden helposti piiloon.

Elämäkerrallinen työskentely

Koulutuspäivän loppuksi työntekijöiltä pyydettiin swot-arviot. Palautteet koottiin yhteen, luettiin useaan kertaan ja luokiteltiin. Työskentelyn vahvuuksista ja mahdollisuuksista oli kirjoitettu määrällisesti selvästi enemmän kuin heikkouksista ja uhkista. Vaikka osanottajat eivät omaa vanhemmuutta käsittelevän koulutuspäivän aikana antautuneet vahvoihin tunnekokemuksiin tai voimakkaaseen tunneilmaisuuksiin, palautteista käy ilmi, että elämäkerrallinen prosessointi – etukäteen tehty elämänjana, kirjoitettu omaelämäkerta ja niiden käsittely parin ja ryhmän kanssa – kosketti osanottajia monella tasolla ja tavalla. Vanhemmuudesta oli koulutuspäivän aikana löydetty uusia ulottuvuuksia, ymmärretty uusia piirteitä ja nähty sukupolviketjun vaikutuksia. Ryhmätyöskentely rohkaisi jakamaan häpeälliseksi koettuja asioita ja avasi huomaamaan, että moni muu oli kokenut samoin.

Luennan ja luokittelun tuloksena hahmottui, että työntekijöiden itsearvioinneissa toistuvivat tietyt, samat teemat: elämäntarina ja tunnemuistot, jakaminen, annettu vanhemmuus, saatu vanhemmuus, henkilökohtainen identiteetti ja ammatillisuus/amatillinen identiteetti. Nämä teemat löytyivät niin vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia kuin uhkia ja kehittämistarpeitakin koskevilla arvioilla. Seuraavassa eritellään tarkemmin teemojen sisältöjä.

Elämäntarinan kerronta

Oma elämäntarina ja sen jakaminen nousi omaksi teemakseen kaikissa muissa kohdissa paitsi heikkoudet-ulottuvuudella. Elämäntarinan kertomiseen, oman intimiteetin paljastamiseen, liittyi vahvuuden ja vahvistumisen kokemuksia, mutta myös pelkoa ja epäluuloa. Kertominen vahvistavana kokemuksena liittyi osanottajien kokemukseen siitä, että omat tunteet, oma ”vajavaisuus” ja omat pulmat voitiin tuoda rohkeasti julki häpeästä ja pelosta huolimatta. Jakaminen vahvistavana kokemuksena liittyi myös siihen, että ryhmä ja oma pari toimivat myönteisinä, omaa vanhemmuutta ja identiteettiä voimaannuttavina tekijöinä. Parhaimmillaan jakaminen toimii siten, että ryhmä tuki jäsentä ja jäsen ravitsi ryhmää.

Elämäntarina ja tunnemuistot näyttäytyivät vahvuuksina, kun lapsuus muistettiin onnellisena ja eloisana tai oma suhde elettyyn, vaikeuksien täyttämään elämään oli ”selviytyjän” näkökulma. Vaikeat tunnemuistot nähtiin myös mahdollisuutena ja lähteenä, jonka tuntemisesta voitiin saada laajempia ja syvempiä merkityksiä oman elämän ja muiden elämän hahmottamiseen:

”Lapsuuden ajan kokemukset ovat nousseet myönteisinä esille.”

”Mahdollisuudet omaan kehittymiseen, oman elämän pohtimiseen nosti esiin vaikeita asioita, mutta joista kuitenkin huomasi selvinneensä hyvin.”

”Löytää elämästä, alusta tähän päivään entistä merkityksellisempi tarkoitus.”

”Haastatella vanhempia heidän omista vanhemmistaan, isovanhemmistaan, luomaan syvyyssajattelua nuorten elämään.”

Omaan elämäntarinaaan palaaminen herätti myös pelkoja, kun lapsuuteen ja menneisyyteen sisältyi ahdistavia, kipeitä tai jo unohdetuksi luultuja tunnemuistoja. Oman elämän avaaminen paljasti omaa itseä, tunnistamattomia ja tuntemattomia puolia itsessä. Olennaista ei kuitenkaan ollut, oliko osanottajalla vaikeita elämäkokemuksia, vaan se, mikä hänen (tunne)suhteensa kokemuksiin ja muistoihin oli:

”Omasta lapsuudesta on noussut muistoja, joita ei ehkä haluaisi niin tarkasti analysoida.”

”Jonkin verran pelkään, kohdatessani elämänjanalla ne rankimmat kokemukseni. Aion tehdä sen pikkuhiljaa päivä päivältä.”

”Omien tai omien vanhempien ’pimeiden’ puolien valottaminen, ahdistus. Huomasin, että on halunnut tietoisesti ’unohtaa’ joitakin asioita, jotka nyt nousivat pintaan.”

Tunnemuistot

Elämäkerrallisen lähestymisen uhkaan liittyi myös epätietoisuus siitä, mihin muistoihin sukeltaminen saattaa johtaa. Saadun ja annetun vanhemmuuden läpikäymisen tavoitteena ei ole omien vanhempien tai itsen arvosteleminen, syyttäminen tai häpäiseminen. Työntekijässä voi kuitenkin käynnistyä prosessi, joka nostaa pin-

taan menneisyyteen unohdetut tai jätetyt ahdistavat tai surulliset tunteet, kokemukset ja muistot, mihin swot-palautteet viittaavat. Tämä on elämäkerrallisen prosessityöskentelyn tarjoama mahdollisuus, ja se voi avata tien unohduksiin jääneille tunteille ja tunneilmaisulle. On viime kädessä työntekijän valinta, miten hän esiin nousseiden tunteiden ja muistojen kanssa toimii: ottaako puheeksi omien, elossa olevien vanhempiensa kanssa, käykö asioita läpi ystävän tai työtoverin kanssa, prosessoiko itsekseen esimerkiksi päiväkirjaa kirjoittaen vai hakeutuuko ammatti-ihmisen puheille. Mikäli elämäkerrallista lähestymistapaa sovelletaan pienemmissä ja pitkäkestoisemmissä ryhmissä, osanottajat voivat päästä kiinni myös syvempiin tunnekokemuksiin ja käydä niitä luottamuksellisesti ryhmässä läpi.

”Janan jakaminen – yhden ihmisen aika rehellinen kohtaaminen.”

”Uskalluksen jakaa omia tunteita.”

”Keskustelun kautta olen huomannut, että olemme kaikki ’vajaita’ vanhempia, mikä helpottaa ja että aina on kasvun paikka, mahdollisuus vanhempana olemisessa.”

”Mahdollisuus näin ihanassa ryhmässä tehdä yhdessä lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi uusia ihania asioita. Mahdollisuus ajatella asioita eri tavalla, kerätä erilaisia kokemuksia ja pohtia niitä syvällisemmin.”

Tilanteessa, jossa osanottajan omaan elämään ja menneisyyteen liittyi ehkä läpikäymättömiäkin pelkoja, ahdistavia tai vaikeita kokemuksia, omasta elämästä kertominen koettiin myös pelottavaksi ja uhkaavaksi. Uskaltautuminen jakamiseen saattoi kuitenkin kääntää pelon helpotukseksi.

”Vaikka kirjoitin omaelämäkertaa vain itselleni, en sittenkään pystynyt enkä halunnut käsitellä paria vaikeaa asiaa. Suojelenko itseäni?!!”

”Elämän vaikea kohta (pohjalla käynti) omaelämäkerrassa tuntui vaikealta esittää muille.”

”Aluksi hirvitti miettiä kaikkea elettyä, mutta kun sen kaiken kirjoitin niin ei se niin kauheaa ollutkaan, positiivista oli enemmän.”

”Pelko on kääntynyt helpotukseksi, kun asioista on jutellut toisten kanssa.”

Annettu vanhemmuus

Valtaosa omaan vanhemmuuteen liittyvistä arvioista painottui vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin. Oman vanhemmuutensa arvioinnissa osanottajat sovelsivat roolikarttakieltä. He nimesivät vahvoiksi kokemiaan toiminta- ja tekorooleja, mutta myös vahvistettavia rooleja. Annettuun vanhemmuuteen liittyvässä arvioinnissa korostui vanhemmuuden kehityksellinen, ajassa muuttuva ulottuvuus. Vanhemmaksi ei tulla tai synnytä, vanhemmuuteen kasvetaan ja kypsytään. Kehitysnäkökulma toi omaan vanhemmuuteen lohdullisen näkökulman siitä, että vanhempänä on jatkuvasti mahdollisuus muuttua. Toiselta puolelta nousi itsensä, oman lapsuuden ja myös oman lapsen kohtaamisen haaste.

”Myönteistä on tieto, että aina voi kasvaa ja kehittyä vanhempänä.”

”Olen jo selvästi prosessoinut omaa vanhemmuuttani ja muutenkin itseäni. Suhtaudun rauhallisemmin omiin negatiivisiin puoliini, eivät ole ihan synnynnäisiä ja pois pyyhkimättömissä.”

”Nyt kun tiedostan hyvät ja huonot puoleni ja olen nimennyt ne, voin kehittää itseäni ja olla välillä myös ihan tyytyväinen itseäni.”

”Minulla on hyvät mahdollisuudet miettiä mahdollista tulevaa äitiyttäni jo etukäteen. Voin ennaltaehkäistä tulevia virheitäni, tai ainakin selkiyttää mielessäni sitä, mitä vanhemmuus on.”

Annetun oman vanhemmuuden uhat ja pelot liittyivät ajatukseen siitä, että omassa lapsuudessa tai annetussa vanhemmuudessa on tapahtunut tai tehty jotain peruuttamatonta, korjaamatonta. Vastajissa herätti pelkoa ja epävarmuutta myös tietoisuus vanhemmuuden monista vaatimuksista. Riittävän hyvä vanhemmuus puntaroidaan viime kädessä lasten ja aikuisen välisissä suhteissa ja arviointiin osallistuu myös lapsi itse.

”Pelkäsin, että paljastuu jotain sellaista omasta vanhemmuudesta, jota ei voi enää korjata, että peli on menetetty.”

”Pelko omasta riittämättömyydestä, tehdyistä virheistä omien lasten kasvatuksessa.”

”Tottakai tulee mieleen, että ’huh, onpas paljon asioita, mihin tulisi pystyä... osaankohan olla joskus hyvä äiti?’”

”Lasten negatiivisten kiukkukohtausten ’kestäminen’”

”Kestänkö pettymyksen jos saankin negatiivista palautetta lapsiltani vanhemmuudesta joskus tulevaisuudessa, kun näin paljon tätä opiskelenkin.”

Saatu vanhemmuus

Saatua vanhemmuutta leimasi ymmärtämisen, vahvistumisen ja sukupolvisen peilaamisen näkökulma. Työskentely oli avannut vanhemmuuden historiaa ja auttanut jäsentämään ja tiedostamaan annetun ja saadun vanhemmuuden keskinäistä paikkaa ja jatkumoa. Ymmärtämisen kautta osanottajat uskoivat kykenevänsä muuttamaan tai ainakin uudelleen suuntaamaan suhdettaan omiin vanhempiinsa. Vastajat uskoivat voivansa muuttaa niitä tuntemuksia, joita vanhempien ratkaisut ja käyttäytyminen ovat aikanaan herättäneet. Muutama palaute viittasi nimenomaan äitiin, isää ei erikseen mainittu. Saatuun vanhemmuuteen liittyviä uhkia ja pelkoja mainittiin vain satunnaisesti. Uhat liittyivät negatiivisen sukupolvi-perimän ilmiön tunnistamiseen. Mitä vahingollisesta tai huonoksi koetusta saadusta vanhemmuudesta siirtyisi seuraavalle sukupolvelle? Mitä henkilö itse voi tehdä, että ”peruuttamattomat virheet” eivät toistu?

”Tämän päivän koulutuksen avulla pystyin jopa näkemään positiivista enemmän, tai ainakin ymmärsin paremmin, miksi äitini on käyttäytynyt siten kuin on.”

”Mahdollistaa ymmärtämään omia vanhempia ja itseään -> kaikki olemme oman aikamme lapsia/vanhempia.”

”Antanut syvyyttä ja ymmärrystä omiin vahvuuksiin peilaten niitä omiin vanhempiin ja mahdollisten vahvuuksien siirtämistä omiin lapsiin.”

”Mahdollisuuden huomata puutteita saadussa vanhemmuudessa ja korjata puutteita omassa vanhemmuudessa, ettei ’perintö’ jatkuisi.”

”Jatkuuko elämän virta, toistaen edellisten sukupolvien ketjua, vai voiko siihen vaikuttaa?”

Henkilökohtainen identiteetti

Swot-palautteiden heikkouksia ja uhkia koskevissa arvioissa nousivat yllättävän vahvasti esiin vastaajien omaan identiteettiin, persoonaan, liittyvät teemat. Osa osanottajista koki elämäkerrallisen työskentelyn omaa identiteettiä vahvistavana. Työskentely toimi henkilökohtaisen kasvun ja kehittymisen välineenä. Kysymyksen siitä, mitä heikkouksia tai kehittämistarpeita ja uhkia tai pelkoja työskentely oli paljastanut, vastaajat nimesivät seuraavat: kyvyttömyyden asettaa ja pitää kiinni omista rajoista, vaikeuden rakastaa itseään sekä omien (negatiivisten) tunteiden ilmaisu. Uhkana koettiin myös oma jaksaminen, uupuminen. Samat teemat nousivat mielenkiintoisesti esille myös omaan, annettuun vanhemmuuteen liittyessä heikkojen kohtien kuvauksissa, kun osanottajat arvioivat, että heidän tulisi vahvistaa rakkauden antajan, ihmissuhdeosaajan ja rajojen asettajan rooleja. Osa osallistujista pohtikin oman ja muiden hyvinvoinnin välistä suhdetta.

”Omien rajojen asettamista ja itsensä rakastamisen taitoja tulisi opetella.”

”Oman jaksamisen ja itsensä rakastamisen oppimista.”

”Omasta itsestä huolehtiminen; kuinka voin oikeastaan nähdä toisen uupumisen ellen näe itseäni?”

Ammatillinen identiteetti

Vanhemmuuden omakohtainen käsittely nosti esiin myös ammatilliset ja työhön liittyvät teemat. Elämäkerrallisen työskentelyn vahvuuksina ja mahdollisuuksina osanottajat kokivat sen, että he voivat hyödyntää henkilökohtaisesta vanhemmuudesta kummunneita kokemuksia ja oivalluksia myös työssään asiakasperheiden kanssa. Roolikartta tarjosi myös uuden, konkreettisen työvälineen, jota olisi helppompi soveltaa asiakastyöskentelyssä, kun siihen oli perehdytty omakohtaisesti. Osanottajien usko ja luottamus siihen, että he osaavat aikaisempaa paremmin kohdata ja auttaa asiakasperheitä ja vanhempia, lujittui.

”Omat vaikeudet ja niiden voittaminen ovat auttaneet minua ymmärtämään paremmin vanhempia joita kohtaan työssäni.”

”Ymmärtää omia vanhempiaan vähän paremmin ja toisaalta selkiyttää omaa vanhemmuutta työpaikkaa ajatellen. Tämän kautta minulle tarjoutuu uusi työkalu vanhempien kanssa toimimiseen.”

”Olla ymmärtäväisempi hankalia vanhempia kohtaan, kaikilla asiat eivät ole niin kuin minulla \leftrightarrow ei vertailua vaan tukea.”

”Luulen, että alan sisäistää vanhemmuuden roolikartta -ajattelua ja voin todella saada siitä uuden työkalun sekä itseni kehittämiseksi, että työssäni.”

”Antaa vanhemmuuden tukemiseen uusia näkökulmia ja omien pohdintojen kautta auttaa ymmärtämään erilaista vanhemmuutta. On monia oikeita tapoja kasvaa.”

Työskentely paljasti osanottajille myös ammatillisia heikkouksia ja uhkia. Kehittämiskohteina nähtiin erityisesti vuorovaikutustaitoihin ja asiakastyöhön liittyvät taidot. Sekä oma muutosvastarinta että työyhteisön reagointi uuteen työskentelyotteeseen herätti epäilyjä.

”Uhkana näkyy ajan puute hyvän jutun toteuttamiseen työyhteisössä. Otavatko toiset yhtä innolla vastaan uutta juttua? Osaanko tuoda asian esiin innostavasti?”

”Muutospaineita, joiden hallinta ei ole aina helppoa.”

”On muututtava tilanteiden ja ajan mukaan. Ei voi tehdä niin kuin aina ennen on tehty, vaan oltava valmis myös itse muuttumaan.”

Pohdintaa

Vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen -koulutus aloitettiin työntekijöiden oman elämäntarinan tutkimisella. Osanottajat olivat poikkeuksetta erittäin huolella piirtäneet etukäteistehtäväksi annetun elämänjanan. *Monelle oman elämänsä kaaren hahmottaminen oli uusi kokemus.* Tarkka valmistautuminen kertoi osanottajien motivoituneisuudesta. Toisaalta elämänjanan valmistelu toimi virittäytymisenä ensimmäiseen päivään. Elämäntarinan hahmottaminen elämänjanan avulla kurottaa puhutun ja kirjoitetun kielen ylitse ja ohitse. Elämänjana on piirretty, kuvitettu, kuva tekijänsä elämästä. Kuvatessaan elämäänsä paperille tekijä käy samalla sisäistä vuoropuhelua itsensä ja eletyn elämänsä kanssa. Sisäisen vuoropuhelun prosessin arvioimiseksi osanottajia olisi voitu pyytää kirjaamaan ylös tärkeimpiä ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan elämänjanan tekemisestä.

Virittäytymisharjoitusten tehtävä oli luoda ryhmään turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri ja lähentää ennestään tuntemattomia ihmisiä toisiinsa. *Virittäytymisharjoitukset toimivat hyvin ryhmän ilmapiirin luojina ja jäsenten ilmaisematomien tunteiden kanavoijina.* Lämmittelyharjoitukset valmistelivat osaltaan elämäkerralliseen työskentelyyn. Harjoitusten avulla tuli muun muassa ilmi, että yhdessä koulutusryhmässä terveydenhoitajat osallistuivat samanaikaisesti varhaisen

vuorovaikutuksen tukeminen perustason työssä, VAVU-koulutukseen. He eivät olleet yhtä motivoituneita ryhmän työskentelyyn kuin muut jäsenet. Tilanteen näkyväksi tekeminen ja suora ilmaisu lämmittelyssä vähensivät kuitenkin vastahakoisuutta.

Koulutuskokeilussa osanottajien elämäntarinoita käsiteltiin vain yhden päivän ajan. Aika osoittautui liian niukaksi. *Elämäkerrallisuus vaatii, ollakseen vaikuttavaa, useampia kokoontumiskertoja pidemmän ajanjakson aikana.* Tässä kokeilussa siihen ei ollut mahdollisuutta.

Oman elämäntarinan jakamisessa käytettiin yksilö-, pari- ja ryhmätyöskentelyä. Työskentelytapa oli perusteltu. Toiminnallisemmat menetelmät olisivat todennäköisesti käynnistäneet syvempiä prosesseja niin ryhmässä kuin sen osanottajissakin. Koulutuskokeilua ei kuitenkaan ollut tässä vaiheessa suunniteltu siten, että muistojen ja tunteiden jatkokäsittelylle olisi varattu useampia päiviä tai edes välikokoontumisia. Jos koulutusryhmä olisi kokoontunut useampia kertoja, vanhemmuuden omaelämäkerrallisia tilanteita olisi jo ensi tapaamisessa voitu nopeassakin tahdissa ”rakentaa näyttämölle” sosiaalisiksi atomeiksi, rooliharjoituksiksi tai psykodraamoiksi. Dramatisointi – elämäntilanteiden siirtäminen näyttämölle – vaatii kuitenkin aikaa sekä yksittäiseltä kokoontumiselta että koko koulutusprosessilta. Yhden päivän aikana ei voitu käydä tasapuolisesti läpi jokaisen elämäntarinaa tai erikseen valittua kohtaa siitä. Työskentely täytyi myös voida ”sulkea” päivän päätteeksi, koota yhteen osanottajien kokemukset ja tuntemukset.

Osanottajat kritisoivat ajan vähyyttä. Työntekijöille jäi mielestään riittämättömästi aikaa omasta elämänjanasta kertomiseen. Jakamisharjoituksissa moni oli vasta päässyt vauhtiin, kun täytyi jo siirtyä suurryhmään. Oma elämä ei kertomalla tyhjene. Elämäntarina saa kerrottaessa jatkuvasti uusia muotoja ja sisältöjä. Osanottajalle on kuitenkin tyydyttävämpää, jos hän voi kertomishetkellä ilmaista itselleen olennaisimmat, tärkeimmät ja rakkaimmat muistot ja tapahtumat sellaisena kuin hän on ne piirtämis- ja kertomishetkellä muistanut. Elämänjanan jakamistehtävän ohjeistusta kehiteltiin kokeilun kuluessa niin, että osanottajia pyydettiin keskittymään erityisesti oman lapsuuden ja oman vanhemmuuden elämänjaksoihin.

Vanhemmuuden roolikartta jäsensi vapaata muistojen ja kokemusten jakamista. Roolikartan avulla osanottajien kokemus vanhemmuuden sukupolvisesta muutoksesta havainnollistui. Toisaalta roolikartan käytössä ei erikseen tarkasteltu isän ja äidin rooleja. Vanhemmuus isävanhemmuutena ja äitivanhemmuutena vaihtelee kuitenkin suuresti. Työntekijöillä oli roolikartan ja vanhemmuuden sukupolvisen tarkastelun kautta tarve ymmärtää vanhemmuuden ilmiötä sekä omakohtaisesti että yleisemmin. Osanottajat halusivat myös kehittyä omassa työssä ja asiakkaiden kohtaamisessa sekä muokata roolikartasta käytännön työvälinettä erilaisiin asiakastilanteisiin. Tavoitteissa korostui ammatillinen näkökulma vanhemmuuteen. Rinnalla eli ajatus oman elämänhistorian peilaamisen hedelmällisyydestä.

Roolikarttatarkastelu omasta elämästä havainnollisti osanottajien mielestä sen, että ennen perheet olivat samankaltaisempia kuin nykyään ja omien vanhempien rooli elämän opettajana oli helpompi. Nyt aika, arvot ja kasvatusmallit olivat eriytyneet ja yksilöllistyneet. Kaikki arvostivat omilta vanhemmiltaan saamaansa kasvatusta ja huolenpitoa. Omille lapsille haluttiin antaa sitä, mistä itse oli jäänyt paitsi, esimerkiksi sosiaalisia taitoja. Työntekijöiden mukaan oman vanhemmuuden arviointi roolikartan avulla tuntui vaikeammalta kuin saadun vanhemmuuden arviointi. Osanottajat kiinnittivät huomiota myös siihen, että vanhemmuuden muistelussa ja arvioinnissa spontaanisti nousivat mieleen negatiiviset, heikot puolet. Jakaminen ryhmässä oli kuitenkin keventänyt ja tasapainottanut heikoiksi koettujen vanhemmuuden roolien merkitystä.

Elämäkerrallisen työskentelyn yhteydessä osanottajat pohtivat myös ammatillista tehtävänsä vanhempien tukijoina, auttajina ja kumppaneina. Moni koki, ettei ollut asiakasvanhempien kanssa ”samalla aaltopituudella”, ei puhunut samaa kieltä. Vanhempien auttamiseksi työpaikoilla ei juuri ollut konkreettisia työvälineitä. Työntekijät olivat usein neuvottomia erityistä tukea tarvitsevien perheiden kanssa. Myönteisen ja kannustavan palautteen antamisen vanhemmille uskottiin helpottuvan vanhemmuuden roolikartan avulla. *Oman vanhemmuuden reflektointi kirkasti osanottajille, että vanhemmuus on elinikäinen kehitystehtävä ja eri rooleissa voi harjaantua jatkuvasti.* Tämä oli työntekijöistä merkittävä havainto.

Entä minkälaisia kehittymistarpeita työntekijät itse arvioivat vanhemmuudessaan olevan? Kehittymistarpeet liittyivät lapseen, itseen ja vuorovaikutustaitoihin. Omien elämän- ja kasvatuserojen pohtiminen ja välittäminen seuraavalle sukupolvelle koettiin tärkeäksi moniarvoisessa yhteiskunnassa. Suhteessa lapseen tärkeänä pidettiin keskustelun, kuuntelun ja tunnelmaisun kehittämistä sekä riskitiedoista selviämisen tukemista. Vanhemmuudessa kehittyminen edellytti kykyä pitää kiinni omista rajoista, huolehtimista omasta jaksamisesta ja itsensä rakastamisesta. Oma jaksaminen ja rajat liittyivät myös työhön; toivottiin vahvempaa kykyä viedä asioita eteenpäin työyhteisössä ja kykyä sietää työyhteisön vastustusta.

Tärkeältä tuntui havainto siitä, että ammatillisen ja henkilökohtaisen identiteetin ja yhtäältä saadun ja annetun vanhemmuuden väliin jäi heikkouksia koskevissa arvioissa aukko: vastaajat eivät nimeä tässä kohdin elämäntarinaa tai jakamiseen liittyviä asioita. Pohdittavaksi jää, mistä syystä heikkouksia koskevissa arvioissa elämäntarinan merkitys, tunnemuistojen sisältö ja toisaalta jakaminen ja elämästä kertominen eivät luontevasti nousseet esiin, vaikka juuri tässä kohtaa niiden arvo näyttäisi olevan suuri. Vastaajien arvioissa korostui annetussa vanhemmuudessa rajojen asettajan, rakkauden antajan ja ihmissuhdeosaajan roolien vahvistaminen suhteessa lapseen. Suhteessa itseen vastaajat korostivat rajojen asettamisen, oman jaksamisen ja itsensä rakastamisen tärkeyttä. Huomiota kiinnittää myös se, että työntekijät, jotka halusivat asettaa vahvempia rajoja lapsilleen, pyrkivät löytämään rajoja ja rakkautta myös omassa aikuisidentiteetissään.

Vanhemmuuden tukeminen pulmallisissa asiakastilanteissa

Asiakaskertomukset

Toiseen koulutuspäivään, Vanhemmuus asiakastyössä, valmistauduttiin siten, että osanottajia pyydettiin kesän 2001 aikana kirjoittamaan 1–2 asiakaskertomusta mieleen jääneistä tilanteista vanhempien/perheiden kanssa. Kirjoitetut asiakastarinat valottavat niitä kysymyksiä, joita työntekijät vanhemmuutta (lapsuutta) tukiesaan joutuvat pohtimaan.

Asiakaskertomukset (kuvaukset) pyydettiin seuraavasti:

”Kuvaile kahta asiakastilannetta vanhempien kanssa. Kuvaile tilannetta, joka on tavalla tai toisella ollut vaativa tai vaikea, asettanut omat kyvyt koetukselle ja kuvaa hyvin vanhemmuuden tuen tarvetta nyky-yhteiskunnassa.”

Työntekijöille lähetettiin kirjoittamisen apuvälineeksi lisäohjeistus, jonka mukaan kirjoittamisessa voi tarvittaessa käyttää apuna seuraavia kysymyksiä:

- Mistä asiasta, ongelmasta oli kysymys?
- Missä ja milloin tapahtui?
- Kenen aloitteesta tapaaminen tapahtui?
- Mitä vanhempi toivoi, halusi, tarvitsi?
- Miten vanhempi toimi, reagoi?
- Mikä oli työntekijän tavoite, pyrkimys?
- Miten työntekijä toimi, reagoi?
- Lapsi? Missä oli, miten osallistui, miten kuultiin?
- Mikä tilanne on tänä päivänä?

Asiakaskertomuksia palautettiin jokseenkin runsaasti, 55 kappaletta. Tapauksista 24 lähetettiin Espoosta, 20 Raumalta ja 11 tapausta Jyväskylältä. Tapauksista 23 palautettiin päiväkodeista, 18 neuvoloista ja 9 sosiaalitoimen perhetyöstä tai kotipalvelusta, mukaan lukien Espoon Perhepyykiprojekti. Osa kuvauksista on hyvin lyhyitä ja täsmällisiä. Osassa piirretään laeasti ja monipolvisesti kuvaa perheen historiasta ja tukemistoimien eri vaiheista usean vuoden ajalta. Asiakastarinat ovat työntekijän näkemyksiä, havaintoja ja kokemuksia tietyistä tilanteesta. Kuvaukset tarjoavat näköalan niihin pulmiin, joihin työntekijät joutuvat tukiessaan lapsia, perheitä ja vanhempia. Ne avaavat ikkunan perheiden ja palvelujen väliseen vuo-

rovaikutukseen sekä niihin tapoihin, joilla työntekijät pyrkivät ratkaisemaan ongelmalliseksi kehittyneen tilanteen.

Asiakaskuvausten pituus oli yhdestä kolmeen sivua. Asiakastapauksista viisi oli kirjoittajan yleisiä kuvauksia tietyn tyyppisestä usein toistuvasta tai tyyppilliseksi koetusta asiakastilanteesta, mutta eivät tiettyjä, tapahtuneita asiakastilanteita. Nämä viisi yleiskuvausta on jätetty jatkoanalyysistä pois. Mukaan on valittu vain ne kuvaukset, joissa kirjoittajat itse ovat olleet mukana ”todellisina” osapuolina, toimijoina. Analyysi pohjautuu siten 50 asiakaskertomukseen.

Tässä tekstissä asiakastilanteiden kuvauksista käytetään nimitystä *asiakaskertomus tai asiakastarina*. Tällä halutaan korostaa sitä, ettei kyseessä ole puolueeton, objektiivinen kuvaus, vaan työntekijän ja vanhemman tai perheen välinen prosessi, jossa kirjoittaja (työntekijä) tuottaa ja rakentaa todellisuutta omasta näkökulmastaan. Analysoimalla kuvauksia auttamistarinoina voidaan arvioida, millaista vuorovaikutusta kertomuksissa on, mitä rooleja eri toimijoille kertomuksissa annetaan, mitä merkityksiä ja tunteita auttamistilanteessa syntyy ja miten asiakasta oman elämänsä asiantuntijana kunnioitetaan ja voimaannutetaan (Häggman-Laitila et al. 2000).

Asiakaskertomuksia käsitellään raportissa siten kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin *asiakaskertomukset luokiteltiin muutaman taustamuuttujan mukaan*, jolloin lukija voi saada tiivistetyn kuvan siitä, millaisista perheistä, lapsista, palveluista ja ongelmatilanteista kertomuksissa on kysymys. Toiseksi, *asiakaskertomukset analysoitiin palveluittain ja asiakasvuorovaikutuksen sisällön mukaan*. Kertomukset luokiteltiin päiväkotikertomuksiin, neuvolakertomuksiin, moniammatillisiin tukemistarinoihin. Kolme asiakaskertomusta kuvasi ensisijaisesti työntekijän omaa uupumusta. Kolmanneksi *osa asiakaskertomuksista kuvataan niistä tehtyjen sosiodraamaharjoitusten kautta*. Kaikki kolme koulutusryhmää valitsivat 3–4 asiakastarinaa, jotka työstettiin sosiodraamoiksi Vanhemmuus asiakastyössä -koulutuspäivässä.

Asiakaskertomusten kuvaus

Asiakastarinoiden perheistä kolme perhettä viidestä on tavanomaisia kahden vanhemman muodostamia ydinperheitä, joko avio- tai avoliitossa asuvia. Ydinperheisiin kuuluvat myös kaikki kolme monikulttuurista perhettä. Joka viides vanhempi on yksinhuoltaja, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta äiti. Omaksi ryhmäkseen voidaan nimetä akuutissa eroprosessissa olevat perheet, sillä erokriisi heijastuu aivan omanlaisenaan palveluihin, erityisesti lasten päivähöitoon.

Kahdessa tapauksessa viidestä molemmat vanhemmat tai yksinhuoltajavanhempi käy työssä. Odotusaikaan ja äitiyslomaan ajoittuu 14 asiakastapausta, lähes

kaikki olivat luonnollisesti neuvolan asiakkaita. Ydinperheessä elävien kotiäitien pulmatilanteita selvitellään 12 tapauksessa. Yli puolet pulmallisista asiakastarinoista liittyy elämäntilanteeseen, jossa vanhemmuus vaatii tukea äidin ollessa yksin kotona pienten lasten kanssa. Vain kahdessa perheessä molemmat vanhemmat olivat kotona ilman mainintaa työelämästä. *Asiakastarinat olivat kuvauksia tavanomaisista lapsiperheistä, eivät työelämästä syrjäytyneistä tai pitkäaikaistyöttömistä, joiden joukossa oli muutama vakavaa huolta aiheuttava lastensuojelun tapaus.*

Peruspalvelujen lisäksi joka viidennessä kuvauksessa mainitaan, että perhe on käyttänyt lastensuojelun palveluja ja kuudessa tapauksessa mielenterveyspalveluja. Mielenterveyden palvelut liittyvät poikkeuksetta äidin avun tarpeeseen. Psykologin, kuraattorin tai erityislastentarhanopettajan mukaantulo on puolestaan tukitoimi lapsen suuntaan. Erityistyöntekijän avulla lapsen tilannetta selvitetään luotettavammin ja selkeämmin. Lastensuojelupalvelujen ja muiden palvelujen tarve on kasautunut muutamaa moniongelmaiseen perheeseen.

Puolessa asiakastapauksia lapsi tai nuoriin perheen lapsista on alle kolmivuotias, näistä vauvaikäisiä on 11 lasta. Vanhempien ikää ei pyydetty erikseen mainitsemaan kuvauksissa. Lähes joka kolmannessa asiakaskertomuksessa ei mainita lapsen avun tarvetta tai oireita lainkaan. Joissakin perheissä samalla lapsella tai perheellä on useita pulmia tai ongelmia. Yleisintä oli, että lapseen liittyvä huoli oli lapsen kehitykseen liittyvää.

Vanhemmuuden tuen tarve voi syntyä joko lapseen liittyvästä huolesta, vanhemman omaan toimintaan liittyvästä huolesta tai työntekijän havainnosta, epäilystä. Olennaista on, että työntekijän tietoon on tullut huoli. Arnkilin, Erikssonin ja Saikun (1998) kehittämä huolen harmaa vyöhykkeistö kuvaa ja jäsentää työntekijöiden kokemaa subjektiivista huolta erilaisissa (lastensuojelun) tilanteissa. Vaikka huoli on subjektiivinen kokemus, se ohjaa työntekijöiden työtä ja toimintatapoja.

Kolmessa tapauksessa viidestä työntekijä hoitaa tapausta yksin tai hän ei ainakaan mainitse työyhteisön muita jäseniä. Kahdessa tapauksessa viidestä työntekijällä on tukenaan joko oma työyhteisö tai ulkopuolinen moniammatillinen tiimi. Vanhemman tai perheen omiin luonnollisiin yhteisöihin ja verkostoihin tukeutumista ei tarinoissa kuvata.

Asiakaskertomukset palveluittain

Asiakaskertomukset jaettiin palveluittain neuvolan, päiväkodin ja perhetyön/lastensuojelun tarinoin. Tämän jälkeen katsottiin, miten tapaukset jakautuivat kertomuksessa esitetyn ongelman mukaan. Palvelukohtaisia kuvauksia arvioitiin sen mukaan, minkälainen rooli työntekijällä tilanteessa oli, millaisiksi vanhempi tai vanhemmat kuvattiin, miten yhteistyötä vanhempien kanssa rakennettiin ja mil-

laiseksi se prosessin kuluessa muodostui. Arvioitiin myös lapsen roolia ja asemaa asiakastarinoissa. Lasten roolia arvioitaessa on syytä muistaa, että kuvaukset koskevat pääasiassa alle kouluikäisiä lapsia, joista useat olivat alle vuoden ikäisiä vauvoja. Asiakaskuvauksia käsiteltiin kertomuksina, tarinoina, millä halutaan korostaa sitä, että tekstit eivät ole objektiivisia tallenteita tilanteista. Kuvaukset ovat työntekijöiden todellisuudesta käsin kerrottuja ja tulkittuja kertomuksia. Kertoja antaa asiakastarinoissa eri osapuolille ja tilanteille merkityksiä, määrittää toimijoita ja arvioi tavoitteita ja tuloksia.

Neuvolapalvelujen kertomuksissa nousevat esiin raskaus- ja varhaisen äitiysajan erityistilanteet, päiväkodeissa leikki-ikäisten lasten toimintaan ja käyttäytymiseen sekä perheiden vaihteleviin elämäntilanteisiin liittyvät tilanteet. Perheyön ja lastensuojelun asiakastarinat olivat moniongelmaisten perheiden kuvauksia, ja niissä kerrottiin vakavista ongelmista: väkivallasta, alkoholismista, mielen-terveysongelmista ja lasten laiminlyönnistä. Asiakassuhteet olivat usein jatkuneet pitkään, jopa vuosia. Edellä mainittuihin luokkiin sijoittumattomia olivat ne muuttamat kertomukset, jotka tosiasiaa kertoivat työntekijän omasta uupumuksesta ja voimattomuudesta.

Päiväkotikertomukset

Lähes kaikkia päivähoidon tapauskertomuksia määritteli jännitteisyys ja julkilausumaton tai julkilausuttu epäluottamus (reaktiot) työntekijän ja vanhemman tai perheen välillä. Tämä oli odotettavissakin, sisälsi kirjottamisen ohje määritteen ”vaikea tai vaativa”. Osa konfliktista syntyi siitä, että perhe ja päiväkotikonkreettisesti jakoivat hoito- ja kasvatustuun lapsesta, osassa kertomuksia ongelma oli olemassa lapsen perheessä tai elämäntilanteessa päivähoidosta riippumatta. Yksi kertomusryhmä muodostui niistä kuvauksista, jotka näyttävät syntyvän työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen tilanteissa.

Päiväkoti rajojen asettajana

Kertomukset olivat kuvauksia lapsen päiväkotihoidon aloituksesta. Lapsi (2–4-vuotias) oli sitä ennen ollut usean vuoden tiiviisti joko äidin tai mummun hoidossa. Asiakaskertomuksille oli luonteenomaista kuvauksen prosessimaisuus ja tapahtuneen kehityksen tarkka-asteittainen erittely. Ongelmalle ei haettu syytä tai syyllisiä perheestä, vanhemmista tai muista tekijöistä, vaan asia ja taustat todettiin sekä kuvattiin ne toimet, joihin ongelman hoitamiseksi ryhdyttiin. Henkilökunta määritteli ongelmiksi lapsen rajojen puutteen (lasten piittaamattomuus, ohjeiden ja sääntöjen vastustus), perustaitojen kehittymättömyyden (osaamattomuus pu-

kemisessä, ruokailussa, wc-hygieniassa) tai lapsen käyttäytymisen häiritsevyyden ja vahingollisuuden suhteessa muihin lapsiin (rajattomuuden).

Kertomusten vanhemmat kuvattiin osassa tarinoita vähätteleviksi, passiiviseksi, niukasti puhuviksi, osassa alusta alkaen yhteistyöhaluisiksi. Lasten hoidosta siihen asti vastanneet äidit tai mummut kuvattiin hellämielisiksi, kyvyttömiksi asettamaan rajoja, huolestuneiksi ja päivittäisissä eroamistilanteissa itkuisiksi ja kaipaaviksi. Isät kuvattiin passiivisiksi osallistujiksi, paitsi yksinhuoltajaisä, joka oli pääasiallinen yhteistyötaho. Yhteistyö vanhempien kanssa kuvattiin pääasiassa hyvin toimivaksi, avoimeksi ja luottamukselliseksi ja tiiviiksi. Epäröivätkin vanhemmat saatiin vähitellen mukaan hyvässä yhteisymmärryksessä eteenpäin vietyyn prosessiin. Tarinoissa korostuvat päivärytmin, rajojen asettamisen ja perustaitojen oppimiseen liittyvät näkökohdat.

Kun kertomuksia lukee lapsia koskevien mainintojen valossa, ne näyttävät rajojen asettamis- ja sopeuttamistarinoina, osa riipaisevina erotarinoina. Kolmessa tapauksessa viidestä lapsen siihenastinen ensisijainen tai päivittäinen hoitaja (äiti tai mummu) katosi äkkiarvaamatta (vanhempien avioero, äidin psyykinen sairastuminen tai lapsi siirtyi mummun hoidosta päiväkotiin) lapsen elämästä. Samanaikaisesti lapsi aloitti päivähoidon. Yhdessä tapauksessa lapsi siirtyi muunkielisestä kotikielisympäristöstä suomenkieliseen päiväkotiin. Lapset viestittivät siihenastisen elämänsä ehkä mullistavinta muutostilannetta monella tavoin:

”Lapsi vain nauroi aikuisten ohjeille ja kielloille. Lapsi sotki ruokaa lautasellaan, halusi lähteä kesken ruokailun pois pöydästä... päivälepo ei myöskään onnistunut toisten kanssa... laulutuokioilla lapsi oli levoton... vapaan leikin aikana paljon omissa oloissaan.”

”Aloittaessaan 3-vuotiaalla pojalla oli vielä vaipat, hän söi sormin ja ei osannut pukea, lisäksi hänellä oli pelkotiloja, joiden aihe ja kohde vaihtelivat.”

”Eroaminen oli vaikeaa... eron haikeutta kesti pitkään, monta viikkoa joka aamu. Tyttö [2-vuotias] saapui joka aamu rattailla... ei suostunut riisumaan lakkiaan, takkiaan... sandaaleitaan. Pissat tulivat housuun... ruoka ei maistunut... päiväunia nukkui vain rattaissa. Kotona kelpasi vain määrätty paita ja lakki ja housut, niitä ei saanut pestä. Yöt tyttö nukkui erittäin huonosti rattaissaan.”

Päiväkodissa ryhdytään toimiin lapsen käytöksen ja tapojen muuttamiseksi. Asiat sovitaan vanhemman tai isovanhemman kanssa, osaan prosesseja osallistui päiväkodin ulkopuolisena asiantuntijana erityislastentarhanopettaja. Työtä vietiin läpi järjestelmällisesti ja hallitusti. Tarinoissa huomiota kiinnitti, että myönteiset tunnekuvaukset liittyvät lähes yksinomaan vanhempaan. Lasten tuntemukset – sil-

loin kun ne ylipätään mainitaan – kuvataan lähes päinvastaisiksi. Vain yksinhuoltajaisän tarinassa viitataan lapsen tuntemaan kaipaukseen.

”Lapsi oli aloittanut samana keväänä. Lapsi asui yksinhuoltajaisän luona. Myös äitinsä luona välillä...Lapsella ollut uhmakohtauksia. Päiväkodissa huomaa, että lapsi kaipaa äitiään. Lapsi on myös hellyyden kipeä.”

”Ensiksi aloitimme vaipoista. Sovimme, että vaipat jätetään pois ja tiennetään vessareissuja. Pissavahingolta vältyimme, kakat pesimme kahtena aamuna ja asia loksautti oikeille raiteilleen, niin kävi myös kotona... Seuraavaksi puutuimme ruokailutapoihin ja ...taas juteltiin perheen kanssa... pukeminen kävi kankeasti... taitoja ei oltu kotona harjoiteltu, kun aikuinen teki puolesta. Sovimme, että lapsi ainakin yrittää itse ensin... ja pikkuhiljaa alkoivat sukat ja pikkuhousut mennä jalkaan... ja äiti oli vilpittömästi onnellinen... Tänä päivänä pukemis-, syömis- ja vessa-asiat ovat hyvin hallinnassa... yhteistyö perheen kanssa on sujunut hyvin ja välit ovat luontevat. Tutustuessamme poikaan paremmin, aloimme yhä enemmän olla huolissamme pelkotiloista ja pakkoliikkeistä.”

”Tyttö [2-vuotias] oli asunut kahdestaan äidin kanssa. Äiti joutui sairaalaan. Vastuun tytöstä otti äidinäiti. Eräänä elokuun aamuna he tulivat päiväkotiin. Mummu kertoi, että kotona kelpasi vain määrätty paita ja lakki ja housut, niitä ei saanut pestä. Yöt tyttö nukkui huonosti rattaissaan. Meillä alkoi päiväkodissa sopeuttaminen. Rattaille etsittiin paikka eteisessä. Ulkovaatteet jätettiin naulakkoon. Vastustus oli alussa voimakasta. Mummu tuettiin päätöksessä laittaa tyttö nukkumaan sänkyyn yöksi... Alkutilasta tilanne oli edistynyt hyvään suuntaan. Rattaat jäivät ulos, ulkovaatteet naulakkoon ja vessassa käyminen onnistui hyvin. Näytti, että lapsi voi henkisesti paremmin, hän leikki, mummu viihtyi aamulla pitkään luonamme. Mummusta tuli läheinen meille kaikille... puhuimme paljon... halailimme, nauroimme ja itkimme yhdessä.”

Kertomuksia leimaa kaksikerroksisuus; toisaalta kuvataan tarkasti toimia ja muutoksia, joihin henkilökunta on ryhtynyt lapsen suhteen, toisaalta yhteistyöprosessia vanhemman/aikuisen kanssa. Prosessiin osallistuvat kaikki osapuolet; työntekijä(t), vanhemmat ja lapsi. Toimet ja edistyminen kuvataan suhteessa lapseen, mutta tunnevuorovaikutus pääasiassa suhteessa vanhempaan tai perheeseen. Poikkeus oli yksinhuoltajaisän kanssa asuva lapsi, jonka oireilu päiväkodissa tulkitaan poismuuttaneen äidin ikävöinniksi. Ikävätulkintoja ei kuitenkaan tehdä esimerkiksi pienten poikien häiritsevistä käytöksistä tilanteessa, jossa perheen isä on muuttanut vastikään pois kotoa.

Päiväkoti eriävien kasvatuskäsitysten jännitekenttänä

Kertomukset kuvaavat työntekijöiden ja vanhempien kasvatuskäsitysten ristiriitaa. Kertomukset etenevät kahdessa tasossa; yhtäältä kerrotaan, mikä on lapsen ilmiongelma, toisin sanoen se asia, joka on ollut tarinan kertomisen motiivi: päivälepo, lapsen tuonti- ja hakutilanteet, ruokailutottumukset, kuivaksi oppiminen jne.

”Ongelma kotiinlähtö äidin tullessa hakemaan 5-vuotiasta poikaa. Kun poika huomasi äidin, hän syöksyi toisten lasten kimppuun, sylkien, potkien ja huiskien rikki toisten leikit. Koko päiväkodin piha oli kaaoksen vallassa.”

”Hetimitutustumispäivänä vanhemmat sanoivat, ettei lapsen tarvitse nukkua päiväunia, koska hän ei halua. Samaan hengen vetoon äiti kuitenkin sanoi, että he kyllä olisivat toivoneet, että lapsi nukkuisi, koska illat olivat muuten todella rankkoja kotona.”

”Ryhmässä 5-vuotias tyttö, joka on aamuisin hyvin väsynyt. Lapsella on myös ruokailussa ongelmia. Hän on hyvin valikoiva ja saattaa olla syömättä lainkaan, ellei saa mieleistään ruokaa.”

”Ongelma alkoi pojan ollessa 1 vuotta 5 kuukautta. Äiti sanoi pojan olevan jo iso poika ja tahtoi vaipan häneltä kokonaan pois.”

Lapsen ongelmatarinan ohessa etenee kertomus vanhemmasta, jota kuvataan väsyneeksi, voimattomaksi ja avuttomaksi mutta myös vaativaksi ja jopa uhkailevaksi päiväkotia kohtaan. Vanhemmat kuvataan joko apaattisiksi sivustakatsojiksi tai omilla vaatimuksillaan päiväkodille ja lapselle hankauksia aiheuttaviksi.

”Äidillä on ollut vaikeuksia poikien [3-, 5- ja 6-vuotiaat] kanssa. Lastensuojelu ehdotti, että keskimäinen siirrettäisiin integroidulle erityisosastolle ja... että myös nuorempi meni erityisosastolle tavallaan toisen pojan seuraksi, äiti suutahti ja korotti äänensä ja huusi: 'Ei varmasti mene.' Tämä olikin melkein ainoa kommentti melko apaattiselta äidiltä.”

”Kolmannen päivän aamuna isä toi 4-vuotiaan lapsen hoitoon ja sanoi, että nukkua ei tarvitse, koska lasta harmittaa, että hän nukahtaa. No meni muutama päivä ettei lapsi nukkunut ja palaute kotoa oli, että ovat ihan mahdottomia.”

”Äidin toive täytettiin, mutta sen jälkeen alkoi meille [päiväkodissa] housuralli. Päivät toisensa jälkeen märkiä housuja. Ilmoitimme äidille, että pojan olisi vielä hyvä olla vaipoissa, koska hän ei osaa tehdä potalle asioitaan. Äiti ei suostunut, vaan vaati, että ei vaippoja.”

Tarinan osapuolet – työntekijä ja vanhempi – etsivät ratkaisua lapsen käyttäytymiseen, mutta myös omaan hoito- ja kasvatustilanteeseensa kotona ja päivähoitodossa. Vanhemmat hakevat tasapainoa lapsen toivottuun itsenäisyyteen, itsemääräämiseen ja omatoimisuuteen (Kemppainen 2001), työntekijöiden pyrkiessä kunnioittamaan lapsen kehitysasteen mukaisia tarpeita ison lapsiryhmän luomassa kasvuympäristössä. Työntekijät turhautuvat ja harmistuvat mutta käyttävät myös omaa vanhemmuuttaan siltana asiakasvanhempaan päin.

”Silloin sanoin vanhemmille, että minua harmitti se, että he antoivat niin helposti periksi tässä nukahtamisasiassa, vaikka he olivat itse sitä mieltä, että lapsi unensa tarvitsee.”

”Sovittiin, että poika käy potalla ennen kuin menee kotiin. Ei se niin helppoa ollutkaan, poika istui ja istui potalla, mutta ei tehnyt mitään. Aikaa kului 15–30 minuuttia. Meidän hoitajien mielestä se oli turhaa ja vei yhden hoitajan osaston muista töistä ja muiden lasten hoitamisesta, kun hoitodossa saattoi olla 7–9 lasta yhdellä hoitajalla iltapäivällä. Äidille asiasta ilmoitettiin, että näin nyt tehdään ja katsotaan, miten tässä käy.”

”Äiti halusi, että minä otan keskimmäisen pojan myös ryhmääni... Näin myös päätettiin. Itselläni on myös kolme poikaa ja olenkin tälle äidille ker-tonut tietäväni, mitä poikalapset voivat saada päähänsä... Itse olen yrittänyt toimia niin, että äiti saa mahdollisimman paljon hyvää palautetta lapsistaan ja olen myös osoittanut, että paljon pidän hänen lapsistaan, mikä on kylläkin helppoa, sillä lapset ovat ’syötävän’ ihania.”

Monista hankaluuksista, vastoinkäymisistä ja työntekijän turhaumista huolimatta lähes kaikissa tarinoissa löydetään lopulta toimiva ratkaisu ja tilanne ratkeaa myönteisesti.

”Äiti antoi minulle kiitokset siitä, että hänen pojastaan pidettiin hyvää huolta ryhmässä. Ja että äidin toiveita kuunneltiin [1, 5-vuotiaan kuivaksi opettamisessa].”

”Päätettiin tehdä jotain radikaalimpaa ja sovittiin, että äiti tulee aina samaan aikaan hakemaan ja hoitajat laittavat valmiiksi eteiseen odottamaan. Tämä olikin hyvä ratkaisu: poika ehti jo odottaa äitiä eikä äiti tullut kesken leikkien. Äiti sai lähteä iloisin pojan kanssa kotiin.”

”Ehdotin taas, että jos kuitenkin pidettäisiin siitä lepohetkestä kiinni. Näin tehtiin ja kaikki olivat lopuksi tyytyväisiä. Lapsi oli levännyt, vanhemmat helpottuneita ja me huojentuneita, että yhteinen sävel löytyi.”

Päiväkoti vahinkotilanteiden selvittäjänä

Erilaisesta konfliktista on kyse, kun vanhempi ennakoimattomasti reagoi työntekijän toimintaan, arvioon tai muuhun lapseen liittyvään. Näissä tilanteissa ei ensisijaisesti ole kyse periaatteellisista eriävistä käsityksistä lapsen hoidossa tai kasvatuksessa, vaan vanhemman reaktiosta yksittäiseen tilanteeseen, lausahdukseen tai tapahtumaan.

”Eräänä päivänä esikouluikäisten kaksospoikien isä tuli hakemaan poikiaan päiväkodista. Isä kysyi, miten päivä oli mennyt. Vastasin, että ihan hyvin... aikaisemmin ollut hieman kiusaamista, lyömistä ym... Kerroin myös, että olimme tutustuneet numeroihin ja että pojat eivät vielä tunnekaan numeroita. Tähän isä suuttui ja alkoi huutamaan, että tuntevatko muut lapset muka, voinko sanoa, että kaikki muut tuntevat ja isä oli niin vihainen, että tuli melkein päälle.”

”Äiti tuli hakemaan 4-vuotiasta poikaansa ja poika innoissaan ennalta arvaamatta hyppäsi keinusta. Työntekijä seiso i aivan keinun vieressä, mutta ei pystynyt estämään tilannetta. Poika huusi ja itki, koska loukkasi kätensä. Äiti oli raivoissaan ja syytteli karkein sanoin keinun vieressä ollutta hoitajaa.”

”Luontoretki pienten kanssa. 3-vuotiaalla pojalla tuli pissat housuun paluumatkalla bussissa. Varavaatteet oli käytetty, eikä siinä vaiheessa voinut enää ruveta vaihtamaan kuivia housuja. Äiti oli seuraavana päivänä raivoissaan ja pyysi kirjallisen selvityksen retkestä.”

Työntekijän tilanne on tukala. Tavanomaiseksi tarkoitettu keskustelu tai lapselle sattunut ennakoimaton vahinko on kasvanut vanhemman reaktion kautta suhteettomiin mittasuhteisiin. Työkaveri, oma esimies tai lapsen toinen vanhempi tarvitaan tulehtuneen tilanteen välittäjäksi. Tasapainoilu oman ja vanhemman näkemysten välissä on vaativaa, sillä varomaton sana tai teko voidaan tulkita vanhemman arvosteluksi tai lapsen laiminlyönniksi, mikä murentaa luottamusta.

”Äidin kanssa sovimme, että jatkossa keskustelut pojista käydään hänen kanssaan ja seuraavana päivänä isä pahoitteli käytöstään ja melkein pyysi anteeksi... Tällä hetkellä pojat ovat koulussa ja heidän koulumenestyksestään minulla ei ole tietoa.”

”Kerran keskusteltuani äidin kanssa hän avautui ja kertoi itkien kaikista muistakin vaikeuksistaan. Rauhoituttuaan hän sanoi ymmärtävänsä, ettei toinen työntekijä ollut syyppää tapahtuneeseen, mutta oli kokenut tapahtuneen ’viimeiseksi pisarakseen’. Äiti huolehti erinomaisen hyvin pojastaan, ja tämän tarpeista, unohtaen itsensä.”

”Ongelman ydin oli ehkä siinä, että mitä minä pidin tavallisena keskusteluna – ja ehkäpä se sitä olisi ollutkin jonkin toisen isän kanssa – niin isä otti sen lapsiensa ja ehkä hänen kasvatuksensa arvosteluna, mikä ei ollut tarkoitus.”

”Äiti on edelleen epäluuloinen, meneekö kaikki hyvin pojan [3-vuotias] kohdalla. Meidän päiväkotit on kolmas päiväkotit pojalle, vanhemmat ovat vaihtaneet hoitopaikkaa uskoen, että kaikki ei ole hyvin.”

Päiväkotit perheen sisäisten jännitteiden purkajana

Edellisissä tapauksissa jännite syntyi päiväkodin ja vanhemman välille lapsen päivähoitossa aloittamiseen, olemiseen ja jatkamiseen liittyvissä hoito- ja kasvatuskysymyksissä. Perheen sisäisten jännitteiden valuessa päivähoitoon tilanteet ovat jo ”olemassa” lapsen perheen elämässä ja päivähoitossa ne tulevat uuteen valoon joko lapsen tai vanhemman käyttäytymisen ja reaktioiden kautta.

”Tapaamisen tavoitteena oli keskustella 6-vuotiaasta pojasta, hänen iloistaan ja suruistaan... Lapsi oli fiksu ja taitava, mutta ongelmana oli lapsen äkkipikaisuus, välillä väkivaltaisuus. Ryhmässä poika oli negatiivinen johtaja. Hänellä oli kavereita, jotka pelkäsivät häntä. Poika oli usein ilkeä ystävilleen ja aikuisia kohtaan hän oli useimmiten uhmakas ja hänen oli vaikea totella. Vanhemmat ovat eronneet kuukausi sitten ja vain äiti tuli keskustelemaan pojastaan.”

”Ongelma äidin runsas alkoholinkäyttö. Lasten hakeminen humalassa ja autolla ajaminen. Isä irtisanoi äidin yhteisestä firmasta... vastuu lasten tuomisesta ja hakemisesta siirtyi kokonaan äidille, jolloin runsas alkoholinkäyttö huomattiin.”

Perheen sisäisistä tilanteista äärimmäisiä ovat akuutit, riitaiset avioerotilanteet, joissa vanhemmat alkavat käydä ”sotaa”, eivät vain toistensa, vaan myös lapsen hoitajina ja kasvattajina olevien työntekijöiden kanssa. Vastaavasti alkoholismi, erityisesti äidin alkoholismi, näyttää synnyttävän vahvan ristivetotilanteen perheen ja palvelujen välille. Yhteistyötä kaihtavaan vanhempaan otetaan joko neutraalia etäisyyttä tai kontrolloiva ote.

”Jännitin keskustelua etukäteen hyvin paljon ja olin päättänyt olla ensisijaisesti kuuntelija. Keskustelu sujuikin odotettua paremmin... Äiti vaikutti innostuneelta. Olo tuntui hyvältä. Ajattelin, että yhdessä vanhemman kanssa voidaan auttaa poikaa ennen kouluunmenoa niin, että hän voisi olla ’oma itsensä’ ja eikä joku ’kovanaama’. Toisin kävi. Äiti ja isä kävivät vuorotellen moittimassa minua ja muuta henkilökuntaa milloin mistäkin.

Tilanne pysyi asiallisena, mutta mihinkään yhteiseen sopimukseen ei enää päästy.”

”Äiti kieltäytyi tapaamisesta. Kielsi ottamasta yhteyttä isään. Henkilökunta otti yhteyttä isään. Isä korosti, että on yrittänyt puhua juomisen vähentämisestä/lopettamisesta... Sosiaalityöntekijään oltiin oltu yhteydessä ja poliisille ilmoitettu humalassa ajosta. Eli ’kiristettiin nyöriä’ ja toimittiin lasten edun mukaisesti, sillä huoli lapsista oli suuri. Pyrkimyksenä oli puhkaista kupla ja pyrkiä rakentamaan yhteistyöhön... Äiti ja isä tulivat yhteiseen keskusteluun... yhteiselämä ajautunut eron partaalle... lisäksi isä tekee päivittäin töitä klo 21:een asti.”

Lapsia kuvattiin kertomuksissa melko seikkaperäisesti ja työntekijän ja lapsen välinen suhde pystyttiin pitämään hyvänä. Päiväkoti pyrittiin pitämään lapsen turvapaikkana, mutta kotioloihin päiväkotihenkilöstö ei alkuyritysten jälkeen ota kantaa. Ratkaisu näyttäisi olevan, että päiväkodin vastuu alkaa ja loppuu lapsen hoitopäivään; oloihin kotona ei enää puututa, elleivät ne ”tunkeudu” päiväkotiin. Tarinoissa haettiin myös rajanvetoa peruspalvelujen ja erityispalvelujen (lastensuojelu) väliseen vastuuseen.

”Tyttö oli ihmeellisen tasapainoinen kaiken sekamelskan keskellä... Lapsen sain mielestäni koko ajan pidettyä hyvän suhteen... Vanhemmat olivat yhdestä asiasta samaa mieltä: he arvostivat päiväkotiamme ja halusivat, että tyttö saa jatkaa samassa tutussa paikassa kävipä erossa sitten miten tahansa. Jotenkin sain säilytettyä suhteen molempiin vanhempiin hyvänä ja luottamus säilyi.”

”Silloin kun äiti tuli humalassa hakemaan, oli varsinkin vanhemmasta [6 vuotta] lapsesta nähtävissä huoli äidistä ja halu peitellä. Lapset pidettiin kuitenkin muissa puuhissa, kun työntekijät keskustelivat äidin kanssa. Lasten kanssa ei sen kummemmin tilannetta purettu... Tänä päivänä... äiti ei ole humalassa käynyt päiväkodilla. Äiti on tietoinen siitä, että me kontrolloimme... Kotona juomista arvatenkin on. Äiti ei aina ilmoita lasten poissaoloista ja kertoo jälkikäteen pitäneensä vapaata. Äidin ulkonäkö viestii kosteista vapaapäivistä.”

”Kuinka suoraan vanhemmille uskaltaa sanoa? Luottaako omaan intuition? Siirtäkö ikävät asiat seuraavalle instanssille?”

Päiväkoti lapsen hoitoratkaisun kyseenalaistajana

Tämän ryhmän tarinat koostuvat kolmesta erilaisesta tilanteesta. Ensinnäkin kuvauksista siitä, kuinka äitiysloman ajaksi vanhempi sisarus (esim. 1,5-vuotias) laitetaan kokopäivähoitoon, toisaalta kertomuksista siitä, kuinka vuorohoidossa olevan lapsen erittäin pitkät hoitajaksot syövät yhteistä kotiaikaa ja kolmanneksi kertomuksista sairaiden lasten hoidossa pitämisestä. Tarinoita yhdistää se, että työntekijöiden mielestä lapsen tulisi päiväkodin sijasta olla (enemmän) kotona. Toinen yhdistävä tekijä on, että äidit asettavat joko vastuun palkkatyöstään tai kotona olevan vauvan intensiivisestä hoivasta etusijalle päiväkotiin tuotavaan lapseen nähden. Päiväkodin itse markkinoiman viestin virikkeiden tärkeydestä vanhemmat ovat omaksuneet niin hyvin, että käyttävät sitä oman ratkaisunsa oikeutuksena. Näissä tarinoissa ristiveto syntyy monessa tasossa: modernin vanhemmuuden ja äitiyden uskomusten ja vaatimusten tasolla, työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen tasolla, lapsen hyvän elämän tulkintojen tasolla.

”Koin ongelmana nykyisen vanhemmuuden katoamisen, kun äiti jää äitiyslomalle, niin lapsi tuodaan päiväkotiin kokopäiväisesti virikkeitä saamaan. Vanhempi halusi lapsen kokopäivähoitoon ’oman jaksamisen’ ja ’uhmakkuuden’ [lapsen uhmaikä] takia, ja kotona ei ole virikkeitä tarpeeksi ja sitten, kun vauva on syntynyt, niin lapsi jatkaa hoitosuhdetta...”

”6-vuotias lapsi tuotiin päiväkotiin hyvin nuhaisena ja yskäisenä. Pojan kunto huononi päivän aikana ja soitin töihin, että poika on kuumeessa. Äiti oli vihainen ja harmistuneen oloinen ja sanoi, ettei hän voi olla poissa töistä eikä isäkään. Poika haettiin normaaliin aikaan äidin työpäivän päätyttyä.”

”Ongelma, että lapsi hoidossa, vaikka vanhemmat kotona [vuorotyöstä]. Isä halusi, että tyttö on hoidossa, koska kotona ei seuraa... psykologin mukaan tekee hyvää tytölle olla toisen lasten seurassa.”

Työntekijät ilmaisevat huolta lapsen ja vanhemman vähäiseksi jäävästä ajasta ja (hoitoon jäävän) lapsen ikävästä, pahoinvoinnista tai päiväkodin sopimattomuudesta sairastavalle lapselle. Äidit tai isät eivät näe tilannetta yhtä vakavana, huolenpito jätetään päiväkodille.

”Työntekijän tavoite oli ilmaista vanhemmuuden tärkeys ja kertoa, että aina ei tarvitse olla toimintaa, vaan riittää pelkkä yhdessä olo. Ja nyt olisi aikaa olla yhden lapsen kanssa ja antaa hänelle aikaa ennen kuin lapsia on lisää.”

”Äiti kertoi ja perusteli kovasti miksi nykyinen käytäntö tulee jatkua. Kuitenkin myönsi olevansa väsynyt työnteosta ettei jaksa olla valveilla ja hoitaa lasta...”

”Lasta tuodessa saatetaan kertoa, että on annettu Buranaa, mutta jos kuume nousee, pyydetään soittamaan töihin. Lapsi kertoo yöllä oksentaneensa tai olleensa kuumeessa ja saaneensa Buranaa ja hoidossa ollaan. Lapsi sairastuu aamu-ulkoilun aikana ja on aivan tukkoinen ja väsynyt ja kuumeekin nousee. Äiti arvelee kyseessä olevan siitepölyallergian ja sanoo pääsevänsä hakemaan vasta normaaliin aikaan. Allergiahan ei tartu.”

Päivähoidon työntekijät kokevat voimattomuutta vanhempien ratkaisujen edessä. Subjekttiivinen päivähoito-oikeus takaa, että lapsi on otettava päivähoitoon tilanteessa kuin tilanteessa. Lapsen oikeus sairastaa ja toipua levollisessa ympäristössä tai mahdollisuus olla kotona yhdessä vanhemman kanssa ei aina toteudu.

”Käynnin tarkoituksena saada kotiin hoitaja, jotta ei lapsi joutuisi olemaan päiväkodissa jatkuvasti vaan 8 vapaapäivää toteutuisi. Tänä päivänä hoitaja satunnaisesti hoitaja kotona, vapaapäiviä on ilmestynyt tarpeeksi.”

”Äiti toi sairaan pojan [6-vuotias] päiväkotiin ja sanoi, ettei poika ollut enää illalla kipeä. Päiväkodissa poika oli taas kuumeessa. En soittanut äidille, kun ajattelin ettei siitä ole hyötyä. Näin jatkui muutamia päiviä, kotona kunnossa, päiväkodissa kipeä. Viikonloppuna poika piti viedä pariksi päiväksi sairaalaan.”

”Lapsi on hoidossa n. 9h/päivä ja sitten ihmetellään seuraavana päivänä mikähän lapsella on, kun se on niin itkuinen iltaisin ja ei saa tehtyä töitä kotona.”

Neuvolakertomukset

Neuvola vanhempien tukena lapsen kehityksessä

Tämän ryhmän tarinat kertovat lapsen perustarpeista; syömisestä, juomisesta, nukkumisesta, pissamisesta, ulostamisesta ja näiden tarpeiden tyydyttämisessä tapahtuneesta äkillisestä ja vanhemman näkökulmasta katsottuna hallitsemattomasta muutoksesta.

”Ville [10 månader] hade utvecklats fint och lärt sig massa nya saker... Ville hade inte längre tid med att sova varken på dagen eller natten och hela rytmen var fel. Pappa tyckte han måste få sova för att orka på jobb och

mamma hade svårt att klara av dagarna då nätterna gick till att försöka få Ville att sova. Hon sprang med tutten och flaskan turvis och Ville somnade för korta stunder.”

”Ongelma 3,5-vuotiaan isosisaren kastelu, joka alkoi pikkusisaruksen synnyttyä, kestänyt noin ½ vuotta. Vanhemmat kokeilivat kaikkia keinoja: suuttumista, välinpitämättömyyttä, lahjomista, psykologilla käyntejä, lastenlääkärillä käyntiä.”

Vanhemman tarina kertoo neuvottomuudesta, epävarmuudesta, uupumuksesta, harmista, pelosta. Lapsen perustarpeisiin, kehitykseen ja oppimiseen liittyvät tilanteet eivät kuitenkaan synnytä jännitettä työntekijän ja vanhemman välille, vaan työntekijä pyrkii rohkaisemaan ja tukemaan äitiä/vanhempia.

”Kymmenen kuukauden ikäinen lapsi haluaa juoda usean kerran yössä maitoa ja päivällä kelpaa vain vesi. Äiti ei kestä yöllä lapsen itkua eikä uskalla olla antamatta juotavaa... Äiti tuntui neuvottomalta... Työntekijän tavoite; äiti uskoi omiin kykyihinsä ja uskaltaisi olla antamatta maitoa yöllä... Työntekijä kuunteleva, rohkaiseva... Lapsi hyvinvoiva, iloinen vastaanotolla.”

”Äiti toivoi käytännön neuvoja tilanteen korjaamiseksi. Lapsi oli arka, hitaasti lämpiävä, mutta yhteistyökykyinen, ajoittain jopa hymyilevä. Lapsella on jatkuvasti vaipat... iltaunille vaikea rauhoittua. Äiti epävarma. Työntekijän tavoite rauhoittaa vanhemmat, antaa uskoa, että he selviävät.”

Tarinoiden lopussa tilanne jää usein avoimeksi ja tarinassa todetaan, että vanhempaa tavataan uudestaan kahden viikon tai kahden kuukauden jälkeen, siis melko pitkän ajan kuluttua.

Neuvola kriisiytyneen äitiyden apuna

Kertomukset kuvaavat lapsen syntymää ja/tai odotusta – perhetapahtuma, johon yleensä liitetään onni ja iloisuus. Näissä tarinoissa uuden ihmisen syntymä on kuitenkin laukaissut äidissä päinvastaisen syvän reaktion: masennuksen ja paniikkihäiriön tai järkyttänyt aikaisemman tasapainon.

”Kysymys synnytyksen jälkeisestä masennuksesta, paniikkihäiriöstä. Äidin kotiuttaminen vauvan kanssa. Tarvitsi kotihoitoa vauvan hoidossa, keskustelua ja kuuntelua, olemaan läsnä kun paniikkihäiriö iskee... Pakonomainen tarve lähteä aamuisin kotoa.”

”Tyttövauvan syntymän jälkeen perheessä oli vähän aikaa tasapaino haussa. Äiti tunsi olonsa hyvin epävarmaksi vauvan hoitajana, hän ei pystynyt luottamaan omiin tietoihinsa ja taitoihinsa juuri ollenkaan. Erityisen suurta ahdistusta tunsi jäädessään yksin lastensa kanssa.”

Tapauskuvauksissa työntekijän rooli on vahvasti auttajan ja tukijan rooli. Äiti näytetään tarvitsevana ja saajana. Työntekijä on lähde, josta äiti ammentaa kyetäkseen edelleen antamaan välittömässä tarpeen tyydytysvaiheessa elävälle vauvalleen. Äiti haluaa ja ottaa apua mielellään vastaan. Onnistuneessa tilanteessa avopalvelujen auttamiskeinot ovat olleet yksinkertaisia: kuuntelua, puhumista, keskustelua, läsnäoloa. Joissakin tapauksissa työntekijä tekee aloitteen erityispalvelujen järjestämiseksi.

”Se mitä äiti neuvolalta tarvitsi, oli kuuntelemista, tukemista, vahvistamista, luottamuksen lisäämistä omiin kykyihin. Neuvola vastasi äidin tuen tarpeeseen tihennetyin kotikäynnein... Kotikäynnit tuntuivat olevan äidille todella tärkeä tuki, vaikka itsestä tuntui että ’ei mitään tehnyt’.”

”Kodinhoitaja kävi perheessä, tänään perhe käy perhetukikeskuksessa.”

Neuvola sinnittelevän äitiyden tukena

Tämän ryhmän äideillä on suuri tarve ja motiivi selviytyä, tulla toimeen omin voimin ja keinoin. Tarinat ovat omaa selviytymistään vaalivien äitien tarinoita, joissa he suhtautuvat torjuvasti tavanomaisiinkin avun ja tuen tarjoamisyrityksiin. Tarinoiden äidit ovat joko yksinhuoltajia tai he elävät käytännössä yksin lasten kanssa, sillä isät tekevät erittäin pitkää työpäivää, ovat viikkojen työkomennuksella vieraalla paikkakunnalla, kärsivät vapausrangaistusta tai ovat tilapäisesti jättäneet perheensä. Äidit elävät siis epävakaisissa perheoloissa, joissa isä ei eri syistä osallistu perheen arkeen.

”Isä työkomennuksella toisella paikkakunnalla. Vauva syntyi keskosena. 5 kk:n äiti selvästi masentunut, totinen, vähän vihaisenkin oloinen. Isä nyt ulkomailla töissä. Äiti ei hyväksy apua.”

”Äiti 26-vuotias, yksinhuoltaja. Lapsia neljä, 7-vuotiaasta 8 kuukauden ikäiseen. Eri isiä. Äiti haluaa pärjätä perheensä kanssa, hän ei halua apua.”

”Perheeseen kuuluu kolme lasta; neljä ja puolivuotias, kolmevuotias ja yksivuotias. Äiti kotona lasten kanssa, isä töissä käytännössä koko päivän; lähtee töihin aamuyöstä ja palaa kotiin, kun perhe on nukkumassa. Lisäksi viikonloppuisin tekee ns. firaabeli-hommia.”

”Loppuraskauden seuranta, perheessä esikoinen, 1½-vuotias. Perheessä huolia; isä (24-vuotias) oli ollut poissa kolme vuorokautta, juuri palannut kotiin. Odottaja tarvitsee tukea, miten selviää 1½-vuotiaan kanssa, jos synnytys käynnistyy, voiko isään luottaa jne.(noin vuosi sitten kolmen kuukauden asumusero).”

Työntekijällä on huoli lapsesta tai lapsista. Työntekijöiden huoli ei ole aiheeton. Lapsilla on monenlaisia terveydellisiä oireita, tai he ovat ikäisikseen epätavallisen totisia tai vanhemman antama hoito ei vastaa lapsen kehitys- ja ikätasoa.

”Pojalla kielen kehityksen vaikeuksia, työllä sokeritauti, nuoremmalla sisarella korvakierre, välillä sairaalassa.”

”Yhdentoista kuukauden ikäisenä tyttö hyvin kehittynyt, mutta totinen.”

”Tyttö [4-vuotias] oli erittäin ylilihava, lapsi käyttäytyi uhmakkaasti, huusi, potki, rimpuili. Rauhoittumiskeino neuvolassakin oli ’tissi’ suuhun. Lasta suojeltiin kaikelta ulkoiselta, esim. labrakokeisiin ei menty, ettei satuteta lasta.”

Äitien koti- tai perhetaustoja ei kuvata kovin seikkaperäisesti. Tarinoissa mainitaan kuitenkin, että usean äidin elämään liittyy vaikea kokemus: oma huostaanotto, oman lapsen huostaanotto, lapsen kuolema. Äidin on vaikea luottaa työntekijään, joka koetaan kontrolloijana – mitä hän osaltaan onkin.

”Äiti [ulkomaalainen] kotiäiti.. poika, 9½-vuotias, kuoli tapaturmaisesti 1996. Tyttö syntyi 1997... 1 v 2 kk: isä vie äidin harhaisena terveyskeskukseen. Äiti saa lääkityksen... Ei ole pystynyt käymään surua läpi, kielivaikeudet, kulttuurierot.”

”Äiti adoptiolapsi, tullut adoptioperheeseen kolmivuotiaana.”

”Työntekijän tavoite kartoittaa äidin jaksamista ja perheen tilannetta, tarkastaa vauvan vointi. Epäilin äidin jaksamista kahden lapsen kanssa ja usean koiran kanssa. Äidin ensimmäinen lapsi oli huostaan otettu. Äiti oli yhteistyössä, hän vastaili kysymyksiin vähän kierrellen.”

Osassa tarinoita löytyy kohtuullinen ratkaisu, osassa tilanne jatkuu entistä rataansa työntekijän ponnisteluista huolimatta. Nämä tarinat muuttuvat pitkittyessään moniammatillisiksi tukemistilanteiksi, joissa neuvolan rinnalle tulevat lastensuojelun, psykiatrisen sairaanhoidon ja päivähoiton tukitoimet.

Perhetyön/lastensuojelun asiakaskertomukset

Tämän ryhmän tapaukset ovat tarinoita perheistä, joissa kaikilla tai lähes kaikilla perheenjäsenillä on monenlaisia elämänhallinnan vaikeuksia ja fyysisiä tai psyykkisiä oireita. Näille perheille on leimallista alkoholismi, väkivaltaisuus, itsetuhoisuus, arjen kaoottisuus ja voimakkaat riippuvuussuhteet niin aikuisten kuin aikuisten ja lasten välillä. Lähes kaikissa tarinoissa perheen äiti kärsii fyysisistä tai psyykkisistä sairauksista, alkoholismista, työttömyydestä tai hän elää väkivaltaisessa parisuhteessa.

”Äidillä on mielenterveysongelmia, molemmilla vanhemmilla jaksamattomuutta, kypsymättömyyttä, väkivaltaa, yksinäisyyttä, heikkoutta kasvatuksessa ja lasten huolenpidossa ja perheellä on taloudellisia vaikeuksia.”

”Nuori lapsiperhe. Äiti 17 lapsen synnyttäjä, isä reilu kaksikymppinen. Isällä huumeiden käyttöä ja mielenterveysongelmia. Äiti tunnollinen, tarkka, pikkuperheen äiti, hoitaa lapsen hyvin, lapsi valvottanut perhettä öisin. Isän kunto ja mielialat vaihtelevat, särkee ja hajottaa kotona paikkoja... on paljon pois kotoa.”

”Vanhemmat molemmat työttömiä. Äidillä alkoholi-ongelma.. isä yrittänyt itsemurhaa... parisuhde oli väkivaltainen, myös lasten kasvatuksessa oli käytetty väkivaltaa.”

”Yksinhooltajaäiti ei pysty hoitamaan asioitaan, vuokratästit, häätö asunnosta. Äiti sitoo aikuistuvia tyttöjä, ei mitään harrastuksia kenelläkään, vain kotityöt, pienimmän hoito ja koulu.”

Lasten tarinat ovat nekin monenlaisten oireiden ja sairauksien kertomuksia lapsen iästä riippumatta.

”Perheen 10-vuotias poika oli viillellyt itseään koulussa ja jäänyt kiinni tupakanpoltosta. 13-vuotias isovelji kulkee paljon omilla teillään ja tulee kotiin milloin haluaa. Hän polttaa tupakkaa ja käyttää alkoholia. Koulu-poissaolot ovat lisääntyneet.”

”Vanhin lapsi [3-vuotias] on kehityksessä hieman jäljessä. Käy puheterapeutilla kerran viikossa. Ollut neurologisissa tutkimuksissa. Vauva on sairastellut paljon. On saanut lääkityksen astmaan.”

Tapauskertomuksille on ominaista niiden pitkäkestoisuus. Tarinan kertoja (työntekijä) on kulkenut perheiden rinnalla vähintään vuoden, usein jopa vuosia. Perheitä tuetaan monen eri ammattilaisen voimin: perhetyöntekijän, neuvolan ter-

veydenhoitajan, sosiaalityöntekijän, lääkärin, koulukuraattorin jne. Tuen tulokset vaihtelevat. Yhdessäkään tapauksessa perheen koko tilanne ei ratkaisevasti muutu, mutta yksittäisissä ongelmissa päästään eteenpäin tai yhden tai useamman lapsen tilanteeseen löydetään myönteisiä ratkaisuja.

”Perhettä tapasivat kaksi psykologia ja perheneuvoja. Perheenjäseniä, vanhempia ja lapsia, tavattiin yhdessä eri kokoonpanoissa ja yksitellen. Perhe kävi hoidossa säännöllisesti vuoden ajan. Mitään olennaista muutosta ei perheen tilanteessa tapahtunut.”

”Perhettä tavattiin perheneuvolassa melkein kaksi vuotta. Perheen 6-vuotiaalla pojalla oli ensin oma tutkimusjakso ja kaksi hoitojaksoa. Vanhempien oma tilanne säilyi sekavana, mutta 6-vuotias selvästi hyötyi käynneistä. Hän pääsi päiväkodin erityisryhmään ja sen jälkeen 0-luokalle.”

”Muutaman kuukauden kuluttua pidettiin uusi palaveri. Me perhetyöntekijät kehuimme perhettä kovasti... Onhan perheellä toki ongelmia, mutta paljon hyväkin. Vanhemmat ilmiselvästi rakastavat toisiaan ja lastaan ja haluavat lapselleen pelkkää hyvää, he ovat tunnollisia, huumorintajuisia ja avoimia.”

Työntekijän uupumuskertomukset

Kolme asiakaskertomusta poikkeaa kaikista edellä kerrotuista. Vaikka näissäkin kuvataan ”aito” asiakastilanne, tarinan päähenkilöksi ei nouse vanhempi, lapsi tai perhe vaan työntekijä itse. Tarinan juoni kiinnittyy vain osittain työntekijän ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen ja siinä tapahtuvaan muutokseen. Tarina kuvaa ensisijaisesti työntekijän suhdetta itseensä.

”Miltä minusta tuntui? Voi ei! Ei tälle perheelle voi näin käydä. Oliko minun vika [äidin myöhäinen keskenmeno]? Perheen kohtaaminen mietittytti.”

Kirjoittaja kuvaa, minkälaisia tunteita, muistoja ja ajatuksia asiakkaan tapaus hänessä itsessään herättää ja pohtii asiakkaan selviämisen rinnalla omaa selviämistään. Tarinoiden työntekijät joutuvat kohtaamaan vaikeita inhimillisiä tilanteita. Kyky hakea itselleen apua siirtyy kyvyksi tukea asiakasta ja päinvastoin.

”En osannut tukea kumpaakaan, en isää enkä äitiä. Olin hiljaa ja kuljin vierellä, kätkin omat tunteeni. Olen tuntenut itseni välillä kuolemanväsyneeksi.”

”Mitä minä sanon? Kysyin vähän neuvoja, keskusteltiin tapahtuneesta neuvolapsykologin kanssa. Sain häneltä [lapsen menetystä käsittelevän] kirjan. Sen avulla/tiedoilla tuntui kuin olisin saanut rohkeutta ja voimaa neuvoo, tukea asiakasta.”

Uupumuskertomusten piirteitä oli löydettävissä muidenkin ryhmien tarinoista. Erotuksena kuitenkin oli, että näissä tarinoissa tarinan dialogi keskittyy pitkälti työntekijän sisäisen puheen kuvaamiseen. Tarinat ovat myös kuvauksia tilanteista, joissa palveluja organisoidaan uudestaan ja työntekijöitä siirretään uusiin tehtäviin ilman riittävää täydennyskoulutusta.

Vanhemmuuden tukemisen tutkiminen draamamenetelmin

Sosiodraama ammatillisen reflektion välineenä

Sosiodraamassa tutkitaan johonkin sosiaaliseen rooliin liittyvää ristiriitaa (asiakas–työntekijä, opettaja–oppilas jne.) tai keskitytään ryhmälle yhteisiin teemoihin ja ongelmiin. Draamassa toiminta tapahtuu aina tässä ja nyt, vaikka käsiteltävä asia olisi tapahtunut joskus kaukana menneisyydessä, unessa tai vasta tulevaisuudessa. (Novitsky 1989, 9–10.) Draaman tavoitteena on eläytyä erilaisiin tilanteisiin, tilanteiden herättämiin tunteisiin ja kokemaan ne roolisamaistumisen kautta.

Sosiodraamassa toiminnan keskus on aina ryhmä ja sen vuorovaikutussuhteet, psykodraamassa puolestaan yksilön sisäiset roolit ja roolisuhteet. Sosiodraaman painopiste on sosiaalisessa todellisuudessa, ja sosiodraaman toiminnan keskus on aina ryhmä. *Psykodraama* tutkii tietyn ryhmän jäsenen sisäistä ihmissuhdehistoriaa. Molemmat lähestymistavat hyödyntävät kuitenkin samoja menetelmiä: roolileikkejä, rooliharjoituksia ja draamatyöskentelyä. (Novitsky 1989, 5–11.)

Sosiodraamassa voidaan tutkia niitä tarinoita, joita ihmiset ryhmään tuovat. Itse asiassa ”ongelmat, joita ihmiset tuovat ryhmiin, johtuvat siitä, että he ovat järjestäneet elämänsä tiettyjen tarinoiden ja niiden tulkintojen mukaan. Nämä tarinat, vaikka olisivat haitallisiakin, usein ylläpitävät ongelmaa, joihin osanottajat toivovat apua. Sosiodraaman tehtävänä on tuoda vakiintuneisiin tarinoihin, tulkintoihin uusia tulkintoja”. (Williams 2002, 69.) Psykodraamassa voidaan ilmaista myös ei-kielellisiä viestejä eleiden, ilmeiden, kehon asentojen ja liikkeen avulla. Draamaa käytetään terapeuttisesti vapauttamaan yksilöä menneistä tuskallisista muistoista. Sosiodraaman käyttöalue on laajentunut hoito-, kasvatus- ja terapia-alan ammatilliseen perus- ja täydennyskoulutukseen sekä ihmissuhderyhmien työvälineeksi. (Nieminen & Saarenheimo 1981, 1–3.)

Draama mahdollistaa reflektion, jonka tavoitteena on muuttaa käyttäytymistä. Muutos edellyttää, että yksilö tiedostaa yleisen tiedon mukaan asetetut tavoitteet (expoused theories) ja samanaikaisesti tunnistaa omia tekoja ja valintoja ohjaavan käyttöteorian (theories-in-use). *Reflektio* voidaan tulkita prosessiksi, jossa ammattilainen omakohtaisen kokemuksen ja ymmärtämisen kautta kehittää työhön liittyvää käyttöteoriaa, toisin sanoen sitä praktista teoriaa, joka syntyy persoonallisen kokemuksen, tiedon (käsitteiden, toisten kokemusten, olemassa olevien teorioiden, uskomusten) ja arvojen pohjalta. (Ojanen 1996, 53.) Reflektion tavoitteena on tulla tietoiseksi toiminnan itsestään selvistä päämääristä ja niistä tul-

kinta- ja toimintaskemoista, joiden avulla toimintaa ohjataan (Moilanen 1999, 103). Reflektio edellyttää työntekijältä kaksoisroolin omaksumista: näytelmän näyttelijänä olemista sekä katsomossa kriitikkona istumista (Ojanen 1996, 57).

Draamatyöskentely

Asiakastarinoita työstettiin sosiodraama- ja role play -menetelmiä hyödyntäen. Edellisessä kappaleessa kuvatuista, osanottajien itsensä kirjoittamista, todellisista asiakaskertomuksista (50 kertomusta) poimittiin koulutuspäivän materiaaliksi yhdeksän (Espoossa 15) tapausta. Osanottajat jakautuivat neljän-viiden hengen ryhmiin. Kukin ryhmä valitsi yhdeksästä tapauksesta yhden kertomuksen, jota halusivat ryhmänä työstää. Yhden päivän aikana osanottajat työstivät kolmesta neljään intensiivistä, kokonaisvaltaista ja koko ryhmän mukaansa imevää eläytyvää tilannetta. Sopivaksi määräksi osoittautui kolme.

Eläytymismenetelmässä asiakaskertomus tarjosi osanottajille tilanteen perustekijät, lähtökohdat ja roolihahmot. Asiakaskertomuksen avulla osanottajat eläytyivät tilanteeseen ja esittivät siitä oman tulkintansa draamaharjoitusten avulla. He rakensivat vuorosanat, tilanteen kulun ja esittivät episodin. (Eskola & Suoranta 2000, 111.) Kaksi draamatyöskentelyä toteutettiin tilanteena, jossa yksi ryhmän jäsenistä tunsu tapauksen omakohtaisesti, oli itse hoitanut sitä. Draamatyöskentelyn perusvaiheet olivat:

- ryhmän jäsenet valitsivat tapauskertomuksen roolit
- rooleille annettiin keksityt etunimet
- ryhmä kävi vapaan yleiskeskustelun tapauksen pohjalta
- rakennettiin draamatilanne (aika, paikka, tila)
- käynnistettiin draamatyöskentely
- katkaistiin draama ja pyydettiin roolihenkilöiltä ajattelemaan ääneen
- saatettiin asiakastilanne loppuun
- käytiin yhteinen loppukeskustelu.

Draamaharjoitusten materiaaleina käytetyistä asiakaskertomuksista oli jätetty pois kirjoittajan itse esittämät ratkaisut ja avun tarjoamisen muodot. Tapaus tarjottiin siis avoimena, ratkaisua vaativana tilanteena. Draamatyöskentelystä tehtiin havaintomuistiinpanot ja niiden perusteella jäljempänä kuvataan viisi draamatyöskentelyä eri koulutusryhmissä. Yhteensä draamoja tehtiin kolmen koulutuspäivän aikana kymmenen. Asiakaskertomuksista on poistettu kaikki nimi-, paikkakunta- ja muut tiedot tunnistettavuuden välttämiseksi.

Jäljempänä kuvataan draamamenetelmää viiden neuvola- ja päiväkotitapauksen avulla. Draamojen pohjana ovat asiakastilanteet liittyvät pitkälti tavanomais-

ten perheiden pulmatilanteisiin peruspalveluissa. Lastensuojelun ja perhetyön pitkäkestoisia, monipolvisista ja moniongelmaisista perhetilanteista käytiin draaman avulla vain yksi tapaus yhdessä koulutusryhmässä. Tästä syystä jäljempänä keskitytään kuvaamaan neuvola- ja päiväkotikertomusten draamatyöskentelyä. Hankkeen tavoitteeksi oli asetettu etsiä uusia näkökulmia ja työvälineitä *tavanomaisten perheiden tavanomaisiin asiakastilanteisiin*. Neuvola- ja päiväkotikertomusten valintaa perustellaan myös pilottikuntien osanottajien ammatillisella jakaumalla: 67 osallistuneesta työntekijästä 56 työskenteli neuvolassa tai päiväkodissa. Draamojen kuvauksen tavoitteena on avata asiakastapauksista sellaisia uusia ulottuvuuksia, joita kirjoitettujen asiakaskuvausten kautta ei saada ilmi. Draamakuvauksen avulla pyritään etsimään niitä kysymyksiä ja pieniä episodeja, jotka asiakasvuorovaikutuksen kehittämisen kannalta ovat tärkeitä.

Draamakuvaukset

Työntekijä vauvaperheen apuna

Asiakaskertomus:

”10 kk:n ikäinen lapsi haluaa juoda usean kerran yössä maitoa ja päivällä kelpaa vain vesi. Äiti ei kestä yöllä lapsen itkua eikä uskalla olla antamatta juotavaa, kun lapsi ei suostu päivisin juomaan maitoa. Viimeisen kuukauden aikana pahentunut tilanne kotona. Tapaaminen vanhempien aloitteesta, varasivat ajan ikäryhmätarkastukseen neuvolaan. Vanhemmat toivoivat, että lapsi oppisi juomaan maitoa päivällä ja nukkuisi yöt. Äiti tuntui neuvottomalta, uskon puute omiin kykyihin hoitaa tilanne. Työntekijän tavoitteena, että äiti uskoisi omiin kykyihinsä saada tilanne hallintaan. Uskaltaisi olla antamatta maitoa yöllä. Työntekijän toimet, reagointi: kuunteleva, rohkaiseva keskustelu. Lapsi?: iloinen, hyvinvoiva, oli mukava neuvolavastaanotolla. Äiti soittaa tarvittaessa jos ei selviä, seuraava käynti sovitettu 2 kk:n kuluttua.”

Ryhmä valitsi keskuudestaan äidin, vauvan, isän ja työntekijän roolit. Tapaaminen sovittiin pidettäväksi neuvolassa. Draaman osanottajat kävivät alkukeskustelun, jossa korostui huoli äidin jaksamisesta, oikeiden neuvojen löytäminen ja isän mukaan saaminen. Draamassa tilanteen katkaisu eli roolihenkilöiden puhuttaminen ääneen tuntemuksistaan ei tuonut mainittavaa lisävalaistusta tilanteeseen. Draamatilanteessa vanhemmat vaihtoivat kuitenkin seuraavan lyhyen dialogin:

Äiti: ”Minua pelottaa itseni.”

Isä (mutisee): ”Sinä et yhtään kestä lapsen itkua.”

Tässä vaiheessa draama ”katkaistiin” ja yleisöltä pyydettiin apuneuvoja. Yksi osanottaja kiinnitti huomiota siihen, että äiti ei kestänyt lapsen itkua ja toisaalta siihen, että isä suhtautui tähän äidin piirteeseen tuskastuneesti. Äidin pelkoon ja ahdistukseen ei kuitenkaan laajemmin tartuttu. Työntekijät etsivät ratkaisua vauvan toiminnan ja käyttäytymisen muuttamisesta ja ehdottivat, että lapsen yösyöttö jätetään kokonaan pois ja isä otetaan ”yökuvioihin” mukaan ja lapsen syöttäminen tuttipullostta jätettäisiin kokonaan pois – rakkaus ja turva eivät ole tutissa tai tuttipullossa.

Ohjaajan kysymykseen siitä, mikä olisi hyvä perheelle ja lapselle, draaman henkilöt totesivat, että tavoitteeksi tulisi asettaa selkeän päivärytmin (ruokailu ja uni) aikaansaaminen lapselle ja tuttipullon pois ottaminen. Loppukeskustelu oli erittäin vilkas ja *osanottajat pohtivat lapsen yöllä heräämistä, syömistä/syöttämistä ja lohduttamista eri näkökulmista:*

- Mikä on ”oikea” tai sopiva tapa ja ajankohta vierottaa lapsi rintaruokinnasta/tutista/tuttipullostta/vieressä nukkumisesta jne. ja mikä vieroituksen vahingollisuus/vahingoittamattomuus lapsen kannalta?
- Miten tulee suhtautua lapsen itkuun (yöllä): välinpitämättömästi vai vakavasti?
- Mitä lapsen kanssa voi tai tulee tehdä yöllä (lapsen itkiessä): ottaako syliin, jättääkö sänkyyn itkemään, tarjotako tuttipulloa vai antaako olla ilman?

Osanottajien näkemykset erosivat osan todetessa, ettei itku lasta riko eikä tuttipullo ole tarpeen. Osan mielestä yöllä voi – jos on tarpeen – tehdä kaikkea: syöttää, juottaa, pitää sylissä jne.

Osanottajat korostivat loppukeskustelussa, että

- olennaista on mikä tahansa muutos, johon äiti aidosti sitoutuu
- muutos on riittävä, kun vanhemmat allekirjoittavat sen
- tärkeää on rohkaista äidin oman itsenäisyyttä ja muutoksenhalua
- äidin ei pidä tehdä muutosta suorittaakseen terveydenhoitajalle
- äidin ei pidä alistua miehensä tai sukunsa toiveille.

Tärkeä kysymys siitä, mistä äidin ilmaisemassa pelossa saattoi olla kysymys, jäi käsittelemättä. Niemelän (1993, 40–42) mukaan äidillä on muistoja ja tuntemuksia siitä, mitä on olla vauva ja siitä, miten äiti on äiti. Raskauden aikana tuleva äiti saattaa tuntea varhaislapsuuden tunteja ja kokemuksia, osin tiedostamattomasti. Äidille on tärkeää saada yhteys omiin varhaisiin lapsuuden kokemuksiin ja lapsen itsessään, jotta hän voi ymmärtää vauvaansa niiden kautta ja sietää erilaisia tunteita vauvassa ja itsessään. Erityisen tärkeää on yhteys vihan ja suuttumuksen tunteisiin, sillä ilman sitä äiti ei voi sietää vauvan kiukkua, leikki-ikäisen uhmaa ja

murrosikäisen itsenäistymistä. Jokaisella naisella on myös hiljainen tieto siitä, mil-laista hoitoa ja hoivaa on itse saanut vauvana, mikä ilmenee myöhemmin luotta-vaisuuden tai huolestuneisuuden tunteina omaa lasta kohtaan.

Työntekijä isän roolin vahvistajana

Asiakaskertomus:

”Perheeseen kuuluu äiti, isä, poika 2½ ja tyttö, joka on nyt 4 kk:n ikäinen. Tyttövauvan syntymän jälkeen perheessä oli vähän aikaa ’tasapaino haus-sa’. Äiti tunsi olonsa hyvin epävarmaksi vauvan hoitajana, hän ei pystynyt luottamaan omiin tietoihinsa ja taitoihinsa juuri ollenkaan. Erityisen suurta ahdistusta hän tunsi jäädessään yksin lastensa kanssa kotiin, vaikkakin isä työskenteleekin samassa pihapiirissä. Äiti on hyvin tarkka, kaiken pitää toistua aina päivästä päivään saman kaavan mukaan, ja jos jotakin nor-maalisti poikkeavaa tapahtuu, tuntuu kuin maailma kaatuisi siihen paik-kaan. Hän murehti etukäteen imetyksen onnistumista ja loppumista, äiti-lapsisuhteen kehittymistä, vauvan allergisoitumista jne. Tyypillistä masen-nusta hänellä ei sen sijaan ollut, väsymys meni ohi nukkumalla ja tulevai-suus näytti kaikesta huolimatta valoisalta jne. Työntekijä on ollut myös isovanhempien kanssa yhteistyössä ja he ovat olleet perheessä apuna niin paljon kuin omilta töiltään ovat ehtineet. Ja ystäviä perheellä on paljon, joten sosiaalisesta tukiverkostosta ei ole puutetta.”

Ensimmäinen draamaepisodi on perheestä tavallisessa ruokailutilanteessa. Isä käyt-täytyy siinä tyyliä ja suojautuvasti, hän hotkaisee nopeasti ruokansa ja poistuu kiireesti pajalleen. Isän ääneen puhumia tunteja ovat, ettei kotona ole viihtyisää, vaimon elämä on rankkaa ja kurjaa mutta omassa verstaassa on rentouttavaa ja mukavaa. Isä tuntee itsensä jotenkin neuvottomaksi eikä osaa auttaa. Isän suhde lapsiin on ristiriitainen. Lapset ovat toivottuja ja rakastettuja, mutta isä ei osaa auttaa, olla mukana lasten hoidossa. Draamassa äidin tarkkuus ilmenee siivousin-tona: koti on putipuhdas ja tavarat paikoillaan. Samaan aikaan äiti ilmaisee, että tarvitsee apua arkeen, erityisesti vanhemman lapsen kanssa olemiseen. Draama katkaistaan, ja se kirvoittaa yleisöltä paljon kommentteja äidin siivousinnosta:

- Kotona siivouksella, puhtaanapidolla on keskeinen asema (äidille).
- Kodin puhtaanapito – naisten kutsumus ja velvollisuus tilanteessa kuin tilan-teessa?
- Työntekijät eivät kiinnity äidin huoleen siivouksesta (näkevät, että siistiä on).
- Mihin äiti tarvitsee siivousta, onko kyseessä mallioppiminen, elämän hallin-nan tarve?

Ohjaaja kysyy, mikä tekisi hyvää perheelle ja miten apu saataisiin parhaiten väli-tettyä. Draamaryhmän jäsenet päättävät tehdä kotikäynnin. Sen tavoitteena on isän

roolin vahvistaminen, selkiyttäminen ja toisaalta äidin hallinnan tunteen vahvistaminen. Työntekijät tulevat tarkistamaan, tarvitseeko äiti kotiapua. Keskustelu avataan kysymällä, miten perhe on voinut ja miten lapset jaksavat. Käykö vanhempi lapsi puistossa? Äiti kertoo, että ei juuri, sillä hän ei vauvan vuoksi ehdi. Seuraavaksi ohjaaja katkaisee draaman ja kysyy roolihenkilöiltä näiden sisäisiä tunteuksia:

- Isä kokee itsensä ulkopuoliseksi ja pitkästyneeksi.
- Äiti ärtyneenä, että täytyykö isää kädestä pitäen opastaa joka asiassa.
- Työntekijät ihmettelevät, mitä he täällä tekevät, kaikkihan on kunnossa.

Kysymykseen siitä, miten tilannetta voisi auttaa, osanottajat esittävät, että isä ja äiti pitäisi saada keskustelemaan keskenään omista tunteistaan ja ajatuksistaan, toiveista ja odotuksista. Päätetään, että vanhemmille järjestetään muutama tunti kahdenkeskistä aikaa ja he tapaavat toisensa neutraalimmalla maaperällä, kahvilassa. Kolmannessa näytöksessä isä ja äiti istuvat kahvilassa ja äiti kysyy: ”Oliko nyt hyvä idea tulla tänne, jos me ruvetaan riitelemään?” ”Mistä meidän tarvitsee riidellä?”, kysyy isä ihmeissään ja lisää, että hän ei jaksaa perhe-elämää, jossa häntä aina arvostellaan. Äiti puolustautuu ja sanoo, että hänellä ei ole ketään, jonka kanssa puhua.

Tapauksen loppukeskustelussa korostettiin, että

- äitiä pitäisi herätellä nauttimaan lapsista
- pienenkin muutoksen aikaansaaminen on iso asia
- perheissä tarvitaan keskustelua mies- ja naisrooleista
- äidin ei myöskään pidä odottaa, että isä osaa tehdä kaikkea, mitä äitikin
- isän roolin vahvistamisen keskeisyys äidin ja lapsen hyvinvoinnin kannalta
- isän ja äidin välisen keskinäisen suhteen vahvistaminen
- tilanteen kärjistymisen ennaltaehkäisy ja tunteiden jakaminen
- luottamuksen lisääminen puolisoitten välillä
- keskinäisten odotusten tasapainottaminen.

Draamassa nousi jälleen kirjoitettua asiakaskuvausta korostuneemmin esiin isän rooli puolisona ja lasten hoito- ja kasvatusvastuun jakajana. Kirjallisessa asiakertomuksessa korostuivat äiti, äidin arki ja jaksaminen, draamatyöskentelyssä koko perhe tuli näkyvämmäksi, erityisesti isä. Myös isovanhemmat olivat mukana. Lapset, sekä kaksivuotias isovelji että vauva, jäivät lähes katveeseen. Lasten suhdetta vanhempiin tai äidin tai isän suhdetta heihin ei juuri käsitelty sen enempää asiakaskuvauksessa kuin draamatyöskentelyssä.

Niemelä (1993, 42) korostaa puhumisen tärkeyttä äitiyden ja vanhemmuuden mukanaan tuomien ristiriitaisuuksien käsittelyssä. Äiti- ja vanhempiryhmiin osallistuminen auttaa vanhempia hyväksymään hämmentäviä tunteita, ristiriitaisuuksia ja epävarmuuksia. Ellei äiti hyväksy omia tunteitaan, kieltää ne tai ei saa

niihin kokemuksellista yhteyttä, hän joutuu hakemaan äitiyden mallia ulkopuolelta, muiden antamista kuvista käsin. Nainen on alituisesti epävarma omasta äitiydestään ja vaatii itseltään, että hänen tulee jaksaa yksin ilman tukea.

Työntekijä kasvatusvastuun tasapainottajana

Asiakaskertomus⁶:

”Päivähoidossa on 5-vuotias tyttö, joka on aamuisin hyvin väsynyt ja äiti viestittää hoitopaikassa, että lasta on vaikea saada illalla nukkumaan. On myös tullut ilmi, että lapsen huoneessa on televisio ja lopulta hän nukahtaa se auki. Lapsella on myös ruokailussa ongelmia. Hän on hyvin valikoi-va ja saattaa olla syömättä lainkaan, ellei saa mieleistään ruokaa. Kotona äiti antaa usein purkkiruokaa. Yhteistyö päivähoiton ja kodin välillä on vaikeaa, sillä äiti toivoo, että lapsi ei nukkuisi päivähoitossa. Lapsi kuitenkin niin väsynyt, että ei jaksaa muuten ja saattaa nukahtaa jo aamupäivällä kesken leikkien. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole yksinhuoltaja, vaan avio- pari. Vanhempien työnjako ja yhteistyö ei toimi, vaan käytännön asioiden hoito jää äidin hartioille.”

Ennen varsinaista näyttämöllepanoa tapauksesta käydään vapaamuotoinen keskustelu, jossa osanottajat toteavat, että

- kauhean yleistä, että lapsi pyörittää vanhempiaan – lasta ei uskalleta kieltää, rajoittaa
- vanhemmat pelkäävät lapsen itkua, pettymyksen tuottamista lapselle
- vanhemmat pelkäävät lapsen suuttumista
- äiti ja isä tarvitsevat itse tukea
- äiti vaikuttaa uusavuttomalta (purkkiruokaa 5-vuotiaalle)
- huolestuttavaa, että lapsi katsoo televisiota nukahtaessaan
- äidillä ei ole ohjaket käsissä, lapsi pyörittää perhettä
- saako äiti mieheltään tukea – isä olisi saatava paremmin mukaan tilanteen hoitamiseen
- äiti on tosi väsynyt tilanteeseen – onko uusavuton vai jaksamaton?

Tilanteen muuttamiseksi roolihenkilöt päättivät, että ensimmäisessä tapaamisessa paikalla ovat vain päiväkodin työntekijät, tavoitteisiin pyritään pienin askelin – esimerkiksi televisio kiinni iltaisin ja lapsen huoneesta pois. Perhettä opastetaan iltarutiinien opettelussa. Todettiin myös, että lapsella on kaksi ongelmaa, uniongelma ja ruokaongelma, joista ensimmäiseksi yritetään vaikuttaa uniasiaan. Pohdittiin myös, miten lapselle voisi antaa palautetta hyvästä kehityksestä.

⁶ Tämä asiakaskertomus työstettiin draamana myös Jyväskylässä. Kuvauksessa on yhdistetty näiden molempien käsittelykertojen esiin nostamia asioita.

Tapausta päätetään purkaa siten, että kaksi päiväkodin työntekijää tekee *kotikäynnin*. Kotikäynnin arvellaan helpottavan lapsen tilanteen selvittämistä siten, että työntekijät saavat käsityksen lapsen perheestä ja kotiympäristöstä. Toisaalta vanhemmat tuntevat olonsa turvallisemmaksi kotiympäristössä ja myös lapsi on mukana tilanteessa. Kotikäynti varmistaa paremmin myös isän läsnäolon asian käsittelyssä – päiväkotitapaamiseen tulisi todennäköisesti vain äiti. Työntekijät ottavat varovasti ja kaarrellen esille asiansa, lapsen uniongelmat ja ruokailun. Keskustellaan perheen iltarutiineista, television katselutottumuksista ja vanhempien suhtautumisesta siihen. Käy ilmi, että isää ei lapsen toiminta häiritse: ”Ei kai se mitään haittaa, kun ne ohjelmatkin on englanniksi, eikä se lapsi niistä mitään ymmärrä.” Äiti on uupunut, yrittää kuitenkin olla rauhallinen ja tasapuolinen. Äiti taiteilee kahden toimintaympäristön ehtojen välissä: isän näkemysten ja päiväkodin vaatimusten. Tunnelma tapaamisessa on jokseenkin jännittynyt ja varautunut. Isä ilmaisee turhautumista ja äiti on puolustuskannalla. Tässä vaiheessa roolihenkilöitä pyydetään sanomaan tuntemuksiaan ääneen. Äiti mietiskelee seuraavaa:

”Mitähän noi (työntekijät) yrittää tällä roolikartalla? Kyllä ne illat jotenkin soljuu, kun lapsi katsoo tv:tä. Päiväkotiväki ei ymmärrä, että voisivat myös tukea minua ja isästäkin voisi olla enemmän tukea. Kaveri Matleellelle voisi olla hyvä ajatus – kun sillä ei ole sisaruksia. Kunpa päiväkotiväki arvostaisi meitä enemmän vanhempina, perheenä.”

Isä ilmaisee puolestaan turhautumista koko kotikäynnistä eikä ymmärrä naisten keskustelua lapsen nukkumaan menosta.

”Eukkohan siitä enemmän hiillostuu ja mököttää, ei se minua häiritse, kun minä valvon itsekin myöhään”, mutisee isän roolihahmo.

Vanhempien tuntemusten ääneen sanominen vapautti ilmapiirin. Sitä ennen tapaamistilannetta leimasi epäluuloisuus ja ei-luottamuksellisuus. Keskustelua jatkettiin siten, että otettiin yksi konkreettinen asia (televisio pois lapsen huoneesta), johon pyrittiin. Myös isä sitoutui/sitoutettiin muutokseen. Näin päästiin tilanteeseen, jossa uusi tavoite on ”meidän kaikkien kannalta hyvä ratkaisu”.

Osanottajien käymässä loppukeskustelussa todettiin muun muassa, että roolikartan käyttö tilanteessa ei sopinut. Ei ole hyvä ottaa roolikarttaa mukaan, jollei siihen ole tutustuttu jossain aikaisemmassa, mielellään neutraalissa tilanteessa. Jos roolikartta otetaan ongelmatilanteeseen heti ensimmäisellä kerralla, vanhemmat kokevat sen käytön arviointina ja arvosteluna. Tämä luo epäluuloisuutta ja epäluottamusta jo ennestään tulehtuneeseen tilanteeseen. Roolikartta voidaan tehdä myös päiväkodista ja päiväkodin aikuisten rooleista lapsen elämässä, ei yksinomaan vanhempien rooleista. Todettiin myös, että vaikka isän osallisuutta toivottiin ja

odotettiin, keskustelu luisuu helposti jutusteluksi tutun äidin kanssa. Pohdittiin myös, onko työntekijöillä vahva ennakkokuva isästä, ja päinvastoin, onko isällä vahva ennakkokäsitys päiväkodista. Miten isäkuva saataisiin myönteisemmäksi: mitä hyvää isästä on kerrottavana? Osanottajat totesivat myös, että päiväkodilla on helposti erilaisiin ongelma- ja uhkatilanteisiin valmis ohje tai neuvo. Myös *vanhempien, erityisesti äidin vuorovaikutus lapsen kanssa nousee draamassa tekstuaalis-ta versiota vahvemmin esille:*

- Äiti pelkää, että lapsi alkaa inhota häntä eikä rakasta häntä enää, jos asettaa lapselle rajat.
- Äiti ei kykene vaikuttamaan omassa kodissaan arjen rajoihin, lapsen television katseluun (isä: ”Kyllä 5-vuotias voi televisiota katsella, televisiossahan puhutaan englantia, jota lapsi ei ymmärrä!”) tai ruokailuun.
- Äidin voimattomuus lapsen elämän hallinnan suhteen; äiti periaatteessa ymmärtää, että televisio ei ole hyväksi lapselle, että nukkumaan pitäisi mennä ajoissa.
- Television merkitystä ei pohdita lapsesta käsin, esimerkiksi mitä televisio korvaa, täydentää, lisää tai poistaa lapsen elämässä.

Osanottajat korostivat loppukeskustelussa seuraavia asioita:

- äidin voimattomuus
- isän mukaan saaminen
- lapsen näkökulma ja tarpeet
- lapsen rajojen ja rakkauden tarve
- lapsen ja vanhempien yhdessäolo
- kotikäynti tilanteen laukaisijana.

Kirjoitetun ja draamallisen asiakastarinan vertailussa nousee esiin muun muassa se, että kirjallisessa kuvauksessa isä kuvataan välillisesti äidin tilanteen kautta: ”Kysymyksessä ei kuitenkaan ole yksinhuoltaja, vaan aviopari. Vanhempien työnjako ja yhteistyö ei toimi, vaan käytännön asioiden hoito jää äidin harteille.” *Sosiodraamassa isän rooli muodostuu tapauksen käsittelyn kannalta jopa ratkaisevaksi; työntekijöiden muutosodotukset ovat jopa suuremmat isän kuin äidin suuntaan. Isä tulee näkyvämmäksi kotikäynnillä. Vilkas keskustelu lapsen mukaan ottamisesta jakoi mielipiteitä, osa kannatti, osa vastusti. Vaikka kyseessä on jo viisivuotias, siis jokseenkin hyvin itsestään, tarpeistaan, tuntemuksistaan ja kokemuksistaan kertomaan pystyvä lapsi, häntä ei otettu draamassa mukaan asian käsittelyyn:*

- Vanhemmat/äiti/isä eivät etukäteen valmistaneet lasta työntekijöiden tuloon.
- Työntekijät eivät päiväkodissa kertoneet etukäteen lapselle kotikäynnistä.
- Lapsi ei osallistunut itseään koskevaan keskusteluun (lähetetään omaan huoneeseen).
- Lasta ei otettu mukaan sopimukseen muutoksesta.
- Lasta ei otettu mukaan muutoksen arviointiin tai seurantaan.

Draama valottaa ”päiväkoti rajojen asettajana” -asiakaskertomuksia. Lapsella on päiväkodissa arkisia nukkumiseen, syömiseen ynnä muuhun liittyviä ongelmia. Ongelmiin on yritetty vaikuttaa asettamalla lapselle rajoja. Sekä kirjoitetusta tarinasta että selkeämmin draamasta aukeaa esiin äidin väsymys ja perhetilanteen jännitteisyys. *Draama antaa viitteitä siitä, että lasten väitetyt rajattomuuden taustalla on huomattavasti syvempiä perheiden ja vanhempien omaan elämänhallintaan liittyviä piirteitä kuin vanhempien haluttomuus tai kyvyttömyys pitää kiinni lapsen perushoidon rytmistä.*

Työn ja perheen yhteensovittaminen, vanhemmuuden ja hoitovastuun jakaminen sekä äitiyden erilaiset kulttuuriset uskomukset heijastuvat tämän kertomuksen taustalta. Tässä tapauksessa on yhtäläisyyksiä neuvolan toimintaa kuvaavaan ”Työntekijä isän roolin vahvistajana” -tilanteelle. Samankaltaisuus liittyy isään, joka ei oikeastaan ymmärrä koko ongelmaa, ei lapsen eikä äidin näkökulmasta. Isä vetäytyy – tai työnnetään – tilanteesta pois. Parisuhteessa oleva äiti on pitkälle yksin vastuussa arjesta ja lapsen hyvinvoinnista ja hyvinvointia uhkaavista riskeistä ilman kokemusta isän tuesta tai osallistumisesta.

Työntekijä lapsen hoitoratkaisun kyseenalaistajana

Asiakaskertomus:

”Koin ongelmana nykyisen ’vanhemmuuden’ katoamisen, kun äiti jää äitiyslomalle, niin lapsi tuodaan päiväkotiin kokopäiväiseksi virikkeitä saamaan. Koetaan, että kotona ei ole toimintaa lapselle ja myös oma jaksaminen. Vanhempi halusi lapsen kokopäivähoitoon ’oman jaksamisen’ ja ’uhmakkuuden’ (lapsen uhmaikä) takia, ja kotona ei ole virikkeitä tarpeeksi ja sitten, kun vauva on syntynyt, niin lapsi jatkaa hoitosuhdetta. Vanheman reagointi ja toimiminen oli mielestäni yllättävää → nykyisin päivähoito on niin laadukasta (on kyllä myös) että ei osata olla vanhempina oman lapsen kanssa. Työntekijän tavoite oli saada esille vanhemmuuden tärkeys ja kertoa, että aina ei tarvitse olla toimintaa, vaan riittää pelkkä yhdessä olo. Ja nyt olisi aikaa olla yhden lapsen kanssa ja antaa hänelle aikaa ennen kuin lapsia on lisää. Kyseessä oli 2-vuotias lapsi, ei osallistunut keskusteluun, lapsi oli päiväkodissa.”

Tapauksen dramatisointia edeltävässä alkukeskustelussa tuodaan esiin muun muassa seuraavia kommentteja:

- Selitys usein, että äiti haluaa keskittyä vauvaan, eikä aikaa vanhemmalle lapselle jää.
- Äiti sanoo, että vauva nukkuu huonosti yöllä ja äiti on väsynyt, tai ettei voi hakea lasta aikaisemmin, koska imettää juuri (useimmiten esikoisen tuo ja hakee päiväkodista isä).
- Työntekijöille tulee hätä 2-vuotiaan puolesta, kun äiti ja vauva jäävät kotiin.

- Tyhmää, että laki sallii.
- Kuitenkin tämän mallin valinneet äidit tuntevat pohjimmiltaan syyllisyyttä.
- Kaksivuotiaalla on myös uhmaikä.
- Kaksivuotias ei tarvitse mitään ylimääräisiä (päiväkodin) virikkeitä.
- Äideillä usein toive, että koti olisi ristiriidaton, ei-riitaisa (2-vuotiaan kanssa tulee riitaa).
- Lapsi ”työnnetään pois kotoa” ensimmäisessä kriisissä.
- Äiti erkanee lapsen maailmasta.
- 2-vuotiaalle tulee olo, ettei ole hyväksytty, sillä lapsi tietää, että äiti jää vauvan kanssa kotiin – päiväkodissa tällaiset lapset ovat kättäisiä, vihaisia ja itkuisia.
- Äiti haluaa päästä hiukan helpommalla.
- Perusteena äiti sanoo, ettei halua rikkoa lapsen kaverisuhteita ja virikkeet ovat niin hyviä.

Tilanne päätetään toteuttaa tapaamisena päiväkodissa, jossa ovat paikalla äiti (äitiyslomalla, jatko-opiskelija), isä (tutkija, sosiologi), kaksivuotias Maija (esikoinen) sekä työntekijöinä lastenhoitaja ja lastentarhanopettaja. Äidin ajatukset ennen palaveria ovat:

”Uusi vauva on niin ihana – vaikka vähän valvottaakin! Vauvan on tärkeää saada mahdollisimman vahva perusturvallisuus, siksi minä (äiti) kannan-kin häntä vyöliinalla lantiolla. Olisi kyllä kiva, jos ehtisi tehdä opintojen lopputyön loppuun äitiysloman aikana.”

Vanhemmat tulevat päiväkotiin ja poikkeavat kaksivuotiaan vanhemman sisaren ryhmän kautta ja kommentoivat: ”Voi kuinka mukavaa täällä on! Olette askarrelleetkin ihania asioita (ottaa käteensä jonkin askartelun). Mikä se tämäkin on?” Tämän jälkeen vanhemmat siirtyvät päiväkodin kahvihuoneeseen ja käyvät seuraavan keskustelun:

Äiti: ”Maija (2-vuotias esikoinen) on niin hirveän tyytyväinen päiväkodissa.”

Isä: ”Meidän perheelle tämä päiväkoti sopii niin hyvin.”

Äiti: ”Kotona Maija on kättäinen ja roikkuu lahkeissa, vauvaa pitäisi imettää – se on hankalaa.”

Työntekijä: ”Miten Maija jaksaa kotona, kun on pitkän päivän päiväkodissa?”

Äiti: ”Kyllä se hyvin jaksaa, saa täältä niin paljon virikkeitä.”

Meneillään oleva keskustelu katkaistaan ja työntekijää pyydetään puhumaan äänen:

Lastenhoitaja: ”Miten tuon äidin auvoisen olon saisi muutettua loukkaamatta äitiä? Eli miten saisi viestin perille siitä, että Maija siirtyisi äitiysloman ajaksi kotiin?”

Tapaamista, keskustelua jatketaan.

Lastenhoitaja: ”Voihan olla, että 2-vuotiaan kiukkuaminen voi tarkoittaa sitä, että lapsella on ikävä. Nyt Maijalla olisi mahdollisuus hetken aikaa olla kotihoidossa. Päiväkodissa on useita lapsia samassa ryhmässä, eikä työntekijöiltä riitä huomiota yhdelle lapselle läheskään samalla tavalla kuin äidillä kotona.”

Äiti (hyökkäävästi): ”Ei ole minun vikani, että päiväkodilla ei ole resursseja. Maijalle olisi kauhea tilanne, jos kaikki kaverit jäisivät päiväkotiin.”

Äiti (huudahtaa): ”Mutta mitä muuta me ollaan kuin lasten kanssa kaiken aikaa?”

Tilanne lukkiutuu. Äiti puolustautuu ja löytää helposti monia loogisia, järkeviä perusteita. Isä myötäilee. Työntekijät ovat turhautuneita, myös vihaisia, joskaan eivät näytä sitä. Työntekijöiden kokemus on, että kaikki argumentit ovat turhia. Tapauksen draamakäsittely päätetään ja käydään loppukeskustelu siitä, miten vuorovaikutustilanne tulisi rakentaa siten, että hyökkäys–puolustus-asetelmasta päästäisiin eteenpäin. Osanottajat korostivat, että tärkeää on kuunnella vanhempaa, ei niinkään ohjeistaa tai neuvoa.

Draamatilanne katkaistaan ja yleisöltä eli muilta osanottajilta pyydetään kommentteja ja ehdotuksia. Yleisön joukossa olevilla työntekijöillä nousee vahvoja tunteuksia, ja vaaditaan jämäkämpää puhetta työntekijältä, vakuuttavampaa lapsen kehityksellisiin seikkoihin perustuvaa puhetta ja vetoamista isään. Osanottaja tuovat esiin,

- että päiväkotiryhmässä on paljon lapsia ja 2-vuotias saa vain murto-osan siitä huomiosta, jota hän ikänsä puolesta tarvitsee, mutta jonka äiti voisi nyt äitiyslomalla lapselleen antaa
- päiväkotielämä on ylipäättään rankkaa pienelle lapselle: paljon lapsia, paljon melua, suhteellisen tiukat aikarytmit jne.
- on eri asia, että naapurin 3-vuotias Ville on päiväkodissa, vaikka äiti on kotona, syitä työntekijä ei voi paljastaa vaitiolovelvollisuuden vuoksi.

Draamassa korostuvat asiakaskertomuksestakin välittyvä turhautuneisuus, jopa vihaisuus äitiä ja perhettä kohtaan. Asiakaskertomuksessa ei mainita vanhempia erikseen, mutta draamatilanteessa jännite syntyy ensisijaisesti (nais)työntekijöiden ja äidin väliseksi. Isä myötäilee ja tukee äitiä, mutta hänen roolinsa ei nouse aktiiviseksi. Haastavaksi työntekijöiden kannalta tilanteen tekee se, että äiti on perusteluissaan hyvin looginen ja argumentoinnissaan päättäväinen. Työntekijät eivät löydä riittävän vahvoja perusteluja omalle näkökannalleen. Tilanne ei ratkea työntekijöiden toivomalla tavalla.

Työntekijä yksinhuoltajaäidin tukena

”Äiti yksinhuoltaja. Lapset nyt: kouluikäinen poika, alle kouluikäinen tyttö, 2-vuotias tyttö ja 8 kuukauden ikäinen poika. Äiti itse adoptoitu noin kolmevuotiaana. Vanhimman pojan kielellinen kehitys heikkoa, mutta aloitti päiväkodissa 3-vuotiaana ja kehitys meni eteenpäin. Äiti usein moitti lasta toisten kuullen. Vanhempi tyttö on tomera ja kehitys on normaali, mutta hänellä diabetes. Tyttö on päiväkodissa, äiti haluaa hoitaa pistokset. Kaksivuotias tyttö on erittäin vilkas, mistä äiti hermostuu ja huutaa. Lapsella on korvakierre, märkä valuu korvista ja välillä tyttö on sairaalassa, välillä neuvolassa imetään. Äiti kulkee kuin robotti valkoisena ja väsyneenä ja kiroilee ja huutaa ja odottaa neljättä lasta. Minulle (terveydenhoitaja) alkaa tulla soittoja: avoin päiväkotitoiminta, naapurit, työkaverit. Neljäs lapsi, poika, syntyy. Harkitaan lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Sosiaalityöntekijät tekevät kotikäynnin ja päädytään perhetyöntekijän lähettämiseen perheeseen. Äiti masentuu. Vanhemman tytön sokerit heikkenevät, nuoremman tytön korvat vuotavat. Vanhin poika joutuu ottamaan aikuisen roolin perheessä. Vauva on rauhallinen ja maitoa tulee. Äiti haluaa itse pärjätä perheensä kanssa, hän ei halua apua! Sosiaalitoimi kutsui hätäkokouksen, paikkana neuvola. Mukana sosiaalivirkailija, päiväkodin johtaja, perhetyöntekijä, minä. Perhetyöntekijä kävi perheessä neljän viikon ajan kerran viikossa. Päätimme lopettaa käynnit, koska äidille asia niin vaikea. Pompotin äitiä usein neuvolassa.”

Aiemmista kertomuksista poiketen tässä on jo tehty useita yrityksiä äidin ja lasten auttamiseksi. Auttamistoimista huolimatta tilanne jatkuu ja jopa pahenee.

Draamatyöskentelyä edeltäneessä alkukeskustelussa huolestuttavat ja puhututtavat muun muassa seuraavat asiat:

- Tapaus on monipolvinen, sitä on vaikea jäsentää.
- Millä äiti on elämässä kiinni?
- Miksi uusia lapsia täytyy tehdä, kun on yksin?
- Eikö äiti ole saanut mitään mallia adoptioäidiltään?
- Missä on isä?
- Mikä on tapauksen ydinkysymys? Mitä äidin toiminta ja käyttäytyminen palvelee?
- Valtava pärjäämisen pakko.
- Molemmat tarvitsevat tukea: sekä äiti että lapsi/lapset.
- Äiti pelkää, että lapset otetaan pois häneltä.
- Eikö äidillä ole mitään muuta kuin lapset?

Tilannetta aletaan purkaa siitä hetkestä, kun äidistä on tehty lastensuojeluilmoitus. Ilmoituksen ovat tehneet äidin ystävät. Kotikäyntitilanteessa asetelma on se, että äidille yritetään antaa apua, jota hän ei omasta mielestään tarvitse eikä kaipaakaan.

Äiti korostaa, että hänen kotinsa on kunnossa, siisti ja siivottu. Äiti korostaa, että on tehnyt jokaisen lapsen vakaasta tahdosta ja tarkoituksella. Ei kuitenkaan halua isää kuvioihin.

Työntekijät pohtivat koko ajan, mikä on tapauksen ydinkysymys. Ydinkysymyksen lähelle päästään draamatilanteessa, jossa äidin roolissa oleva työntekijä sanoo:

”Vauvat ovat ihania ja olen jokaista imettänyt pitkään, lähes vuoden. Mutta kolmen ikävuoden jälkeen en oikein enää lapsista välittäisi, kun ne alkavat ’tempuillemaan’.”

Työntekijät ehdottavat äidille, että myös pienimmille lapsille järjestettäisiin tilapäishoitoa, jotta äiti saisi omaa aikaa ja tilaa. *Äiti sanoo tiukasti, ettei halua eroon lapsistaan, koska hän on ne itseään varten tehnyt.* Äiti ei halua pois lasten luota, sillä lapset ja lasten hoito on juuri sitä, mitä hän on aina halunnut tehdä. Kiroilevaa ja huutavaa kielenkäyttöään lapsiaan kohtaan äiti kommentoi, että kai jokainen äiti joskus lapsilleen huutaa. *Draamassa käy ilmi, että vauva(t) äidin sylissä toimivat suojamuurina muuta maailmaa, myös vanhempia lapsia kohtaan.* Tapauksen käsittely päättyy siten, että äiti yritetään saada irti ylitiiviistä suhteesta lapsiinsa. Äidin annetaan kuitenkin tehdä päätös miten ja milloin, työntekijät jäävät odottamaan. Työntekijät ovat kuitenkin varsin turhautuneita, avuttomia, ärtyneitä ja hämmennyneitä.

Tapauksen draamakäsittely on ollut koko ajan hyvin intensiivistä ja elävää. Kaikki osanottajat elävät voimakkaasti mukana tapauksen kulussa. *Jälkikeskustelussa tuotiin esille muun muassa seuraavia seikkoja:*

- Äidin huostaanotolla ja adoptiolla 3-vuotiaana ja äidin aikuisiässä osoittamalla äärimmäisellä kiintymyksellä vauvoihin ja toisaalta ”vierottumisella” lapsistaan näiden kasvaessa 3–4 vuoden ikään on ilmeinen yhteys – haasteena on saada äiti tiedostamaan, näkemään tämä yhteys.
- *Äiti toimii suhteessa varhaiseen traumaansa nähden tarkoituksenmukaisesti, yrittäen ottaa sen uudestaan ja uudestaan hallintaan.*

Pohdintaa

Espoon koulutusryhmässä käytiin läpi neljä draamaa, Jyväskylässä ja Raumalla kolme. Kutakin tarinaa käsiteltiin noin 1,5–2 tuntia. Draamatyöskentely oli poikkeuksetta erittäin intensiivistä. Osanottajat lähtivät rohkeasti luomaan tapauskertomusten roolihahmoja sekä löysivät nopeasti tapauksen ydinkysymykset. *Osanottajat eläytyivät vahvasti tarinan henkilöihin ja muutama työntekijä löysi vakuuttavasti tarinan lapsihahmon piirteet niin rajattomuudessa kuin sisäänpäin vetäyty-*

neisyydessäkin. Draamaohjaajan johdolla tarinan kulun painopistettä siirrettiin tarpeen mukaan joustavasti päähenkilöstä apuhenkilöille, draamahenkilöiltä yleisölle. Yleisöllä oli yhtä tärkeä rooli draamassa kuin itse pää- ja sivuhenkilöilläkin. *Tärkeäksi metodiseksi ratkaisuksi osoittautui roolihahmojen sisäisen puheen kuunteuttaminen* eli ääneen puhuttaminen siitä, mitä roolihahmo todella ajatteli tai tunsi kussakin tilanteessa. Nämä draaman katkaisut olivat usein ratkaisevia tapauksen ratkaisun löytymiselle.

Draamatyöskentelylle asettamissaan odotuksissa osanottajat toivoivat saavansa vahvuutta ja esimerkkejä roolikartan hyödyntämisestä konkreettisissa asiakastilanteissa. He toivoivat löytävänsä toimivan verkostotyön mallin ja toivoivat saavansa apua asiakkaan kohtaamiseen. Draamaharjoitusten avulla työntekijät toivoivat saavansa selkeyttä siitä, milloin perheen tilanteeseen tulee puuttua. Työntekijät odottivat tukea asiakasvuorovaikutukseen ja uusia näkökulmia lapsi–vanhempi–työntekijä–kolmioon. Toivottiin myös konkreettisia työvälineitä erilaisten perheiden kohtaamiseen ja perheen ja työntekijän keskinäisten rajojen selkiyttämiseen. Työntekijät odottivat itseltään uskallusta tarttua ongelmatilanteisiin ja rohkeutta ottaa puheeksi vaikeita asioita. Osanottajat toivoivat myös oman auttajan roolin selkiyttämistä siten, että voisi hyväksyä, että kaikkia perheitä ei voi auttaa, ainakaan välittömästi.

Työskentelyn lopuksi työntekijät antoivat swot-palautteet siitä, mitä vahvuuksia ja heikkouksia sekä toisaalta mahdollisuuksia ja uhkia vanhemmuuden tukemisen sosiodraamallinen käsittely osanottajassa herätti. Osanottajat arvioivat myös työyhteisön tapaa tukea vanhemmuutta. Myös työyhteisöön kohdistuvia ulkoisia uhkia ja työyhteisössä olevia mahdollisuuksia vanhemmuuden tukemiseksi arviointiin. Osanottajia pyydettiin kirjaamaan kunkin kysymyksen osalta huomionsa ja oivalluksensa. Kysymykset olivat:

- Mitä vahvuuksia ja uusia, myönteisiä ominaisuuksia Vanhemmuus asiakastyössä -koulutuspäivä on nostanut Sinusta ja työyhteisöstäsi esiin?
- Mitä heikkouksia tai kehittämistarpeita Vanhemmuus asiakastyössä -työskentely on paljastanut Sinulle itsestäsi ja työyhteisöstäsi?
- Mitä mahdollisuuksia Vanhemmuus asiakastyössä -koulutusjakso on avannut Sinulle ja työyhteisöllesi?
- Mitä uhkia tai pelkoja Vanhemmuus asiakastyössä -koulutusosioon on liittynyt?

Osanottajat kertoivat saaneensa sosiodraamaharjoitusten kautta runsaasti uusia näkökulmia ja lähestymistapoja asiakastilanteisiin ja perheiden kohtaamiseen. Osanottajat olivat paikoin jopa ”hengästyneitä” draamamenetelmän vaikuttavuudesta. Menetelmä sai heidät imeytymään ja eläytymään asiakaskertomukseen niin työntekijän kuin vanhemman rooleista käsin. *Rooleihin eläytyminen tarjosi osanottajille uuden näkökulman sekä työntekijän että vanhemman asemaan ja tuntemuk-*

siin. Osassa tapauksia vanhemman rooliin meneminen auttoi rakentavan ratkaisun löytämistä. Ei kuitenkaan aina. Omissa rooleissaan neuvola-, päiväkotij- ja perhetyöntekijöinä osanottajat uskalsivat kokea vihan, suuttumuksen ja turhautuneisuuden tunteita. Lapsi jäi kuitenkin usein sivurooliin.

Osanottajien palautteet asiakaskertomusten draamatyöskentelystä olivat määrällisesti suppeammat kuin kevään koulutuspäivän jälkeen palautetut itsearviot oman elämäntarinan ja vanhemmuuden läpikäymisestä. Tähän saattoi vaikuttaa menetelmä: draamassa asiakastilanteet ja niihin liittyvät tunteet puretaan itse työskentelyn yhteydessä. Intensiivisten draamatilanteiden arviointi välittömästi niiden jälkeen voi olla työlästä tilanteiden nostattamien vahvojen tunnekokemusten vuoksi.

Palautteissa korostuivat vahvuudet ja mahdollisuudet, heikkouksia ja uhkia kirjattiin selvästi vähemmän. Swot-arviot liittyivät ammattitaitoon, asiakastyöhön, perheisiin, moniammatillisuuteen ja työvälineisiin/koulutusmetodiin (draamatyöskentelyyn, roolikartan käyttöön). *Vahvuuksina työntekijät pitivät sitä*, että olivat saaneet lisää rohkeutta sekä suhteessa omaan itseensä että asiakasvanhempiin. Vahvistavana koettiin myös koulutuksen osallistujajoukon moniammatillinen koostumus. Yksi vastaaja piti isän roolin esiin nostamista tärkeänä vahvuutena ja mahdollisuutena.

Heikkouksina oli paljastunut oma arkuus, ”kiltteys” asiakastyössä, toisaalta työyhteisön riittämätön tuki sekä vanhemmuuden tukemisen ja arvioinnin työvälineiden puutteellinen hallinta. Asiakastyön tarvitsema aika tuli esiin yhtäältä huolena ajan puutteesta, toisaalta oivalluksena siitä, että ongelmatilanteen selvittelyssä liika kiirehtiminen ei ole eduksi. Yksi vastaaja korosti miesnäkökulman tärkeyttä.

Koulutuksen arveltiin avanneen paljon mahdollisuuksia, mutta se sisälsi myös uhkia ja pelkoja. *Uhkaavana ja pelottavana* osanottajat mainitsivat asiakastyöhön liittyen ajan ja taitojen riittämättömyyden sekä perheen rajojen, intimitietin, kunnioittamisen haasteen. Osa osanottajista pelkäsi myös, että ei saa tukea työyhteisöltä ja/tai muulta yhteistyöverkolta omalle työlleen. Koulutusmetodin draamatyöskentely oli haastava. Metodi ei jättänyt osanottajia kylmäksi vaan muutti paitisi asiakaskertomukset myös työntekijät itsensä eläväksi elämäksi. Huoli oman persoonan ”peliin laittamisesta” oli monella mielessä.

Elämäkerrallinen, toiminnallinen lähestymistapa oli avannut runsaasti uusia näkökulmia ja lähestymistapoja konkreettisiin asiakastilanteisiin. Sosiodraama vahvisti roolikartan käyttöä konkreettisenä työvälineenä ja auttoi kehittämään kartan käytöstä työpaikkakohtaisia sovelluksia. Mahdollisuutena nousivat esiin myös vanhempien rohkeampi ja suurempi kohtaaminen. Muutama mainitsi myös lapsen näkökulman sellaisena uutena mahdollisuutena, jota koulutus oli tarjonnut. Palautetta annettiin myös työyhteisöstä, moniammatillisesta yhteistyöstä ja työmäärästä, työn sisältämästä kiireestä. Työntekijät esittivät koulutuksen kaikissa vaiheissa huolensa omien voimiensa riittävydestä ja ajan puutteesta.

Yhteenveto ja pohdinta

Vanhemmuutta etsimässä

Voidakseen jakaa perheiden kanssa kasvattajuutta ja tukea äitien ja isien vanhemmuutta työntekijöiden on hyödyllistä tunnistaa oma paikkansa vanhemmuuden sukupolvisessa, kulttuurisessa ketjussa. Vanhempien ohella työntekijät edustavat vanhemmuuden kulttuurisia, kullekin sukupolvelle tyypillisiä käsityksiä, uskomuksia ja tapoja. Jokaisella työntekijällä on kokemusta saadusta vanhemmuudesta omassa lapsuudessaan. Valtaosalla työntekijöistä on myös kokemusta omille lapsille annetuista vanhemmuudesta aikuisuudessa. *Koulutuskokeilun lähtökohtana oli kysymys siitä, miten muuntaa työntekijöiden havainto vanhemmuuden sukupolvisesta muutoksesta yhteistyötä ja vanhemmuutta vahvistavaksi työotteeksi.*

Vanhemmuuden muistelutyössä ja sukupolvisessa paikantamisessa hyödynnettiin *vanhemmuuden roolikarttaa*, työntekijöiden omasta elämästään piirtämiä *elämänjanoja* ja heidän kirjoittamiaan *omaelämäkertoja*. Näillä refleksiivisillä, omaa kokemusta näkyväksi tekevillä työkaluilla etsittiin ”työntekijöiden itsensä tuottamia arvioita kokemuksiin, tunteisiin ja uskomuksiin perustuvasta hiljaisesta tiedosta sekä kehyksistä, jotka määrittävät työntekijöiden toimintaa eri tilanteissa” (Yliruka 2001). Refleksiivisyys toteutui myös pari- ja ryhmätyöskentelynä, *toiminnallisena työskentelynä* ja *sosiodraamoina*. Menetelmät nostivat esiin sitä ”hiljaista tietoa, joka on osa työntekijöiden ’selkäydintä’ ja joka kehystää työntekijöiden toimintaa ongelmanratkaisutilanteissa” (Yliruka 2001). Reflektiivinen työskentelytapa avasi osanottajille uusia näkökulmia lähestyä lapsuutta, vanhemmuutta, henkilökohtaista ja ammatillista identiteettiä. Omaelämäkertojen käyttö ja tutkimus tarjosivat keinon työntekijöiden omien kokemusten ja työhön liittyvien merkitysten pohtimiselle. Tällöin työ nähdään henkilön koko elämänkaareen ja persoonallisuuteen liittyvänä. (Syrjälä et al. 1996, 140.)

Elämäkerrallisen työskentelyn tavoitteena on työntekijän ammatillisuuden vahvistaminen ja tutkiminen. *Elämäkerrallisessa koulutusryhmässä* osanottajien oman elämän muistelun ja tunnemuistojen avaamisen ajatellaan palvelevan ammatissa kehittymistä. Työskentelyn tavoite ei ole ryhmään valikoituneiden yksilöiden hoitaminen tai terapia, vaan vanhemmuuden teemojen ja kysymysten tutkiminen. Työskentelyn ainekset ammennetaan osanottajien elämästä, ensimmäisenä koulutuspäivänä työntekijöiden elämänjanoista, toisena päivänä osanottajien kirjoittamista asiakaskertomuksista.

Koska elämäkerrallisessa työskentelyssä ”terapeuttiset elementit ovat aina läsnä, ei ole mahdollista täysin erottaa toisistaan ammatillista ja henkilökohtaista kasvua

ja kehitystä ja toisaalta terapiaa” (Heikkinen 2002, 127). Bardy & Barkman (2001) kuitenkin muistuttavat, että omaan kasvuhistoriaan palaaminen voi myös nostattaa osanottajissa vahvoja, tukahtuneita tunteita ja äärimmillään johtaa jopa psykoosiin. ”Mielen järkkäminen vaatii aina ammattiapua. Arkielämän vuorovaikutustaitojen elinvoimaistamisella ei korvata terapeuttien ammattitaitoa. Tietoisuus elämäkerrallisuuteen liittyvästä riskistä mielen horjahduksiin ei kuitenkaan ole peruste välttää henkilökohtaisten kokemusten ja omien tunteiden käsittelyä.” (Bardy & Barkman 2001, 206.)

Ammatillisuuden tutkiminen ja kehittäminen elämäkerrallisesti ja tarinallisesti liittyy lapsipalvelujen työn muutokseen. Kun työn kohteena on asiantuntijan hallussa oleva, normatiivinen tieto, riittää vähimmillään, että työntekijä siirtää sitä sopivina annoksina vanhemmalle. Työntekijä jakaa tietoa jokseenkin samansisällöisenä eri perheille, riippumatta heidän tarpeistaan. Tavoitteena on, että työntekijän hallussa oleva ”oikea” tieto ”hyvästä” lapsuudesta ja vanhemmuudesta vähitellen muuntuu osaksi vanhemman tietoja ja taitoja. Vanhemmat ja perheet kuitenkin toivovat, että hoito- ja kasvatusohjeiden ja neuvojen ohella lapsipalvelujen ammattilaiset ottaisivat puheeksi, jakaisivat ja pohtisivat vanhempien omia kokemuksia, ajatuksia ja tunteita, heidän omia tarinoitaan. *Vanhemmuuden elämäkerrallinen tukeminen -koulutus pyrki vastaamaan vanhemmuuden tarinallisuuden haasteeseen. Tarinallisuudessa henkilön, vanhemman omat kokemukset ja kokemuksiin liittyvät merkityksenannot kiinnostavat.*

Kun työn kohteeksi nostetaan vanhempien omat tarinat, kokemukset ja ongelmanratkaisut, asiakasvuorovaikutus muuttuu. Työntekijä joutuu antautumaan rooliin, jossa hänen henkilökohtaiset kokemuksensa ja uskomuksensa asettuvat likeisempään kosketukseen ja hankaukseen asiakkaan tarinan kanssa. ”Vanhemman ohella myös työntekijällä on oma tarinansa. Tärkeää on, että työntekijä tunnistaa oman tarinansa ja sen, että ne ovat vain yksi näkökulma tilanteeseen lukuisien muiden mahdollisuuksien joukossa. Työntekijän suhde omaan [elämän]tarinaansa voi toimia asiakkaan tarinan portin sulkijana tai avaajana. Työntekijän on hyödyllistä kysyä itseltään, tekeekö hänen oma tarinansa hänestä uteliaan asiakkaan tarinoille vai sulkevatko ne jotain pois.” (Häggman-Laitila et al. 2000, 75.) Esimerkiksi tilanteessa, jossa äitiyslomalle jäänyt äiti jatkaa kaksivuotiaan esikoisensa kokopäivähoitoa, työntekijän, joka on hoitanut omat lapsensa vähintään kolmivuotiaaksi asti kotona, voi olla vaikea kuulla uteliaana äidin perusteluja (tarinaa) ja lähteä keskusteluun mieli avoimena.

Omaan elämäntarinaansa tutustuminen, tunnemuistoihin palaaminen ja niiden jakaminen ja kertominen mahdollistavat omalta osaltaan sen, että työntekijä eriyttää ja erottaa oman elämäntarinansa asiakkaiden lukuisista elämäntarinoista ei vain tiedollisella, vaan myös emotionaalisella tasolla. Oman elämäntarinan emotionaalinen eriyttäminen helpottaa tilan antamista sellaistenkin tarinoiden kunnioittavalle kuulemiselle, jotka ovat ehkä vastoin työntekijän omia arvoja ja asen-

teita. Jotta työntekijän oma elämäntarina ja elämäkokemukset palvelevat, ovat hyödyksi asiakkaalle, tulee työntekijällä olla riittävä tietoisuus ja ymmärrys oman elämäntarinan erillisyydestä ja kokemus identiteetin eheydestä ja vahvuudesta. Oma elämäntarina voi toimia asiakkaiden tarinoiden peilinä, mutta ei vääristävänä vaan heijastavana peilinä. Tilan raivaaminen uudelleenlaisille ratkaisuille vanhemman ja lapsen elämässä helpottuu, jos auttamisprosessin toisena osapuolena oleva työntekijä on itse tutustunut omaan elämäntarinaansa ja rakentanut itsessään tilan, jossa ”sisäinen ja ulkoinen todellisuus limittyvät siten, että työntekijä on saanut hyvän tuntuman itseensä” (Granfelt 1998, 151).

Nykyvanhemmat toivovat kokemusten ja tunteiden jakamista. Tiedon saamisen ohella yhä tärkeämpää on, että vanhemmat kokevat tulleen kohdatuksi siitä todellisuudesta käsin, jossa he elävät. ”Tarinallisuus elävöittää, tervehdyyttää ja kuntouttaa ihmistä silloin, kun se osuu kokemuksellisesti siihen, mikä vaatii käsittelyä ja avaa – ei sulje – näköaloja” (Bardy 2000, 152). Elämäkerrallisessa työskentelyssä työntekijän ammatillinen tieto ja kokemus sekä sisäinen todellisuus jäsenyivät uudelleen siten, että työntekijä voi torjumatta, syylistämättä tai väistelemättä ottaa vastaan vanhemman kokemukset.

Kyky olla tarinallisessa vuorovaikutuksessa erilaisten vanhempien kanssa vahvistuu, jos työntekijällä itsellään on kokemus vahvasta ammatillisesta ja henkilökohtaisesta identiteetistä. Vahvalla identiteetillä ei tarkoiteta jäykkää, taipumatonta identiteettiä – pikemminkin identiteettiä, joka mahdollistaa joustavan ja asiakasta kunnioittavan yhteistyön hyvinkin erilaisten perheiden ja vanhempien kanssa. Koulutuskokeilussa työntekijöiden omakohtainen vanhemmuuden reflektointi näytti paljastavan *ammattillisen jatkumon*, jonka ääripäinä ovat vahva ja hauras ammatillinen identiteetti. Vahva ja hauras ammatillinen identiteetti edustavat ammatillisen identiteetin tyyppikategorioita. Yksittäisen työntekijän ammatillinen identiteetti sisältää aineksia molemmista tyypeistä eikä ihanneidentiteettiä ole.

Työntekijöiden *ammattillinen identiteetti koettiin vahvaksi*, kun elämäntarina koettiin myönteisenä itsensä kehittämisen ja oman historian jäsenyyksen välineenä. Ammatillisesti vahvistavaa oli myös kyky ja halu muistaa oma menneisyys jokseenkin yhtenäisenä sekä kyky ja halu jakaa omasta elämästä itselle ja ryhmälle avoimesti ja rehellisesti. Ammatillisesti myönteistä oli, kun omat vaikeatkin lapsuuskokemukset toimivat työn tekemisen lähteenä ja oma vanhemmuus hyväksyttiin epätäydellisenäkin kehittymistehtäväksi. Vahva ammatillisuus liittyi myös henkilökohtaisen identiteetin selkeytymiseen. Työntekijät kokivat, että elämäkerrallisuus lisäsi itsetuntemusta, luottamusta omaan itseensä ja oman kasvun mahdollisuuteen. Vahvaan ammatillisuuteen liittyi kokemus siitä, että vanhemmuuden roolikartta ja elämäkerrallisuus lisäsi ymmärrystä vanhemmuudesta ja omasta elämästä suhteessa työhön.

Elämäkerrallinen reflektointi ja arviointi paljasti myös *hauraan ammatillisen identiteetin* kategorian. Tällöin saatuaan vanhemmuuteen liittyi pelko vanhempien menetyksestä tai pelko väistämättömästi toistuvasta sukupolviketjusta. Omassa annetussa vanhemmuudessa tunnistettiin lapsen kohtaamisen vaikeus, pelko epäonnistumisesta kasvatustehtävässä sekä epävarmuus siitä, selviytyisikö tulevista vanhemmuuden vaatimuksista. Omaan elämäntarinaaan ei joko viitattu lainkaan, tai siihen sisältyi kipeitä ja unohdetuksi luultuja muistoja, joiden jakaminen herätti paljastumisen ja paljastetuksi tuleminen tunteita. Hauraus ilmeni vaikeutena pitää kiinni omista rajoista, vaalia omaa jaksamista ja rakastaa itseään. Hauraaseen ammatilliseen identiteettiin liittyi vaikeus ottaa oma tila ja paikka työyhteisössä ja saada aikaan muutoksia. Hauraaseen ammatillisuuteen liittyi myös epäily siitä, riittääkö oma osaaminen ja hyväksyykö työyhteisö uudet ideat.

Vanhemmuutta muistelemassa ja kertomassa

Vanhemmuuden elämäkerrallisessa koulutuskokeilussa työntekijöiden omaan elämään liittyviä kokemuksia ja muistoja käytiin läpi yhden koulutuspäivän ajan. Pitkäjänteinen elämäkerrallinen prosessi edellyttää riittävän monta kokoontumis- ja koulutuspäivää. Koulutuksen kokonaisuudesta tulee suunnitella siten, että se mahdollistaa yhtäältä luottamuksellisen ryhmäprosessin syntymisen ja toisaalta yksittäisten jäsenten muistelu- ja elämäntarinatyöskentelyn. Oma elämäntarinaa on hedelmällistä avata ja kertoa likempänä sitä hitautta, jossa se on syntynyt. Yksi päivä on liian lyhyt aika, jotta menetelmä kestävästi vahvistaisi työntekijöiden henkilökohtaista ja ammatillista identiteettiä.

Elämäkerrallisen työskentelyn valmisteluun liittyy kiinteästi myös ryhmän työskentely. Vaikka ryhmä olisi hyvin asiakaskeskeisesti orientoitunut eikä se olisi kiinnostunut ihmisen sisäisestä maailmasta, täytyy ryhmän jäsenten asettua ryhmään. Ryhmään asettumista voidaan helpottaa erityisillä virittäytymisharjoituksilla. Niiden tehtävänä on helpottaa ryhmän jäsenen henkilökohtaisen identiteetin ja ryhmän jäsenyyden välistä jännitettä. Virittäytymisharjoitusten tehtävä on luoda ryhmään turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri ja lähentää ennestään tuntemattomia ihmisiä toisiinsa. Virittäytymisharjoitukset toimivat myös ryhmän jäsenten ilmaisemattomien tunteiden kanavoijina ja lämmittävät ryhmän jäseniä draamatyöskentelyyn.

Ammatillisessa, elämäkerrallisessa koulutuksessa ja työskentelyssä voidaan erottaa seuraavat, limittäin ja kerroksittain toisiinsa suhteutuvat sisällöt ja vaiheet:

1. Elvytetyt elämänmuistot – oman elämänhistorian hahmottaminen ja muistelu.
2. Elämäntarinan kerronta – omasta elämästä kertomisen taitojen kehittäminen ja tunnemuistojen tavoittaminen ja jakaminen.
3. Elävöityvä ammatillisuus – elämäkerrallisen ymmärryksen sitominen lapsuuden ja aikuisuuden välisiä suhteita koskevaan tietoon ja lapsen äänen vahvistaminen.

Elvytetyt elämänmuistot

Muistaminen ja unohtaminen edellyttävät toisiaan. Pystyäksemme muistamaan meidän on aina kyettävä osittain myös unohtamaan, hylkäämään ja valitsemaan lukuisten eri kokemusten joukosta muistettava ja kerrottava. Muistot ovat aina myös tunnehajaisia ja niihin liittyy erilaisia kokemuksia. Esimerkiksi sisarukset saattavat muistella omia vanhempiaan hyvin eri tavoin sen mukaan, millaisena kukin on kokenut lapsuudenkotinsa kasvatusilmapiirin. Kasvatusmuistot rakentuvat lapsuus- ja vanhemmuusajan tapahtumista muistetuiksi versioiksi siitä, miten muistelijaa lapsena kasvatettiin ja miten hän pyrki omia lapsiaan kasvattamaan. Muisto sisältyy aina osaksi laajempaa muistokokonaisuutta. (Kemppainen 2001, 38.)

Koulutuskokeilussa elämänmuistojen elvyttämisessä hyödynnettiin elämänjanoa ja omaelämäkertoja. Elämäntapahtumien kirjaaminen, piirtäminen ja niistä kirjoittaminen olivat eräänlaista ”dokumentointia”, elämän näkyväksi tekemistä ja uudelleen järjestämistä. Muutama osanottaja teki elämäkerrallisen työskentelyn kuluessa tärkeän kysymyksen: ”*Mikä merkitys on niillä elämäkokemuksilla, joita ei elämänjanassa muista lainkaan, ja vaikuttaako muistamattomuus lasten kanssa tehtävään työhön?*” Työntekijöiden muistamattomuus voi selittyä muun muassa sillä, että omaelämäkerrallisen työstämiselle jäi aikaa vain 1–2 viikkoa ennen koulutuspäivää. Toiseksi elämänjanojen piirtämistehtävä annettiin kaksi viikkoa ennen koulutuspäivää, ensimmäisessä pilottikunnassa vain viikkoa ennen. Työntekijät kävivät läpi elämänjanoja ja omaelämäkertoja vain yhden koulutuspäivän ajan. Mikäli osanottajat olisivat kokoontuneet useita kertoja, luottamus ryhmään olisi lisääntynyt, jolloin myös muistot olisivat monipuolistuneet ja lisääntyneet.

Toisaalta, muistaminen ja muisteleminen on dialogista; uudet elämäkokemuksemme jäsentävät muistojamme uudelleen. Muistelemme lapsuutemme kokemuksia eri tavoin eri-ikäisinä ja eri elämäntilanteissa (Kemppainen 2001, 40). Muistamattomuudesta on kuitenkin syytä olla tietoinen, sillä ”lasten ja aikuisten välisten konfliktien piilopaikka on lasten iässä olevien lasten lapsuuksien ja aikuisten iässä olevien aikuisten lapsuuksien välisissä suhteissa, jolloin lapsikeskeisy-

delle syntyy tilaa siinä määrin kuin lapsuudelle on tilaa kahdessa sukupolvessa” (Bardy 1996, 294).

Elämäkerrallisen lähestymistapaan liittyi jossain määrin epätietoisuus myös siitä, mihin muistoihin sukeltaminen saattaa johtaa. Saadun ja annetun vanhemmuuden läpikäymisen tavoitteena oli, että työntekijät tulisivat tutummiksi oman elämäntarinansa, muistojensa, uskomustensa ja mielikuviansa kanssa. Muistelutyön (elämäkerrallisen työskentelyn) tavoitteena ei ole omien vanhempien tai itsen (julkinen) arvosteleminen, syyttäminen tai paljastaminen. Työntekijässä voi kuitenkin käynnistyä prosessi, joka nostaa pintaan menneisyyteen unohdetut tai jätetyt ahdistavat tai surulliset tunteet, kokemukset ja muistot, mihin osa swotitsearcharvioista näyttäisi viittaavan. Tämä on elämäkerrallisen työskentelyn tarjoama mahdollisuus, ja tie unohduksiin jääneihin tunteisiin ja tunneilmaisuihin voi avautua. On viime kädessä työntekijän valinta, miten hän esiin nousseiden tunnemuistojen kanssa toimii: ottaako puheeksi omien vanhempiensa kanssa, käykö asioita läpi ystävän tai työtoverin kanssa, prosessoiko itsekseen esimerkiksi päiväkirjaa kirjoittaen vai hakeutuuko ammatti-ihmisen puheille.

Tässä koulutusryhmässä osanottajille ei erikseen varattu tilaa tai aikaa työskentelyn herättämien tunnemuistojen jatkotyöstämiseksi. Toisaalta, muistelutyö pidettiin emotionaalisesti sellaisella tasolla, että osanottajien riski joutua syvien traumojen tai vaikeiden elämäkokemusten äärelle oli vähäinen. Omaelämäkerrallisessa päivässä ei esimerkiksi hyödynnetty psykodraamoja eikä elämäkokemusten käsittelyä tehostettu taidelähtöisin menetelmin (esim. valokuvaterapia). Tunnemuistojen käsittelyyn on kuitenkin syytä varautua. Työnohjaus, koulutusryhmän riittävän tiheä kokoontuminen ja henkilökohtaiset palautekeskustelut ovat eräitä mahdollisuuksia tunnekokemusten jatkotyöstämiseksi.

Elämäntarinan kerronta

Elämäntarinan kerronnassa osanottajat jakavat piirretyn ja/tai kirjoitetun elämäntarinan tai jonkin sen osa-alueen. Elämäntarinan kerronta on alkanut jo muistelutyössä, jossa käynnistyy sisäisen tarinan kerronta (Hänninen 1999). Sisäinen tarina viittaa siihen tapaan, jolla henkilö puhuu itsensä kanssa omasta elämästään ja elämäänsä liittyvästä tapahtumasta. Tämän koulutuskokeilun ajatuksena on, että ihmiset ”antavat kokemuksilleen merkityksen tarinoiden välityksellä. Kokemus ei ole edes kokemus ennen kuin se on koettu, toisin sanoen ennen kuin siitä on tehty tarina. Kerromme ensin tarinoita itsellemme, sitten muut kertovat meille omiaan.” (Williams 2002, 21.) Elämäntarinan kerronta tarkoittaa oman elämäntarinan tavoittamista ja siitä kertomista. Yhteisessä koulutuspäivässä sisäinen, yksityinen muuttuu yhteiseksi, kollektiiviseksi.

Omasta elämästä kertominen koettiin valtaosin myönteiseksi. Kehittämistehävän mukaisesti kerronta keskittyi vanhemmuuteen. Työntekijöiden mukaan

oman vanhemmuuden arviointi tuntui vaikeammalta kuin saadun vanhemmuuden arviointi. Osanottajat kiinnittivät huomiota siihen, että saadun vanhemmuuden kerronnassa ja annetun vanhemmuuden arvioinnissa negatiiviset, heikot puolet nousivat vahvuuksia spontaanimmmin esiin. Jakaminen ryhmässä oli keventänyt ja tasapainottanut heikoiksi koettuja vanhemmuuden rooleja. Omille lapsille haluttiin antaa sitä, mistä itse oli omassa lapsuudessa jäänyt paitsi, esimerkiksi sosiaalisia taitoja. Vanhemmuuden ymmärtäminen kehitystehtäväksi ja mahdollisuus harjaantua eri rooleissa koettiin huojentavaksi. Kehittymistarpeet liittyivät lapseen, itseen ja vuorovaikutustaitoihin. Suhteessa lapseen työntekijät pitivät tärkeänä keskustelun, kuuntelun ja tunneilmaisun kehittämistä sekä ristiriidoista selviämisen tukemista. Vanhemmuudessa kehittyminen edellytti kykyä pitää kiinni omista rajoista, huolehtimista omasta jaksamisesta ja itsensä rakastamista.

Saatu vanhemmuus ja annettu vanhemmuus toimivat vanhemmuuden sukupolvisina peileinä ja kertomuksina. Vanhemmuuden roolikarttaa hyödyntäen voitiin koota osanottajien yhteinen sukupolvinen roolikartta. Vanhemmuuden tehtävät, roolit, saavat erilaisia merkityksiä eri sukupolvilla. Koulutus auttoi havaitsemaan ja jäsentämään vanhemmuuden kulttuurisia eroja.

Elämäntarinan kerronta -vaihe viittaa Bardyn ja Barkmanin (2002) tarkoittamaan elämäkerronnallisuuteen, joka on ”elämän juonen ja mielen kieliopin etsintää maailmassa oloa jäsentävällä tavalla”. Tällöin tavoitteena on, että työntekijä pääsee lähelle oman elämänsä kokemuksia emotionaalisesti todella tasolla. Elämäkerronnallisuuden pyrkimyksenä on arkisen kanssakäymisen ja ilmaisuuden rikastuttaminen ammatillisessa hoito- ja kasvatustyössä.

Elävöitynyt ammatillisuus

Elävöitynyt ammatillisuus viittaa siihen kohtaan ammatillista kehittymistä, jossa työntekijä nykyistä vahvemmin kykenee tavoittamaan lapsen tarpeita, kokemuksia ja olemusta. Elävöitynyt ammatillisuus tarkoittaa myös työntekijän kykyä tunnistaa ja pitää kiinni omista rajoistaan ja jaksamisestaan. Elävöityneessä ammatillisuudessa työntekijän ”tunteet ovat ammatin palveluksessa”. Esimerkiksi suhde lapsen itkuun voi muuttua sen kautta, että työntekijä tavoittaa jonkin itselle merkityksellisen lapsuutensa itkun ja kokemuksen siitä, miten itku vastaanotettiin. Vastaavasti koskettaminen tai sylissä pito voi saada uuden merkityksen.

Elävöityneellä ammatillisuudella tarkoitetaan prosessia, jossa elämäkerrallinen ymmärrys ja kokemus liittyy osaksi työntekijän ammattitietoa ja -taitoa. Kouluskokeilussa elävöityvää ammatillisuutta harjoiteltiin asiakasvuorovaikutusta tutkivissa draamaharjoituksissa. Muun muassa eräs draamaharjoitus käsitteli työntekijän omaa, olemassa olevaa asiakastapausta. Asiakkaan, äidin, roolista käsin työntekijä sai uuden oivalluksen siitä, kuinka uusi vauva ikään kuin toimi äidin turvana, puskurina, muuta maailmaa vastaan. Kun lapset kasvoivat tiettyyn ikään, äidin

suhde lapsiinsa muuttui merkittävästi. Tämä oli työntekijältä jäänyt arkityössä havaitsematta. Koulutuskokeilussa ei kerätty työntekijöiltä palautetta siitä, miten koulutus oli jälkikäteen elävöittänyt lasten ja vanhempien kanssa tehtävää työtä.

Elävöitynyttä ammatillisuutta kuvataan muun muassa lastenkotityöntekijöiden elämäkertaketjussa. Lastenkotityöntekijöiden koulutuksessa teetetty kosketteluharjoitus oli ”opettanut työntekijöitä koskettamaan lapsia laitoksessa ja löytämään luontevat muodot, säätämään sopivasti etäisyyttä ja läheisyyttä eri-ikäisiin tyttöihin ja poikiin, lyhytaikaisiin tuttavuuksiin ja vuosia kestäviin suhteisiin. Ilman harjoituksen herättämiä aistiperäisiä muistoja keskustelu olisi jäänyt tavanomaisen ohuen rationaalisuuden tasolle” (Bardy & Barkman 2002, 204.) Elävöitynyt ammatillisuus voi olla osa elämäkerrallista koulutusta. Ammatillista elävöitystä voidaan tukea myös itse koulutusprosessin jälkeen esimerkiksi työnohjauksella.

Vanhemmuutta tukemassa

Vanhemmuuden tukemista analysoitiin työntekijöiden kirjoittamien *asiakastarinoiden* ja asiakastarinoista tehtyjen *sosiodraamojen* avulla. Asiakaskuvauksia pyydettiin pulmallisiksi koetuista tilanteista vanhempien ja perheiden kanssa. Asiakastarinat jakautuivat päiväkotitarinoin, neuvolakertomuksiin, perhetyön tarinoin ja työntekijöiden uupumuskertomuksiin.

Päiväkotikertomukset liittyivät työntekijöiden ja vanhempien eriäviin kasvatuskäsityksiin, lapsen rajojen asettamiseen, ennakoimattomiin vahinkotilanteisiin, akuutteihin perhekriiseihin ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden ja vanhemmuuden vastuun väliseen ristiriitaan. Vanhemmuuden tukemisen motiivi syntyi lapsen toimintaan, käytökseen, kehitykseen tai terveyteen liittyvästä ongelmasta tai havainnosta. Aloitteentekijänä oli joko työntekijä tai vanhempi. Kuvauksissa henkilökunta määritteli lapsen ongelmiksi rajojen puutteen (lasten piittaamattomuus, ohjeiden ja sääntöjen vastustus), perustaitojen kehittymättömyyden (osaamattomuus pukemisessa, ruokailussa, wc-hygieniassa), rutiineihin ja rytmiin sopeutumattomuuden (imetys, päivälepo, ruokailu), kehityksen hitauden tai lapsen käyttäytymisongelmat (kaoottiset tuonti- ja hakutilanteet, itsen tai toisten lasten vahingoittaminen). Ongelmana nähtiin myös lapsen ja vanhemman liian vähäiseksi jäävä yhteinen aika.

Kertomusten vanhemmat kuvattiin tarinoissa joko vähätteleviksi, passiivisiksi, niukasti puhuviksi, hellämielisiksi tai kyvyttömiksi asettamaan rajoja. Osassa tarinoita vanhemmat (äidit) kuvattiin väsyneiksi, voimattomiksi ja avuttomiksi tai välinpitämättömiksi. Rajojen asettamisen -tarinoissa vanhemmat olivat yhteistyöhaluisia, akuuteissa perhekriiseissä vihamielisiä ja uhkailevia. Työntekijät tasapainoilivat oman ja vanhempien näkemysten välillä. Päiväkotikertomukset eteni-

vät kahdessa tasossa: yhtäältä kuvattiin tarinaa suhteessa lapseen, toisaalta tarinaa suhteessa vanhempaan/perheeseen. Tarinoissa työntekijät halusivat muuttaa joko lapsen käytöstä, äidin toimintaa, perheen sisäistä työnjakoa tai päiväkodin ja kodin välistä vastuunjako.

Neuvolakertomukset olivat tarinoita neuvottomista, masentuneista tai sinnittelevistä äideistä. Neuvottomien ja masentuneiden äitien joukko sai vaativassa tilanteessa apua työntekijältä. Työntekijä kuunteli, rohkaisi ja antoi neuvoja, mikä auttoi äidit vaikean tilanteen yli. Sinnittelevien äitien tarinoita leimasi äitien yksin selviämisen tarve. Isää ei joko ollut tai hän oli jatkuvasti poissa perheestä. Äidit elivät epävakaisissa perheoloissa. Sinnittelevien äitien tilanteissa työntekijä on huolissaan, paitsi äidistä, myös lapsen/lasten terveydestä ja hyvinvoinnista. Äiti kuitenkin joko torjui työntekijän avun tai suhtautui siihen välinpitämättömästi. Sinnittelevien äitien tarinat usein pitkittyivät ja muuttuivat moniammatillisen tukemisen tarinoiksi.

Perhetyön asiakaskertomukset olivat moniammatillisen tuen tarinoita, jotka olivat usein jatkuneet vuosia. Perheiden ongelmat olivat monikerroksisia ja jokseenkin massiivisia. Edistystä tapahtui yksittäisissä ongelmissa ja yksittäisen perheenjäsenen osalta. Koko ongelmavyöhytettä ei ratkaistu. Työntekijän uupumustarinoissa oli kyse asiakastilanteen työntekijässä herättämistä voimattomuuden ja uupumuksen kokemuksista.

Muutamassa asiakaskertomuksessa mainitaan ohimennen, että *vanhemman elämänhistoriaan* sisältyy oma huostaanotto, oman lapsen aikaisempi huostaanotto, adoptio tai lapsen kuolema. Vanhemman taustasta nousevat merkittävät elämäntapahtumat näyttäytyivät asiakastarinoissa pikemminkin kontrolloinnin kuin myönteisen tuen perusteena. Elämänkaaren tapahtumia ei otettu avoimesti esille sen enempää kirjoitetuissa kuin dramatisoiduissakaan asiakastilanteissa, mutta ne loivat selvästi jännitteitä työntekijän ja vanhemman vuorovaikutukseen. Työntekijän halu tukea ei tavoittanut vanhempaa, sillä hän epäili tuen olevan julkilausumatonta kontrollia, mitä se osittain myös oli.

Työntekijät rakensivat asiakastarinoista *sosiodraamoja*, joissa äidin, isän, lapsen, työntekijän ja muiden tarinan henkilöiden elämä ja todellisuus alkoivat elää. Työntekijöiden ammatillisia työ- ja toimintatapoja refleктоivissa sosiodraamoissa oli läsnä vahva tunnelataus. Vanhempien vihamielisyys, epävarmuus ja uupumus ja työntekijöiden pidätelty suuttumus, huoli ja epätietoisuus olivat tilanteissa vahvasti läsnä. Draamatyöskentelyn keskeinen, uutta luova elementti oli, että roolihahmot saattoivat kesken asiakastilanteen puhua ääneen, ”tuulettaa” ajatuksiaan. Ääneen puhuminen antoi roolihenkilöille vapauden ilmaista pidäteltyjä tunteita, jotka olivat estäneet luottamuksellisen vuorovaikutuksen. Tunnetuuletus kevensi lukkiutunutta vuorovaikutustilannetta ja edisti rakentavan ratkaisun löytymistä. Draamallinen työskentely vahvisti roolikartan käyttöä ja auttoi kehittämään siitä työpaikkakohtaisia sovelluksia. Vanhempien rohkeampi ja suurempi kohtaaminen

ja pulmallisten asioiden puheeksi ottaminen helpottuivat. Muutama mainitsi myös lapsen näkökulman vahvistuneen ja kirkastuneen työskentelyn tuloksena.

Asiakastarinat olivat, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta *naisten tarinoita*. Naistyöntekijät tukivat ja auttoivat naisia, äitejä. Naiskeskeisyys korostui myös siinä, että kolmannes asiakasperheistä oli yksinhuoltajia. Monessa ydinperheessäkin isän poissaolo oli kouriintuntuva, pikkulapsiperheen arjen jäädessä täysin äidin vastuulle. Useita asiakastarinoita yhdistikin naisten – sekä naistyöntekijöiden että asiakasäitien – kokema uupumus ja huoli.

Isät olivat silmiinpistävässä poissa olevia pienten lastensa arkipäivässä ja pulmien selvittelyssä. Neuvoloissa asiakas oli ensisijaisesti äiti ja lapsi ja päiväkodissaakin isä mainittiin vain satunnaisesti. Vanhemmuuden tukeminen tarkoitti tarinoissa käytännössä äitien tukemista. Kun asiakaskertomukset muutettiin sosiodraamoiksi, isän asema ja merkitys äiti-lapsisuhteen mahdollisena tasapainottajana ja lapsen elämäntilanteen kannattelijana korostui. Tämä tuli näkyviin muun muassa siten, että sosiodraamatyöskentelyssä työntekijät halusivat selvittää tilannetta usein perheen kotona. Näin isä saatiin helpommin mukaan neuvotteluun ja tilanteen jälkihoitoon.

Lapsen oma tarina jäi kuvauksissa ohueksi. Lapsia ei, iästä riippumatta, useimmiten otettu mukaan tilanteen käsittelyyn tai ratkaisujen etsintään. Lapsi sai asiakaskertomuksissa toimenpiteiden kohteen aseman. Lapsen esittäminen toimijana oli vierasta. Tarinoista puuttui jokseenkin kokonaan lapsen ja vanhemman (äidin) välisen suhteen luonnehdinta tai pohdinta. Lapsen oireen, ongelman tai käytöksen takaa tuli monasti ilmi vanhempien (äidin) syvää uupumusta, äitiyden, isyyden tai parisuhteen ristiriita, akuutti avioerokriisi tai työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia. *Tarinat antavatkin viitteitä siitä, että lasten väitetyin rajattomuuden taustalla on huomattavasti syvempiä perheiden ja vanhempien omaan elämäntilanteeseen liittyviä ongelmia kuin pelkästään vanhempien haluttomuus tai kyvyttömyys pitää kiinni esimerkiksi lapsen perushoidon rytmistä tai rajoista.* Perhetilanteiden muutos- ja solmukohdissa on tärkeää avautua lapsen käyttäytymisen mielekkyyden ymmärtämiseen osana lapsen elämäntilanteen kokonaisuutta.

Työntekijöiden jatkuvana haasteena oli löytää sopiva suhde lapsen tai äidin takaa aukeavaan perheeseen. Haaste liittyy myös peruspalvelun ja erityispalvelun keskinäiseen tehtävä- ja vastuunjakoon. Peruspalveluissa suhdetta lapseen ja lapsen perheeseen voidaan vahvistaa ja syventää kotikäynnillä. Työntekijän kuva perheestä täydentyy ja monipuolistuu. *Kotikäynnit* voivat toimia sillanrakentajana palvelun ja perheen välillä. Kotikäyntien sisällyttämistä osaksi tavanomaista palvelutoimintaa tulisikin sekä neuvola- että päivähoitopalveluissa lisätä. Kotikäyntiin turvautuminen ongelmatilanteissa on siten luontevampaa ja vähemmän alleviivaavaa. Työntekijät olivat tietoisia, että perheiden elämäntavat ja kasvatuskäsitteet olivat yksilöllistyneet. Työntekijät painottivat ennakoivaa työtettä ja pitivät tärkeänä yhteisen kielen löytämistä vanhempien kanssa. Yhteisen kielen löytäminen

edellyttää työntekijältä tietoa vanhemmuuden kulttuurisesta muutoksesta ja taitoa tavoittaa vanhemman kokemus ja perheen yksilöllinen elämäntapa. Kyse on aina tietyn vanhemman ja tietyn lapsen välisen suhteen ja tilanteen ratkaisusta.

Moniammatillisuus ja verkostoituminen vahvistuivat. Kukin pilottiryhmä oli koottu samalla palvelualueella työskentelevistä neuvola-, päiväkotij- ja perhetyöntekijöistä. Moni tapasi oman alueensa neuvola-, päiväkotij- tai perhetyöntekijöitä ensimmäisen kerran, vaikka he työskentelivät samojen perheiden kanssa. Yhteiset koulutustilanteet loivat luonnollisen pohjan moniammatilliselle verkostolle.

Vanhemmuudesta ovat huolissaan niin asiantuntijat kuin vanhemmat. Hyvän vanhemmuuden harjoittamiseen on tarjolla rajattomasti tietoa, neuvoja ja ohjeita. Vanhempien itsensä mielestä palveluissa on liian harvoin mahdollisuus keskustella sellaisista perustavista kysymyksistä kuin vanhemmuuden identiteettistä, vanhemmuuteen kasvusta ja lapsen ja vanhemman välisestä tunnesuhteesta. Tai niistä taloudellis-yhteiskunnallisista ristipaineista ja reunaehdoista, joihin työn, asumisen ja perhe-elämän yhteensovittaminen vanhemmat asettaa. Vanhemmuuden vahvistamiseksi tarvitaan lapsipalvelujen neuvonta- ja tiedonjakokulttuurin rinnalle uudenlaista *keskustelu- ja kumppanuuskulttuuria*. Sellaista palvelukulttuuria, jossa tuetaan ja jaetaan perheiden, vanhempien ja lasten omia kysymyksiä, tarinoita ja pulmia. Keskustelu- ja kumppanuuskulttuurissa sellaiset ominaisuudet kuin hienotunteisuus, kunnioitus, empatia, jämäkkyys, luotettavuus ja tasa-arvoisuus korostuvat. Voidakseen ohjata vanhempia uusiin ratkaisuihin ja toimivampiin tarinoihin, työntekijän tulee antautua avoimeen dialogiin niin itsensä kuin vanhempien kanssa.

LÄHTEET

- Arnkil, Tom; Eriksson, Esa; Saikku, Peppi (1998). Huolen harmaa vyöhyke. Dialogi 7/98. Helsinki.
- Bardy, Marjatta (1998). Lapsi- ja aikuissukupolvi-yhteiskunta. Stakes, Yhteiskuntapolitiikka 63:1. Helsinki.
- Bardy, Marjatta (1996). Lapsuus ja aikuisuus – kohtauspaikkana Émile. Stakes, Tutkimuksia 70. Helsinki.
- Bardy, Marjatta; Barkman, Johanna (2001). Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisina kysymyksinä. Stakes, Yhteiskuntapolitiikka 3. Vol 66. Helsinki.
- Bardy, Marjatta; Salmi, Minna; Heino, Tarja (2001). Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes. Raportteja 263. Helsinki.
- Dunderfelt, Tony (1996).: Elämäntutkimus. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. WSOY.
- Eronen, Hanna (2001). Havaintomuistiinpanot Vanhemmuus meissä -koulutusjaksoista. Julkaisematon lähde. Helsinki.
- Granfelt, Riitta (1998). Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki. Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Heikkinen, L. T. Hannu (2002). Telling Stories in Teacher Education. A narrative-biographical view of portfolio work. Teoksessa Huttunen, Rauno; Heikkinen, L. T. Hannu; Syrjälä, Leena (toim.): Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers. SoPhi 67. Jyväskylän yliopisto.
- Helminen, Marja-Liisa; Iso-Heiniemi, Mari (1999). Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Hoikkala, Tommi (1993). Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus?: aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Gaudeamus. Helsinki.
- Häggman-Laitila; Ruskomaa, Leena; Euramaa, Katri-Ina (toim.) (2000). Varhaista tukea lapsiperheille. Kokemuksia Lapsiperhe-projektin perhetyöstä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Raha-automaattiyhdistys. Helsinki.
- Hänninen, Vilma (2000). Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitas Tampereensis 696. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Karila, Kirsti; Nummenmaa, Raija (2001). Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. WSOY. Helsinki.
- Karppinen, Seija; Tervonen-Arnkil, Kaisa (2001). Solveig-terapia eli menneisyysmatkailu – muistiinpanot Esko Varilon esityksestä. Teoksessa Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksessa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Katvala, Satu (2001). Missä äiti on? Äitejä ja äitien uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 186. Jyväskylän yliopisto.
- Kemppainen, Jaana (2001). Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 190. Jyväskylän yliopisto.
- Korhonen, Merja (1999). Isyyden muutos. Keskiikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 39. Joensuu 1999.
- Korhonen, Merja (2001). Mitä on olla aikuinen? Luentotiivistelmä. Suomen Lastenhoitoalan liiton opintopäivät 26.10.2001. Vantaan Heureka.
- Korhonen, Merja (2002). Aina oli joku kotona. Teoksessa Kolbe, Laura; Järvinen, Katriina (toim.): Onks ketään kotona? Kustannusosakeyhtiö Tammi. Pieksämäki.
- Kottippäi' – Vanhemmuuden tukemisen hanke Raumalla ja lähiseudulla. Toimintakertomus ajalta 1.9.–31.12.2000.
- Kottippäi'-projektisuunnitelma. (2000). Tukea vanhemmuuteen yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen kanssa. "Vanhemmuus kysyy rakkautta ja lujaa luonnetta" Rauma.
- Lammi-Taskula, Johanna; Varsa, Hannele (2001). Vanhemmuuden aika. Vanhemmuuden tukemisen käytännöt ja haasteet osana neuvoloitten ja päiväkotien työtä. Stakes, Aiheita 7/2001. Helsinki.
- Mannheim, Karl (1952/1959). The Problem of generations. Teoksessa Kecskemeti, P. (toim.): Essays on the sociology of knowledge. 2. painos. London: Routledge & Kegan Paul LTD.
- Meidän Jyväskylä -kasvatusyhteistyö. (2001). Julkaisematon materiaali. Jyväskylä.
- Moilanen, Pentti (1999). Piilevä tieto ja reflektio. Teoksessa Heikkinen, Hannu L. T.; Huttunen, Rauno; Moilanen, Pentti (toim.): Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Atena-kustannus. Jyväskylä.
- Niemelä, Pirkko (1993). Kyllin hyvä äiti. Teoksessa Kasvun paikka. Lapsuus, vanhemmuus, päi-

- vähoito, esi- ja alkuopetus, yhteistyö. Oy Yleisradio Ab. Opetusjulkaisut.
- Nieminen, Seija; Saarenheimo, Marja (1981). Morenolainen psykodraama. Historiallinen ja filosofis-psykologinen analyysi. Psykologien Kustannus Oy. Helsinki.
- Novitsky, Natalia (1989). Kuntouttava sosiodraama. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1989. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Ojanen, Sinikka (toim.) (1996). Tutkiva opettaja. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tampere.
- Pulkkinen, Lea (2002). Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Puroila, Anna-Maija (2002). Kohtaamisia päiväkotitarjessa – kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Acta Universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium 51. Oulun yliopisto. Oulu.
- Roos, J. P. (1987). Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Helsinki.
- Rusanen, Erja (1995). Ongelmalapset päivähoitossa. Tutkimus kasvatuskäytäntöjen kehittämistä päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Suomen Kuntaliiton julkaisuja. Helsinki.
- Räsänen, Marjo (2000). Sillanrakentajat – Kokeuksellinen taiteen ymmärtäminen. Taide- ja teollinen korkeakoulun julkaisu A29.
- Syrjälä, Leena; Estola, Elli; Mäkelä, Maarit; Kangas, Pia (1996). Elämäkerrat opettajien ammatillisen kasvun kuvaajina. Teoksessa Ojanen, Sinikka (toim.): Tutkiva opettaja. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tammer-Paino. Tampere.
- Teknillinen korkeakoulu. <http://www.hut.fi>.
- Tietopaketti Vanhemmuuden tukemisesta Espoon keskuksen sosiaali- ja terveystieteiden keskuksessa. (2000). Vanhemmuuden tukeminen projekti 1/2000. Espoon sosiaali- ja terveystieteiden keskuksen kaupunki.
- Valkonen, Leena (1995). Kuka on minun vanhempani? Perhehoitotuorten vanhempi-suhteet. Stakes, Tutkimuksia 52. Helsinki.
- Vilkko, Anni (2001). Koti mielessä. Teoksessa Jarva, Vuokko; Korvela, Pirjo (toim.): Koti tieteen risteyksessä. 110 vuotta kotitalousopettajien koulutusta. Juhlaseminaari 15.1.2001. Helsingin yliopiston Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Julkaisuja 9. Helsinki.
- Vilkko, Anni (1997). Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Williams, Antony (2002). Ryhmän salaisuudet. Sosiometria muutoksen voimavarana. Paino WS Bookwell Oy. Juva. Tampere.
- Yliruka, Laura (2001). Sosiaalityöntekijät oman työnsä arvioijina. FinSocnews. Uutiskirje sosiaalihuollon menetelmien arvioinnista 2/2001. Stakes, FinSoc – sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä. Helsinki.

Pilottikuntayhteistyö

Pilottikuntien valikoituminen

Työ- ja toimintakäytäntöjä kehitettiin koulutuskokeiluna kolmen kunnan kanssa: Espoo, Jyväskylä, Rauma. Yhteistyökuntia valittaessa lähtökohtana oli, että

- kunnassa on suunniteltu ja käynnistetty oma vanhemmuuden tukemisen kehittämishanke
- kunnan kehittämishanke kattaa yksittäistä palveluyksikköä laajemman alueen
- kehittämishanke kattaa alle kouluikäiset lapset ja perheet
- kunnat ovat motivoituneita ja halukkaita yhteistyöhön.

Kuntien valikoituminen tapahtui siten, että Espoosta ja Jyväskylästä oli lähetetty jo neuvola- ja päiväkotikyselyn yhteydessä esitemateriaalia kaupungin omasta projektista. Yhteydenotto projektivastaava Liisa Ollikaiseen Espoossa ja projektijohtaja Leevi Launoseen ja myöhemmin projektivastaava Aila Koistiseen Jyväskylässä poiki myönteisen vastaanoton. Samoihin aikoihin Rauman Kottippäi'-hankkeen projektipäällikkö Johanna Talo otti yhteyttä Stakesiin ja tiedusteli yhteistyömahdollisuutta. Koska aikaa pilottikuntayhteistyön käynnistämiseen ja toteuttamiseen oli varsin rajallisesti, päädyttiin kaupunkeihin, joiden oma vanhemmuuden/kasvatustyön tukemisen hanke oli jo edennyt suunnittelu- ja valmisteluvaiheesta toimeenpanovaiheeseen. Näin kaupunkien päätökset mukaantulosta toteutuivat aikataulun edellyttämässä ajassa.

Edelleen edellytyksenä oli, että pilottikuntien työntekijät voivat irrottautua koulutus- ja kehittämisprosessiin tarvittaviksi ajaksi. Käytännössä työntekijät osallistuivat kolmeen koulutuspäivään. Lähtökohtana oli, että osanottajat sitoutuvat koko koulutusprosessiin. Lisäksi kustakin pilottikunnasta kutsuttiin edustaja Vanhemmuuden aika -yhteistyöfoorumiin.

Pilottikuntayhteistyössä Stakes vastasi kuntakohtaisten koulutuspäivien suunnittelusta ja toteutuksesta, yhteisen loppuseminaarin järjestämisestä, haastattelu- ja asiakasmateriaalin keräämisestä ja analysoinnista sekä loppuraportista. Pilottikunnat tarjosivat koulutuspaikan. Alkuun arvioitiin, että pilottikuntien/-työpaikkojen kanssa voitaisiin erikseen sopia kunta-/työpaikkakohtaisista tavoitteista: vanhemmuuden tukemisesta esikoisen syntymässä, lapsen aloittaessa päivähoiton, ikäkausitarkastusten yhteydessä, sisaruksen syntymän yhteydessä (päivähoito-oikeuden käyttö), erityistä tukea tarvitsevien perheiden kanssa jne. Käytännössä näitä tilanteita käytiin läpi Vanhemmuus voimavaraksi asiakastyössä -koulutuspäivän aikana.

Kullekin pilottikunnalle käytiin esittelemässä Vanhemmuuden elämäkerrallista koulutusta. Kukin pilottikunta päätti osanottajien lukumäärän ja ammattija-kauman. Toivomuksena esitettiin, ettei koulutusryhmä kasvaisi yli 25:n ja että siihen kuuluisi ainakin päivähoiton ja neuvolan työntekijöitä mieluiten samalta alueelta.

Espoon keskuksen sosiaali- ja terveyskeskuksen alueelta mukaan tuli 26 osanottajaa, joista 11 päivähoitosta, 9 neuvolasta, 4 kotipalvelusta ja 2 perhetyöstä. Perhetyön tekijöistä toinen oli Perhepyykki-projektista. Raumalla osanottajat tulivat eri puolelta kaupunkia, heitä oli yhteensä 25, joista 19 päivähoitosta ja 7 neuvolasta. Jyväskylässä koulutukseen osallistui 15 työntekijää, joista 10 päivähoitosta, 2 neuvolasta ja 3 perhetyöstä. Jyväskylässä ja Raumalla päivähoiton työntekijöiden osuus painottui, Espoossa jakautui tasan suhteessa muihin palveluihin.

Aikataulu

Elämäkerrallista prosessityöskentelymallia käytiin esittelemässä pilottikunnille vuoden 2001 helmi-maaliskuussa. Espoon työntekijöille vanhemmuuden elämäkerrallista koulutushanketta esiteltiin Roolikartta-koulutuksen yhteydessä 1.3.2001 ja Espoon Haasteena vanhemmuus -projektiryhmän jäsenille 21.3.2001. Jyväskylässä koulutusprosessia esiteltiin sekä työntekijöille että Meidän Jyväskylä -hankeorganisaation vastuuhenkilöille 9.3.2001. Raumlaisille syventävää koulutusotetta esiteltiin niin ikään Vanhemmuuden roolikartta -koulutuksen yhteydessä 27.4.2001, missä myös kerättiin kiinnostuneiden nimet ja sovittiin pilottikuntien kanssa roolikarttakoulutuksen aikataulu. Tässä yhteydessä perehdyttiin myös pilottikuntien omiin vanhemmuuden tukemisen projekteihin ja valittuihin pilottityöpaikkoihin. Kerättiin perustiedot kunkin pilottikunnan vanhemmuuden tukemisprojektin lähtökohdista, tavoitteista ja aikataulusta.

Maaliskuussa sovittiin vanhemmuuden elämäkerrallisen koulutuksen toteuttamisesta ja etsittiin kouluttajaksi henkilö, joka on perehtynyt toiminnallisiin ryhmätyömenetelmiin ja vanhemmuuden roolikarttaan. Kouluttajaksi saatiin psykologi, psykodraamaohjaaja Mari Rautiainen, joka on Vanhemmuuden roolikartta -oppaan toinen tekijä (nimellä Mari Iso-Heiniemi). Maaliskuussa kokoontui Vanhemmuuden aika -yhteistyöfoorumi, jossa esiteltiin neuvola- ja päiväkotikyselyn tuloksia ja hankkeen jatkosuunnitelma. Foorumissa esiteltiin myös pilottikuntien omia hankkeita sekä vanhemmuuden roolikartta -arviointivälinettä.

Huhti-kesäkuussa toteutettiin Vanhemmuus meissä -koulutuspäivä yhteistyökunnissa. Valmisteltiin ja lähetettiin osanottajille etukäteistehtävät ja materiaalit. Etukäteistehtäväksi annettiin omaelämäkerran kirjoittaminen ja elämänjalan tekeminen. Valmisteltiin välitehtävä asiakaskuvauksien kirjoittamiseksi.

Kesä-heinäkuussa kirjoitettiin havaintomuistiinpanot Vanhemmuus meissä -koulutusjaksoista, dokumentoitiin swot-analyysit, kirjoitettiin puhtaaksi osanot-

tajien lähettämät asiutilannekuvaukset ja valmisteltiin Vanhemmuus asiakastyössä -koulutusjakso.

Elo-syyskuussa lähetettiin kutsut ja etukäteisaineisto Vanhemmuus asiakastyössä -koulutuspäivään osallistujille, käytiin läpi asiakastilannekuvaukset ja työstettiin ne sellaiseen muotoon, että niitä voitiin käyttää Vanhemmuus asiakastyössä -koulutuspäivän materiaalina sekä kutsuttiin koolle Vanhemmuuden yhteistyöfoorumi. Loka-marraskuussa valmisteltiin loppuseminaarin ohjelma.

Pilottikuntien omat vanhemmuuden tukemisen hankkeet

Espoon Haasteena vanhemmuus -hanke

Espoossa vanhemmuuden tukeminen aktivoitui, kun sosiaali- ja terveystoimi yhdistettiin vuonna 1993 ja tarve moniammatilliseen yhteistyöhön kasvoi. Vuonna 1997 käynnistyi Espoon keskuksen sosiaali- ja terveystieteiden keskuksessa KILTA-projekti ennalta ehkäisevän moniammatillisen perhetyön tueksi. Vuonna 1997 Espoossa otettiin käyttöön KEHU! lapsen viisivuotistarkastuksen kehittämishanke, jossa lapsen kehityksen arviointiin vanhemmat ja päivähoito osallistuvat uudella tavalla yhteistyössä terveydenhuollon kanssa. Vuonna 1999 Espoon keskuksen palvelupiirissä käynnistyi Vanhemmuuden tukemisen projekti. Tavoitteena on tehostaa vanhemmuuden tukemista peruspalveluissa sekä tiedottaa ja koota jo käytössä olevia menetelmiä. Lisäksi päämääränä on kehittää tehostetun tuen menetelmiä sitä tarvitseville perheille. Vuodesta 2000 eteenpäin Espoon Vanhemmuuden tukemisprojektin tavoitteena on lastensuojelun avoimuuden tukitoimena edistää perheen omien voimavarojen löytymistä, vahvistaa vanhempien keskinäisten verkostojen syntymistä sekä opastaa arjen käytännöissä. Projekti on tehnyt yhteistyötä Kasvatus- ja perheneuvontaliiton Perhepöytäprojektin kanssa. Vuodesta 2001 alkaen työtä on jatkettu Haasteena vanhemmuus -hankkeessa, jonka tavoitteena on löytää uudenlaisia työmenetelmiä neuvolan, avoimen päiväkodin ja lapsiperhetyön käytäntöihin. Ideana on parantaa lapsiperheiden elämänhallintaa, lisätä lapsiperheiden hyvinvointia ja perusturvallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä ja huostaanottoja.

Vanhemmuuden tukemisen lähtökohtana on Espoon kaupungin hyvinvointistrategia, jossa korostetaan kuntalaisten aktiivista osallistumista palvelujen suunnitteluun ja arviointiin. Espoo-strategiassa korostetaan myös lasten ja nuorten mahdollisuutta tasapainoiseen kehittymiseen. Lähtökohtana on myös syrjäytymiskehityksen vähentäminen ja asiakaspalautejärjestelmän kehittäminen. Espoon keskuksen Vanhemmuuden tukeminen -projektissa on laadittu 25-sivuinen Tietopaketti, johon on koottu palvelusektoreittain niitä työ- ja toimintatapoja, joilla nykyisin tuetaan vanhemmuutta eri peruspalveluissa. Tietopakettiin on lisätty uusia, tehostetun tukemisen muotoja.

Keskuksen oman palvelutarjonnan lisäksi Tietopaketissa on kuvaukset Espoon keskuksen alueella yhteistyössä eri järjestöjen kanssa toteutetuista vanhemmuuden tukemisen hankkeista.

Vanhemmuuden tukemisen kohderyhmänä ovat kaikki lapsiperheet: lasta odottavat, vanhempainlomalla olevat, alle kouluikäisten lasten vanhemmat, kou-

luikäisten perheet, vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien lasten perheet. Eri-tyisesti kohderyhmänä lastensuojelun avohuollon piirissä olevat, tehostetun tuen tarpeessa olevat vanhemmat ja lapset. Henkilöstöstä kohderyhmänä ovat äitiys- ja lastenneuvoloiden, päivähoidon, sosiaalitoimen lastensuojelun, lapsiperhetyön sekä sosiaalitoimen työntekijät. Espoon keskuksen vanhemmuuden tukemisen hanketta koordinoi projektiryhmä, jossa ovat edustettuna terveydenhuollon, päivähoidon, sosiaalityön sekä terapia- ja konsultaatioyksikön edustajat. Hankkeeseen liittyy tiivis yhteistyö Kasvatus- ja perheneuvoliitto ry:n Perhepyykki-projektin 2000–2002 kanssa. Haasteena vanhemmuus -hanke on saanut rahoitusta Terveyden edistämisen varoista ja hankkeesta vastaa päätoiminen projektisuunnittelija.

Rauman Kottippäi-hanke

Kottippäi on raumalainen sosiaali- ja terveystoimen yhteistyöhanke, jonka tavoitteena on luoda perhetyölle varhaisen tukemisen malleja. Rauman kaupungissa perheiden ja vanhempien tukemiseen herättiin syksyllä 1998. Sosiaali- ja terveystoimen työntekijät huolestuivat perheiden ja lasten lisääntyneistä ja vaikeutuneista hyvinvointiongelmista. Vaikeudet jaksamisessa, kasvatusvastuun kantamisessa sekä epävarmuus ja kiristynyt kilpailu työmarkkinoilla söivät perheiden voimavaroja. Myös vanhemmat itse viestivät pahoinvoinnista. Vuoden 1999 aikana terveystoimen, päivähoidon ja sosiaalitoimen edustajat laativat projektisuunnitelman ”Kottippäi – tukea vanhemmuuteen yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen kanssa”. Projektin on osa Rauman kaupungin lapsipoliittisen ohjelman valmistelua ja toteuttamista. Projektin käynnistyi 1.9.2000 ja päättyi 31.8.2003. Projektista vastaa päätoiminen projektipäällikkö. (Kottippäi’ 2000, 3–4.)

Kottippäi-projekti pohjautuu Rauman kaupungin strategiasuunnitelmaan, jonka mukaan kaupungin keskeisenä tehtävänä on tarjota raumalaisille mahdollisuudet hyvän elämän toteuttamiseen. Kaupungin strategiassa korostetaan aikuisuuden vastuun ottamista sekä sitä, että palvelujen järjestämisessä keskeistä on lasten ja nuorten kehityksen tukeminen ja syrjäytymisen ehkäisy.

Projektin lähtökohtana on vanhempien itseluottamuksen ja asiantuntijuuden vahvistaminen. Ajatuksena on, että itseensä luottava vanhempi antaa lapselleen hyvän elämän lähtökohdan. Kohderyhmänä ovat alle kouluikäisten lasten vanhemmat ja perheet sekä sosiaali- ja terveystoimen työntekijät. Projektin osatavoitteena on edistää lapsiperheiden selviytymistä arjessa ja vanhemmuudessa. Perheille järjestetään luento-, koulutus- ja keskustelutilaisuuksia ja työntekijöille koulutusta ratkaisukeskeisestä ja videoavusteisesta työtoteutuksesta. Tavoitteena on perhekeskeisen ja moniammatillisen työtoteutuksen vahvistaminen sekä vanhempainryhmien ja isäryhmien perustaminen. Kottippäi-projektissa on tehty kysely kaikille raumalaisille, alle kouluikäisten lasten vanhemmille. Projektilla on omat kotisivut osoit-

teessa <http://rauma.fi/frame.asp?page=palvelut.htm> (sosiaalipalvelut, Kottippäi-projekti). (Kottippäi'-projektisuunnitelma 2000, 4, 9–10.)

Projektiorganisaatio koostuu ohjausryhmästä, projektiryhmästä ja kehittämissryhmästä. Ohjausryhmä seuraa, tukee ja kehittää projektia. Ohjausryhmässä ovat edustajat sosiaalitoimesta, terveystoimesta, kansanterveystyön kuntayhtymästä, kaupunginhallituksesta sekä vanhemmista. Projektiryhmä vastaa asioiden valmistelusta, esittelystä ja raportoinnista. Projektiryhmä koostuu lastensuojelun, päivähoidon ja neuvolan edustajista. Kehittämissryhmiä voidaan perustaa erillisille osahankkeille. Projektijohtaja vastaa projektikokonaisuudesta ja palkattu projektisih-teeri toteuttaa hanketta.

Jyväskylän Meidän Jykä

Jyväskylän Meidän Jykä -kasvatusyhteistyön hanke perustuu Jyväskylän kaupungin strategiasuunnitelmaan (Uuden Aallon Jyväskylä). Lasten ja nuorten hyvinvoinnista huolehtiminen kuuluu kaupungin hyvinvointipolitiikan ydintehtäviin ja on osa hyvää kaupunkipolitiikkaa. Korjaavasta toimintatavasta pyritään siirtymään ongelmien ennaltaehkäisyyn ja varhaiseen tunnistamiseen ja hoitamiseen. Ehdotus vanhemmuuden tukemisen ja nuorten ja lasten tervettä kasvua edistävaksi hankkeeksi esitettiin sosiaali- ja terveystalvakeskuksen laatimassa Lasten ja nuorten hyvinvointiselonteko -raportissa (9.12.1999). Hanke on moniammatillinen ja sitä toteutetaan yhteistyössä eri hallintokuntien, oppilaitosten ja kolmannen sektorin kanssa. Hanke kattaa kaupungin kaikki alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret. Hanke kattaa äitiys- ja lastenneuvolat, päiväkodit sekä koulut. Myös järjestöt ovat mukana. Hankkeesta löytyy tietoja www.jkl.fi/jyka/.

Meidän Jykä -kasvatusyhteistyöhankkeen tavoitteena on

1. Lisätä kasvatustietoisuutta, kasvatusvastuuseen sitoutumista sekä aikuisten myönteistä läsnäoloa lasten ja nuorten elämässä.
2. Antaa konkreettisia välineitä kasvattajan roolissa kehittymiselle.
3. Vakiinnuttaa koko kaupungissa alueellinen sekä hallintokuntien ja toimintasektoreiden rajat ylittävä kasvatusyhteistyö.
4. Kehittää vanhempien kohtaamiseen liittyviä taitoja sekä vanhempaintilaisuuksia.
5. Tunnistaa syrjäytymisvaarassa olevia riskiryhmiä ja kehittää näille kohdennettuja tukitoimia.
6. Käynnistää vanhempien vertaisryhmätoimintaa.
7. Tarkastella yhteiskunnan arvoja ja käytäntöjä kriittisesti sekä vaikuttaa niihin.

Vanhemmuuden (kasvattajan roolin) ja kasvatuksen kysymyksiä lähestytään hankkeessa neljästä keskeisestä näkökulmasta: yhteiskunnallisen kasvuympäristön muutoksesta (yhteiskuntafilosofinen näkökulma), lapsen ja nuoren kasvuun liittyvistä tarpeista (kehityopsykologinen näkökulma), arvojen ja etiikan näkökulmasta sekä käytännön kasvatustyön näkökulmasta. Kehittämisen ja keskustelujen kohteeksi nostetaan muun muassa seuraavia asioita: oikean arvopohjan merkitys, kiintymyssuhde, perhe-elämän arki, perustarpeet, aikuisten esimerkki, tunnevuorovaikutus, ikäkausittainen kehitys, kasvatuksen johdonmukaisuus, terve auktoriteetti, vanhempien välinen suhde, yhteisöllinen vastuu, tuen saanti.

Meidän Jyväskylä-projektin tavoitteena on välttää yksipuolista ongelma-keskeisyyttä, keskittyä ydinasioihin, verkostoitua, arvostaa ja vahvistaa vanhempien omaa kokemusta sekä toteuttaa osahankkeita olemassa olevan palvelujen puitteissa. Projektissa koulutetaan neuvoloiden, päiväkotien ja koulujen henkilöstöä mm. vanhemmuuden roolikartan käyttöön. Projektissa edistetään vanhempien vertaisryhmätoimintaa, järjestetään vanhemmille vanhempainiltoja ja keskustelutilaisuuksia sekä tiedotetaan lehdistölle, paikallisradiolle sekä järjestetään julkisia keskustelu- ja tiedotustilaisuuksia. Hankkeen organisaatioon kuuluu kaupunginhallituksen asettama neuvottelukunta, ohjausryhmä sekä projektikoordinaattori sekä alueellisia yhteistyöryhmiä.

Elämänjanan piirtämistehtävä

”Piirrä oheiselle, isolle fläppiarkille, sen keskelle paksu viiva kuvaamaan elämäsi tarinaa. Aloita elämänjanan piirtäminen syntymästäsi ja päätä se noin vuosi eteenpäin tästä päivästä. Merkitse elämänjанаasi kaikki elämäsi merkittävimmät tapahtumat: sisarusten syntymät, tärkeiden ihmisten kuolemat, koulunkäynnit, opiskelut, seurustelut, avo-/avioliitot, omien lasten syntymät, työpaikat jne. Piirrä oman elämäsi näköinen jana ja merkitse jokaisen tapahtuman kohdalle ajankohta, vähintään vuosiluvun tarkkuudella. Voit myös piirtää ja käyttää haluamiasi symboleja elämänjanassasi. Ota piirtämäsi elämänjana mukaan koulutukseen.”

Omaelämäkerran kirjoittaminen

”Piiirrettyäsi elämänjanan anna sille sisältö kirjoittamalla oman elämäsi tarina syntymästä tähän hetkeen. *Kirjoita omaelämäkertasi sellaisena kuin sen nyt muistat ja sellaisena kuin sen haluat kertoa.* Kirjoita elämäkertaasi niitä tapahtumia, muistoja, aikoja, paikkoja, tilanteita ja ihmisiä, jotka nousevat mieleesi. Käsittele elämäker-rassasi monipuolisesti eri elämänalueita, mutta erityisesti omaan vanhemmuuteesi ja omien vanhempiesi vanhemmuuteen liittyviä asioita. Kirjoittamisen aikana ja/tai jälkeen voit halutessasi täydentää elämänjанаasi. Käytä elämäkertasi kirjoittamisessa ja täydentämisessä apuna Vanhemmuuden roolikarttaa. Pohdi, mitkä vanhemmuuden osa-alueet (roolit) olivat omien vanhempiesi (isän/äidin) vanhemmuudessa vahvoja, hyvin kehittyneitä ja mitkä osa-alueet puuttuivat kokonaan tai olivat heikosti kehittyneitä, mitkä puolestaan tasapainossa. Pohdi roolikartan avulla samoin sitä, mitkä osa-alueet (roolit) ovat omassa vanhemmuudessa hyvin kehittyneitä, mitkä heikommin. Mikäli Sinulla ei ole omia lapsia, pohdi vanhemmuuttasi suhteessa johonkin itsellesi läheiseen lapseen (kummilapsi, sukulaislapsi, elämänkumppanisi lapsi) tai vaihtoehtoisesti arvioi, minkälainen olisit vanhempänä, jos Sinulla olisi lapsi. Kirjoita omaelämäkertasi pelkästään etunimellä. Merkitse lisäksi seuraavat tiedot: syntymävuotesi, sukupuoli, siviilisää-tysi, ammattisi, lasten lukumäärä, syntymävuodet ja sukupuoli, puolisesi ikä ja ammatti.”



Raportteja-sarjassa aiemmin ilmestyneet

2004

Majjaliisa Junnila (toim.): Sairaaloiden tuottavuus. Benchmarking-tietojen käyttö erikoissairaanhoidon toiminnan suunnittelussa, seurannassa ja arvioinnissa. Stakes, Raportteja 280. Helsinki 2004. ISBN 951-33-1551-7

Terttu Perttilä, Pentti Alanen, Anne Nordblad, Johanna Kotilainen, Ilpo Pietilä, Pertti Pirttiniemi, Juha Varrela: Hampaiden oikomishoito terveyskeskuksissa. Stakes, Raportteja 279. Helsinki 2004. ISBN 951-33-1550-9

Anne Nordblad, Liisa Suominen-Taipale, Jouni Rasilainen, Tuomo Karhunen. Suun terveydenhuolto terveyskeskuksissa 1970-luvulta vuoteen 2000. Stakes, Raportteja 278. Helsinki 2004. ISBN 951-33-1549-5

2003

Tuula Kiviranta, Kristiina Jokinen. Esteetöntä elämää vai korkeita kynnyksiä? Näkökulmia liikunta-ammaisten koululaisten arkeen. Stakes, Raportteja, 277. Helsinki 2003. ISBN 951-33-1385-9

Eeva Ollila, Minna Ilva, Meri Koivusalo (toim.). Kilpailuttaminen sosiaali- ja terveyspolitiikan näkökulmasta. Stakes, Raportteja 276. Helsinki 2003. ISBN 951-33-1379-4

Pauliina Seppälä. Havaintoja huumeista. Tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana. Stakes, Raportteja 275. Helsinki 2003. ISBN 951-33-1377-8

Sari Kauppinen, Tapani Niskanen. Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa. Stakes, Raportteja 274. Helsinki 2003. ISBN 951-33-1359-X

Ilmari Larjavaara. Itäviina. Stakes, Raportteja 273. Helsinki 2003. ISBN 951-33-1373-5

Matti Ojala. Toimintaedellytystieto ja sen hyödyntäminen. Käsitteet, termit, luokitukset ja tietämyksen hallinta. Stakes, Raportteja 272. Helsinki 2003. ISBN 951-33-1367-0

Osmo Saarelma (toim.). Työtulvan hallinta terveysasemalla. Raportti terveysasematyön kehittämishankkeesta. Stakes, Raportteja 271. Helsinki 2003. ISBN 951-33-1366-2

Vanhemmuutta
etsimässä ja
tukemassa

ISBN 951-33-1552-5

ISSN 1236-0740



Sosiaali- ja terveysalan
tutkimus- ja kehittämiskeskus

POSTILYYNTI: Stakes / julkaisut
FI 220, 00531, Helsinki
PUHELIN: (09) 3967 2790,
(09) 3967 2708
(automaatti)
FAKSI: (09) 3967 2450
INTERNET: <http://www.stakes.fi>
S-POSTI: orders@stakes.fi

"Se mitä äiti tarvitsi, oli kuuntelemista, tukemista, vahvistamista, luottamuksen lisäämistä omiin kykyihin. Neuvola vastasi äidin tuen tarpeeseen tihennetyin kotikäynnein. Kotikäynnit tuntuivat olevan äidille todella tärkeä tuki, vaikka itsestä tuntui että 'ei mitään tehnyt'."

Näin kuvaa terveydenhoitaja nykyvanhemmuuden ja äitiyden tuen tarvetta. Mutta miten tukea työntekijöitä tukemaan vanhempia? Käsillä oleva kirja kuvaa koulutuskokeilua, jossa päivähoiton, neuvolan, lastensuojelun ja perhetyön ammattilaiset etsivät uusia näkökulmia vanhemmuuteen, ammatillisuuteen ja vanhemmuuden tukemiseen. Kehittämistyössä hyödynnettiin kokemuksellista oppimista ja elämäkerrallisia työkaluja: elämänjanaan, vanhemmuuden roolikarttaa, asiakastarinoita ja sosiodraamaa. Oman elämänjanan tekeminen, muistelu ja tutkiminen nostivat työntekijöistä esiin vahvan ja hauraan ammatillisen identiteetin.

Asiakaskertomuksissa havainnollistuvat vanhempien kohtaamisen vaikeudet ja haasteet. Kysymykseksi nousee, miten työntekijä voisi raivata enemmän tilaa vanhemman – ja lapsen – omille kokemuksille, tarinoille ja merkityksenannoille tapaamisissa ja keskusteluissa. Neuvonnan ja tiedon jakamisen sijasta ja rinnalla työntekijä tarvitsee kykyä olla kunnioittavassa kumppanuussuhteessa vanhemman kanssa. Mutta miten asettua sellaisen vanhemman kumppaniksi, jonka arvot ja asenteet eroavat tyystin työntekijän omista?

Kirjassa pohditaan, mikä merkitys oman elämäntarinan tekemisellä, muistelulla ja jakamisella voisi olla asiakasvuorovaikutuksen kehittämisessä. Avataan myös sitä, miten roolityöskentelyn avulla voidaan löytää riittävä emotionaalinen etäisyys lapsen tai vanhemman pulmalliseen tilanteeseen.